

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Kamila Kotková

2. ročník (navazující) – prezenční studium

Česká filologie

PODOBY SOUČASNÉ ČESKÉ POEZIE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

The forms of contemporary Czech poetry for children and youth

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Radek Malý, Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu. Rozsah práce činí 169 280 znaků bez příloh.

V Olomouci dne 3. května 2010

.....

Děkuji Mgr. Radkovi Malému, Ph.D. za ochotu při vedení mé práce, půjčení knih a cenné připomínky a vyučujícím českého jazyka a literatury na Základní škole Olomouc, 8. května 29 a na Gymnáziu Šternberk za umožnění provedení výzkumu v jejich třídách.

OBSAH:

ÚVOD.....	6
I. POEZIE PRO DĚTI A MLÁDEŽ – VYMEZENÍ POJMU A VÝVOJ.....	8
1. Vymezení oblasti poezie pro děti a mládež v kontextu teorie literatury pro děti a mládež.....	8
1. 1. Vymezení oblasti literatury pro děti a mládež.....	8
1. 2. Vymezení pojmu poezie pro děti a mládež.....	10
1. 2. 1. Pojem <i>poezie</i>	11
1. 2. 2. Pojem poezie pro děti a mládež.....	11
1. 2. 2. 1. Diferenciace poezie pro děti a mládež v souvislosti s věkem recipientů.....	12
1. 2. 2. 2. Diferenciace poezie pro děti a mládež v souvislosti s žánrovým spektrém.....	13
1. 2. 2. 3. Výběr básnických prostředků s ohledem na věk adresáta.....	13
2. Historický vývoj poezie pro děti a mládež.....	16
2. 1. Poezie pro děti v kontextu dětského folklóru.....	16
2. 2. Vývoj umělé poezie pro děti a mládež.....	18
II. SOUČASNÁ ČESKÁ POEZIE PRO DĚTI A MLÁDEŽ.....	29
1. Charakteristika období.....	29
2. Oficiální vydávání básnických sbírek dříve zakázaných autorů.....	30
3. Sbírky vydávané z pozůstalosti.....	31
4. Autoři publikující již v 60. a 70. letech 20. století.....	32
5. Podoby současné české poezie pro děti a mládež.....	32
5. 1. Představitelé epické linie.....	32
5. 2. Podoba nonsensová.....	35
5. 3. Spojení literatury a jiných uměleckých oblastí.....	48
5. 3. 1. Symbióza poezie a výtvarného umění.....	49
5. 3. 2. Symbióza poezie a hudby.....	56
5. 4. Poezie pro pubescenty.....	58
5. 5. Abecedáře.....	61
5. 6. Specifické tituly.....	66
6. Antologie.....	73

7. Zhodnocení současné české poezie pro děti a mládež.....	76
III. ČTENÁŘSKÝ VÝZKUM.....	78
1. Výsledky výzkumu – čtenáři mladšího školního věku.....	78
2. Výsledky výzkumu – čtenáři staršího školního věku.....	79
3. Zhodnocení výzkumu.....	81
ZÁVĚR.....	82
ANOTACE.....	84
SEZNAM LITERATURY.....	85
PŘÍLOHY.....	90

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila současnou českou poezii pro děti a mládež. K napsání této práce mě přivedl fakt, že se poezii pro děti a mládež a vůbec celé české literatuře pro děti a mládež podle mého názoru nevěnuje dostatek pozornosti v odborné literatuře ani v médiích. Poezie pro děti je pak zakotvena v povědomí většiny lidí jako jednoduché říkanky postrádající jakoukoli hodnotu.

Cílem mé diplomové práce je zmapovat současná díla spadající do poezie pro děti a mládež a tuto tvorbu pak utřídit. Chtěla bych ukázat, jak rozmanitá a hodnotná básnická tvorba pro děti je a že se nejedná pouze o primitivní říkanky. Mým záměrem bylo také zmapovat četbu poezie pro děti a mládež u současných žáků a studentů. K dosažení tohoto cíle jsem provedla empirický výzkum, kterého se zúčastnilo celkem sto respondentů. Na něm jsem chtěla vysledovat, jestli současné děti poezie zajímá a kteří autoři figurují v jejich povědomí.

Při psaní mé diplomové práce jsem vycházela ze studií, které poezii pro děti a mládež mapují od jejích počátků do devadesátých let 20. století, na něž jsem následně navázala. Vycházela jsem ze studií Jany Čeňkové: *Vývoj poezie pro děti*, Naděždy Sieglové: *Básnický prostor*, Svatavy Urbanové a Mileny Rosové: *Poezie* a Jaroslava Tomana: *Lesk a bída současné české poezie pro děti* (přesné bibliografické údaje jsou uvedeny v seznamu literatury), který se ve svém přehledu dostává až do roku 2003. Svou pozornost jsem přitom zaměřila především na nejnovější díla tohoto druhu, která dosud souhrnně zmapována nebyla. Informace o těchto titulech jsem čerpala především z webových stránek nakladatelství zaměřených na tvorbu pro děti a mládež. Jednotlivé knihy jsem pak analyzovala a zařadila do patřičné skupiny. Podobným problémem se zabývá i Jaroslav Toman ve své nejnovější knize *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti*. Z ní jsem ovšem nečerpala, jednak proto, že se mi tato kniha dostala do rukou až v druhé fázi psaní mé práce, kdy už jsem měla vytvořenou svou koncepci, dále proto, že jsem se rozhodla zpracovat toto téma svým vlastním způsobem na základě práce s konkrétními texty.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola poskytuje teoretické východisko. Zabývám se v ní vymezením literatury pro děti a mládež, specifickými rysy poezie pro děti a mládež a nastiňuji také vývoj tohoto žánru. Těžištěm práce je druhá kapitola, v níž jsem se již soustředila na současnou českou poezii pro děti a mládež. Jednotlivá

díla jsem roztřídila do několika skupin. Vyzdvihla jsem jejich hlavní rysy a vše ilustrovala konkrétními ukázkami. Třetí kapitola slouží spíše jako praktické doplnění mé diplomové práce. Tvoří ji výsledky empirického výzkumu.

Práce je opatřena doprovodnými poznámkami, konkrétními ukázkami, přílohami a přesnými údaji o použité literatuře. Obrazové přílohy jsou tvořeny naskenovanými ukázkami z knih, které mají ilustrovat výtvarné a grafické zpracování daných titulů. Poslední přílohou jsou dva dotazníky, vztahující se k třetí kapitole.

I. Poezie pro děti a mládež – vymezení pojmu a vývoj

1. Vymezení oblasti poezie pro děti a mládež v kontextu teorie literatury pro děti a mládež

Při zkoumání poezie pro děti a mládež nesmíme zapomínat na to, v jaké oblasti literární produkce se tento literární útvar nachází. Literatura pro děti a mládež má jistá specifika, která se projevují ve všech jejích žánrech. Proto zde uvádím alespoň některé důležité postuláty, které mají na výsledný tvar konkrétních textů poezie pro děti a mládež nepochybný vliv.

1. 1. Vymezení oblasti literatury pro děti a mládež

Specifičnost literatury pro děti a mládež je dána věkem adresátů. Jaroslav Toman definuje literaturu pro děti a mládež právě na základě věku recipientů: „Pojmem literatura pro děti a mládež označujeme oblast literární tvorby záměrně určené věkově vymezenému okruhu nedospělých posluchačů a čtenářů (do 14–15 let) nebo také oblast umělecké literatury původně psané pro dospělé, ale recipované dětmi a mládeží.“¹ Kromě termínu literatura pro děti a mládež se používá synonymní označení dětská literatura nebo literatura pro mládež.

Postavení literatury pro děti a mládež v rámci literatury národní není v dnešní době příliš úctyhodné. Podle předních literárních vědců, zabývajících se literaturou pro děti a mládež, se tato literární produkce ocitá spíše na periférii slovesného umění. V médiích se jí dostává velmi omezeného prostoru. Dokladem mohou být slova literární kritičky Lenky Sedlákové: „Dětská literatura nedostává v médiích takřka žádný prostor, a pokud ano, jde většinou o knižní typy v rámci nějakého literárního pořadu v televizi nebo v rádiu. Dětská literatura je spíš outsider.“² Literatura pro děti a mládež není soustavně sledována ani v literárních časopisech. V roce 1997 zaniká časopis *Zlatý máj*, který literární produkci určenou dětem sledoval zevrubně. V současnosti se literatuře

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, s. 47.

² KOPÁČ, R., NEJEDLÝ, J. *Anketa na téma současná česká literatura pro děti: Jaká je a jak si stojí v médiích?* [online]. [cit.23.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=170&JAZYK=CZ>>.

pro děti a mládež věnuje soustavně pouze čtvrtletník *Ladění*, který vychází za přispění Ministerstva kultury. Sporadicky se recenze knih pro děti a mládež objevují v denících *Mladá fronta* a *Lidové noviny*. Dalším problémem současné české literatury pro děti a mládež je nedostatek kvalitních, umělecky hodnotných titulů. Knižní trh je zahlcen komercí a kýčem. Výstižně problém hodnotí opět Lenka Sedláková: „Recenze se objevují sporadicky, ale na vině nejsou jenom redaktoři: původní česká literatura pro děti novými, originálními příběhy právě nehýří a ani její jazyková úroveň není právě vysoká.“¹ O to víc by ale podle mého názoru měla být vyzdvihována díla s vysokou uměleckou kvalitou, aby se v této záplavě knih bylo možné orientovat. Problém nepřehlednosti knižního trhu komentuje ve své studii Jaroslav Provazník²: „Tradičně nejděčnějšími jsou období kolem Vánoc a před koncem školního roku, kdy rodiče – bez možnosti zorientovat se v záplavě knih – koupí i takové tituly, které za to vůbec nestojí a po kterých by – kdyby o nich alespoň něco věděli – ani nesáhli.“³ Zahlcenost komercí a kýčem potom negativně ovlivňuje nazírání na celou českou literaturu pro děti.

Přitom pro kvalitní dětskou literaturu platí stejné umělecké principy jako pro literaturu pro dospělé. Jsou to umělecké obrazy, zprostředkovávání podstatné a pravdivé skutečnosti na základě estetického zážitku a její hodnocení ve jménu autorova etického ideálu i občanského postoje (podle Toman, 1992, s. 47).

Také literární druhy, žánry a základní funkce literatury, tedy funkce estetická, informativní a formativní, jsou pro dětskou i dospělou literaturu obdobné. I v kvalitní literatuře pro děti zaujímá čelní místo funkce estetická. Díky ní získává literární dílo možnost působit na dětskou psychiku, rozvíjet dětskou osobnost po stránce citové, rozumové i charakterové. V dětské literatuře se však demonstrují ještě další, mimoestetické funkce, které sehrávají v této oblasti rovněž důležitou úlohu. Jaroslav Toman uvádí například tyto funkce: „Je to například funkce magická, projevující se výraznou aktualizací rytmu, užíváním zaklínacích formulí a výskytem motivů symbolizujících přírodní síly, fantastické bytosti a kouzelné věci, funkce fyziologická,

¹ KOPÁČ, R., NEJEDLÝ, J. *Anketa na téma současná česká literatura pro děti: Jaká je a jak si stojí v médiích?* [online]. [cit.23.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=170&JAZYK=CZ>>.

² Jaroslav Provazník působil jako redaktor v dětském časopise *Ohníček*, založil odborný časopis *Tvořivá dramatika* a je jejím šéfredaktorem. Vede dramatické kroužky pro děti. Na vysoké škole přednáší o literatuře pro děti a mládež. Je autorem řady odborných studií o literatuře pro děti a mládež.

³ PROVAZNÍK, J. *Literatura pro české děti v posledním tisíciletí*. [online]. [cit.23.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10179>>.

zaměřená na zvládnutí výslovnosti obtížných hlásek nebo jejich skupin a spojená s jazykovou kultivací, funkce etická, poučující o zásadních normách vztahů mezi lidmi a povinnostech dítěte vůči sobě, svým vrstevníkům a dospělým, fixující v jeho vědomí představy o hodnotách dobra, zla, pravdivosti a krásy a utvářející v něm potřebné mravní cítění, myšlení a konání, a rovněž funkce společenská, ovlivňující v duchu určité filozofie a ideologie společenské vědomí dítěte, jeho postoj k zobrazené sociální realitě a její poznání, chápání a hodnocení.“¹ Jak dokládá vývoj dětské literatury, dlouhá léta zastírala ostatní funkce, hlavně funkci estetickou, funkce výchovná spojována s mravoučností a didaxí. Až s postupem času se začaly do literatury pro děti vkládat umělecké postupy a prostředky hodnotné literární tvorby pro dospělé, s čímž souvisí i prosazování estetické funkce jako dominanty každého uměleckého textu pro děti.

1. 2. Vymezení pojmu poezie pro děti a mládež

Poezie zaujímá v četbě dětí velmi důležité místo. Spolu s pohádkou a příběhovou prózou ze života dětí se řadí k základním žánrům dětské četby. Poezie pomáhá dětem rozvíjet vnímání, představivost, fantazii, umožňuje jim poznávat svět, lidské vztahy i etické normy. V neposlední řadě se také stává zdrojem zábavy. Považuji za vhodné zmínit v této souvislosti komentář české nakladatelky dětských knih Ivy Pecháčkové, ve kterém výstižně hodnotí význam knihy pro děti a mládež: „Umělecká kniha rozvíjí osobnost člověka ze všech druhů umění nejvšestranněji. Krásné, dobré knihy dělají náš život bohatším, barevnějším, ale hlavně odpovědnějším. Děti, které se v dětství naučily knihu milovat, z ní získávají všechno. Nikdy nesleví z morálních a etických zásad, které jim kniha vštípila. Dokážou tvořivě přemýšlet, mají fantazii, naučí se mít rádi své blízké i všechno živé.“² Myslím, že pro poezii toto tvrzení platí nejvíce, neboť je to právě poezie, s níž se děti setkávají ze slovesného umění jako první a která je vrcholem slovesné umělecké tvorby.

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. 1992, s. 48.

² PECHÁČKOVÁ, I.: *Editorial*. In: Meander publishing. Katalog 2009/2010.

1. 2. 1. Pojem poezie

Definice poezie není naprosto jednoznačná. Vymezení pojmu poezie se měnilo zejména v historickém vývoji, ani dnes však její pojetí není ustálené. Její zásadní rysy se ale v literárních slovnících a encyklopediích shodují. Mezi základní charakteristiky patří rytmická organizace jazykového materiálu a obrazný a náznakový způsob vyjádření. Poezie je také chápána jako umělecká slovesná tvorba nejvyšších tvůrčích kvalit. V *Lexikonu literárních pojmů* je poezie definována takto: „Za poezii je v soudobé literární vědě považována ta část literatury, jež je psána veršem, řečí vázanou; rytmická organizace jazykového materiálu odlišuje poezii od prózy.“¹ *Slovník literární teorie* rozpracovává pojetí poezie ve třech dílčích aspektech. Na prvním místě vymezuje její formální charakteristiku. Poezii označuje jako literaturu psanou, na rozdíl od prózy, veršem. Toto pojetí vychází z jejích kořenů, kdy byla slovesná tvorba těsně spjata s náboženskými obřady, zpěvem, tancem a pracovními úkony a byla doprovázena hudbou. Tento přístup, poezie jako literatura psaná veršem, byl však později problematizován. Výskyt verše již není chápán jako nepostradatelný rys pro klasifikaci poezie. Ve druhém aspektu si všímá jejího postavení v kontextu ostatních literárních žánrů, kde ji charakterizuje právě jako slovesnou tvorbu nejvyšších tvůrčích kvalit. Ve třetím hledisku je poezie klasifikována v rovině sémantické. „Pro stoupence cambridžské školy a angloamerické „nové kritiky“ (I. A. Richards, A. Tate) podstata p. splývá s metaforickým (emotivním) myšlením a poetická řeč těží z napětí mezi významy denotativními a konotativními.“²

Poezie pro děti a mládež se oproti poezii pro dospělé vyznačuje jistými specifickými rysy.

1. 2. 2. Pojem poezie pro děti a mládež

Specifičnost poezie pro děti je dána odlišným věkem adresátů. Tomuto ohledu je podřízena volba témat, dílčí zpracování i výběr samotných básnických figur. Poezii pro děti a mládež můžeme dále diferencovat. Její rozmanitý charakter je dán jednak

¹ PAVERA, L., VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, s. 279–280.

² VLAŠÍN, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977, s. 284.

rozdílnými věkovými skupinami dětí, kterým je text určen, a dále širokou škálou dílčích literárních žánrů a forem.

1. 2. 2. 1. Diferenciace poezie pro děti a mládež v souvislosti s rozdílným věkem recipientů

Poezie pro děti a mládež je pevně spjata s ontogenetickým vývojem dítěte. Stejně jako v jiných žánrech literatury pro děti a mládež i v poezii tvorba mnohem více koresponduje s psychickou strukturou dětské osobnosti. To je právě jeden faktor, který předurčuje její rozmanitost, jak již bylo řečeno výše. Literární historik a kritik Zdeněk Karel Slabý hodnotí rozdílnost poezie určenou dvěma kontrastním skupinám: předškolním dětem a pubescentům: „Je ovšem velký rozdíl mezi těmi verši, které jsou blízké malým posluchačům či nejmenším čtenářům a mezi díly, vábícími ty, kdo prožívají první hluboké intimní zážitky.“¹ Pochopení její různorodosti tedy spočívá v porozumění ontogenetického vývoje dítěte. Etapy dětského čtenářství klasifikujeme na předškolní věk, mladší školní věk a starší školní věk.

Pro děti předškolního věku (do šesti let) je určujícím činitelem poezie rytmus. Složka zvuková, realizovaná pravidelným rytmem, tak vystupuje do popředí na úkor složky významové. V předškolním věku se děti nejdříve seznamují s lidovou poezií neboli dětským folklórem. Sem náleží především říkadla, dále pak veršované hádanky, ukolébavky, škádlivky nebo rozpočítadla. Důležitý je zde právě rytmus, který propojuje slovo s pohybem, gestem či mimikou při dětských hrách a jiných aktivitách. Teprve až v momentě, kdy se dítě naučí číst, se jeho pozornost obrací i na významovou složku básně.

V období mladšího školního věku je tedy už možné ve větší míře užívat v básních pro děti i obrazná pojmenování. Jana Čeňková komentuje možnost užití básnických obrazů následujícími slovy: „Spolu s vývojem dětských psychických předpokladů se otevírá cesta využívající básnické obrazy, které stimulují imaginativní dispozice čtenáře.“² Základním vyjadřovacím postupem se nyní stává personifikace. Její významné místo je opodstatněno dětským antropomorfizačním viděním světa. Všechno, co se hýbe, je podle dítěte živé a má vědomí (podle Nezkusil, 1983, s. 143). Obraznost

¹ SLABÝ, Z. K. a kol. *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy: studie a články o aktuálních otázkách literatury pro děti*. Praha: SNDK, 1962, s. 160.

² ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 49.

se ukazuje jako nosný princip především v první fázi mladšího školního věku (šest až osm let), kdy se dítě právě projevuje asociativním a obrazným myšlením, naivně realistickým a antropomorfizačním pojmáním reality. Jinak je to však v druhé fázi mladšího školního věku (devět až deset let). Jaroslav Toman vysvětluje proč tomu tak je: „Dětští recipienti se začínají v první řadě orientovat na básnický text jako na komunikát, hledají v něm přímé významy, srozumitelný obsah, zjevné postavy a napínavý děj a přestává je zajímat jeho tvar a zvukové prostředky, navíc pozbývají schopnost přijímat jeho implicitní obraznost.“¹ Těmto čtenářům vychází vstříc moderní dětská poezie, když do básní vkládá například miniaturní příběh, popis či dialog.

Jiné priority pro básnický text mají samozřejmě i dospívající (přibližně od jedenácti do patnácti let). V poezii hledají podobné milostné zážitky a zkušenosti těm svým, odraz sebe samého.

1. 2. 2. 2. Diferenciace poezie pro děti a mládež v souvislosti s žánrovým spektrem

Vedle určujícího prvku věku recipientů je rozličnost poezie pro děti dána také její žánrovou pestrostí. Kromě klasických lyrických forem se v poezii pro děti setkáváme i s postupy a žánrovými formami lyrickoepickými a epickými. Své místo mají v této oblasti i veršované bajky, pohádky či krátké příběhy, jako je například Kožíškova známá báseň *Polámal se mravenček*. Z folklórních žánrů jsou to pak ukolébavky, říkadla, hádanky, koledy, přísloví, pořekadla a písňové útvary navozující pohybovou akci.

1. 2. 2. 3. Výběr básnických prostředků s ohledem na věk adresáta

Při zkoumání poezie pro děti a mládež můžeme vysledovat fakt, že věk dítěte jistým způsobem ovlivňuje výběr básnických prostředků. Nyní si budu všimnout, jak se zohlednění věku recipienta projevuje ve volbě rýmu a práci s tropy a figurami.

Rým je v dětské poezii obzvláště důležitý. Zdůrazňuje rytmický charakter básně, což je zejména v poezii menších dětí podstatný prvek, protože jejich zájem se soustředí převážně na zvukovou stránku básně. Volba typu rýmu souvisí rovněž s věkem

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita 1992. s. 60.

adresáta. V poezii určené nejmladším dětem dominuje rým sdružený, protože účinek rýmu má regresivní povahu, předpokládá, že vnímatel uchovává v paměti předchozí verš až do okamžiku uvedení konce následujícího verše (podle Chaloupka, O., Nezkusil, V. 1979, s. 65). „Větší vzdálenost obou elementů by malému dítěti s ještě nestálou pozorností a nerozvinutou schopností uchování zvukových realit a představ v paměti ztížila nebo i znemožnila přijmout estetický efekt zvukové shody slov v rýmu.“¹ U větších dětí se pak objevuje i rým střídavý a přerývaný. Rým obkročný a postupný se vyskytuje méně. Volný verš se potom objevuje až v poezii určené dětem druhého období mladšího školního věku, kdy se jejich pozornost již přesouvá od zvukové stránky verše k významové. Rým má v poezii pro děti dvojí funkci. Chaloupka a Nezkusil ji definují následujícími slovy: „Vedle rytmotvorného je rým i důležitým činitelem významotvorným, neboť zvukový paralelismus slov vstupujících do rýmového páru vyvolává i tendenci konfrontovat tato slova významově.“² Teprve postupně je dítě schopno přijmout rým jako specifický jazykový prostředek, který vyvolává spojováním slov další představy a významy. Předpokladem k takovému uchopení rýmu je uvědomění si, že jazykový systém a skutečnost, kterou vyjadřuje, nejsou totožné.

Na zdůraznění zvukové podoby se podílí i básnické figury. Jsou proto v dětské poezii hojně využívány. Používá se hlásková instrumentace, která má hned několik funkcí. Chaloupka a Nezkusil uvádí ve své studii *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury* (1979) funkci didaktickou. V souladu s vyjmenovanými funkcemi dětské literatury v předchozí části kapitoly bych dala přednost termínu Jaroslava Tomana funkce fyziologická, který je podle mě výstižnější. Podstata této funkce se v poezii pro děti projevuje tím, že autor za sebou hromadí hlásky a hláskové skupiny, které jsou obtížněji vyslovitelné. Čtení či opakování veršů se tak pro dítě stává částečně logopedickým cvičením, které je prezentováno zábavnou formou. Chaloupka a Nezkusil hovoří v souvislosti s prosazováním libozvučnosti nebo nelibozvučnosti i o funkci výchovné: „S tím souvisí expresivní funkce hláskové instrumentace – nahromaděním zvukově expresivních, nelibozvučných souhlásek a souhláskových skupin nebo naopak seskupení zvuků, jež znějí uchu dítěte příjemně, se podtrhuje negativní, resp. pozitivní

¹ CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979. s. 65.

² CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979. s. 66.

vztah k určité skutečnosti.“¹ Zvukomalba potom může odkazovat rovněž k funkci estetické.

Svou funkci mezi básnickými figurami má v poezii pro děti také paronomázie. Tím, že básník za sebou hromadí slova podobně znějící, ale mající jiný význam, pomáhá dětem uvědomovat si, že jazyk a jím vyjadřovaná skutečnost nejsou totožné.

Také vlastní básnické figury (anafora, epifora, epanastrofa, epizeuxis, tautologie, pleonasmus a další) jsou v poezii pro děti a mládež hojně využívány. Jejich funkce je dvojí. Na jedné straně mají zdůrazňovat či upozorňovat na určitou skutečnost, vztah nebo souvislosti, na druhé straně jsou někdy nahromaděny tak, že vzbuzují komický účinek, když si čtenář uvědomuje, že takovou nadbytečnou kumulaci nepotřebuje.

Rovněž básnická pojmenování mají v dětském textu jistá specifika a funkce. Kromě estetické funkce, zde tropy plní ještě jiný účel. Mají dítěti názorně přiblížit zobrazovanou skutečnost, zvýraznit určitá pojmenování a mají také pomáhat tomu, aby čtenář chápal zobrazovanou skutečnost co nejcelistvěji. Přitom jsou do souvislostí dávána i slova a slovní spojení, která spolu úplně nesouvisí, avšak v principu, v kterém je spojují děti, spolu souviset mohou. Inspiraci dětskými řečovými akty komentují Chaloupka a Nezkusil těmito slovy: „Právě tato tak příznačná „dětská logika“ se projevuje mnohdy více či méně neobvyklými vazbami či pojmenováními, jež mají podobu bezděčných metafor, lákajících básníky svou neotřelostí jako vzor. To je poloha, kterou nezřídka uplatňují různé typy pojmenování v dětské poezii— trochu zjednodušeně bychom mohli říci, že tato pojmenování vznikají vlastně uměleckým zvýrazněním, uměleckou stylizací reflexe dětských pojmenovávacích aktů.“²

Kromě klasických básnických prostředků, které se objevují i v poezii pro dospělé, se v poezii pro děti používá ještě jeden specifický prostředek. Jsou to bezvýznamová slova. Také jejich užití je inspirováno řečovým projevem dítěte. Bezvýznamová slova se tvoří seskupením hlásek, které připomínají některé morfémy mateřského jazyka nebo výrazy, které napodobují cizí jazyky. Příkladem mohou být slova z folklórních říkadel, jako enyky, benyky, ábr, fábr, ene, bene a další.

Velmi produktivním básnickým prostředkem, a to i v současné poezii pro děti, je nonsens. Nonsens se uplatňuje v básnických textech pro děti nejčastěji ve dvou

¹ CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 68.

² CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979, s. 72.

podobách. Jednak jako slovní hříčka, kdy autor využívá zvukové podobnosti dvou naprosto odlišných pojmenování, jednak jako dvojsmysl, kdy uvede jedno mnohoznačné slovo v různých kontextech. Nonsenseová hra opět přispívá k pochopení netotožnosti jazyka a skutečnosti. Význam nonsenseu hodnotí výstižně Jaroslav Toman: „Nonsenseová hra s významy slov, myšlenkami a představami slouží dětským recipientům jako zdroj zábavy, jazykové a situační komiky, utvrzuje je v dosažených znalostech, zkušenostech a správném chápání okolní reality, stává se jedním z prostředků tvořivého poznávání nesamozřejmosti, ba rozpornosti vztahu mezi slovním znakem a jím pojmenovanou skutečností.“¹

K oblíbeným tropům v dětské poezii patří rovněž přirovnání a metafora, přičemž je důležité, aby básník uváděl do souvislostí věci dětem blízké. Z metafor se nejčastěji objevuje personifikace, která souvisí s dětským antropomorfizačním vnímáním světa.

2. Historický vývoj poezie pro děti a mládež

Podle původu rozlišujeme poezii folklórní (lidovou) a umělou. Zvláště u menších dětí má lidová poezie své nezastupitelné místo. Na významné postavení folklórní poezie upozorňuje Svatava Urbanová: „Na otázku, s čím se malé dítě ze slovesné kultury setkává nejdříve, můžeme odpovědět jednoznačně— s lidovou poezií. V předškolním období má odjakživa osobité postavení, stejně tak jako v autorské poezii pro malé děti, která z ní těží.“² Dětský slovesný folklór tak v historickém vývoji poezie pro děti tvoří velmi důležitý článek.

2. 1. Poezie pro děti v kontextu dětského folklóru

Dětský slovesný folklór zahrnuje žánry jako říkadla, rozpočítadla, škádlivky, ukolébavky, hádanky, zaříkadla, koledy, přísloví, pořekadla, pohádky, pověsti, báje a bajky. Pro vývoj poezie pro děti má význam především říkadlo. Jaroslav Toman definuje říkadlo těmito slovy: „Lidové říkadlo je jednoduchý veršovaný útvar, v němž převládá rytmická složka nad složkou významovou. Rytmus je tedy aktualizován,

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. s. 34.

² URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. s. 9.

význam potlačen. Jednotlivé motivy jsou v něm přiřazovány asociativně, logické vazby mezi verši se uvolňují a dochází až k slovním zkomoleninám.¹ Z básnických prostředků se v říkadle objevují nejčastěji personifikace, apostrofa, dialog, eufonie a jazyková hra. Dále je pro říkadlo charakteristický pravidelný rytmus, zvučný rým a melodické vyznění. Říkadla mohou dětem pomáhat při manuální činnosti, například říkadlo *Otloukej se píšťaličko* pomáhá dětem udržovat pravidelný rytmus při výrobě nástroje, nebo mohou říkadla zlepšovat artikulaci, tuto funkci plní zejména jazykolamy. Tato říkadla se souhrnně označují jako pragmatická pro svoji výchovnou intenci. Naproti tomu existují říkadla zábavná, která doprovází dětské hry. Pragmatickou i zábavnou funkci v sobě spojuje zvláštní typ říkadel, říkadla nonsensová. Význam nonsensových říkadel shrnuje Jaroslav Toman následovně: „Správně orientují dítě v okolním světě, utvrzují ho v určité normě a zvyšují jeho sebevědomí, a to humorným způsobem. Jejich podstata spočívá v absurdních a paradoxních významových spojeních, v komické hře s představami, myšlenkami a slovy.“² Především na poetiku lidového říkadla navazuje autorská poezie.

Dětský folklór se jeví nosným především tím, že jeho prostřednictvím dítě začíná navazovat kontakt s okolím, oslovuje spoluhráče, zvířata, stává se aktivní součástí světa. Také jeho jazykové hodnoty, hlavně rytmické kvality, faktory sociální a kulturní povahy, zajišťují jeho stěžejní místo v poezii pro děti a mohou sloužit jako inspirační zdroje při tvorbě autorské. Dlouhý čas byl však dětský folklór opomíjen a v dětské poezii se preferovaly jiné intence (viz následující část kapitoly Umělá poezie pro děti).

Poprvé se o dětský folklór a lidovou poezii začal zajímat literární kritik, básník a kněz Karel Alois Vinařský. Inspirován poetikou právě lidové poezie začal skládat vlastní básnické texty, které později seřadil do sbírek *Kytka, dárek malým čtenářům* (1842), *Druhá kytka básní, bajek, písní a hádanek* (1845) a *Kytka básniček* (1852). To, že se vydal správnou cestou, dokazuje fakt, že mnohé jeho texty zlidověly.

Významná je také sběratelská činnost Karla Jaromíra Erbena, který se sice primárně nezabýval tvorbou pro děti, ale jeho sběr národních písní a říkadel měl velkou cenu pro následující odborné bádání. Svůj záznam, který zahrnoval více jak dva tisíce textů, utřídil do sbírek *Písně národní v Čechách* (1839—1845) a *Prostonárodní české*

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. s. 57–58.

² TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice, 1992. s. 58.

písňe a říkadla (1862—1864). Rovněž dílo Františka Bartoše sehrává významnou roli ve vývoji poezie pro děti ve stopách folklóru. Folklórní texty utřídil do knihy *Naše děti* (1888) a souboru *Kytice z lidového básnictva* (1906; zredigováno J. Červenkou vychází v r. 1953 pod názvem *Pohádky, říkadla a hádanky z Bartošovy Kytice*).

2. 2. Vývoj umělé poezie pro děti a mládež

Počátky umělé poezie pro děti datujeme v evropském kontextu přibližně do období 15. až 19. století. Pro tvorbu určenou dětem je v této době charakteristická výchovná intence. Svatava Urbanová poukazuje na to, že podobné tendence panovaly v tomto období i v českém prostředí. „Někteří autoři byli dále přesvědčeni především o účelnosti tvorby pro děti, preferovali výchovnou, pragmatickou funkci před estetickou hodnotou.“¹ Mezi zástupce takto programově vymezené tvorby patří například Josef František Miloslav Rautenkranz, který ve svých básních určených dětem propagoval motivy povinnosti, pokory, trestu a podobně. Dalším představitelem této linie je kněz František Doucha. Rovněž jeho básně se vyznačují moralizující tendencí, která je patrná již z názvu sbírek: *Nápravy na dobrou cestu* (1875), *Hájení ptáčků milých zpěváčků* (1878). Mravoučná poezie pro děti byla ve své době psána jako vědomý protiklad k tehdy oblíbeným kramářským a lidovým písním, ty byly považovány za demoralizující.

K posunu v nahlížení na funkce poezie pro děti dochází až v poslední třetině 19. století. Změnu postoje k poezii pro děti komentuje Jana Čeňková těmito slovy: „Teprve v poslední třetině 19. století se však stala poezie pro děti ve větší míře ne prostředkem pro poučování, ale pro hravé i humorné představování světa a pro jeho fantazijní oživení.“² Výrazné oživení přinesl do poezie pro děti Josef Václav Sládek. Podnětem psaní básní pro děti mu byly jednak vzpomínky na vlastní dětství a vlastní rodičovská zkušenost, jednak nevalný stav literatury pro děti. Rovněž germanizační tlak v oblasti českého školství podnítil Sládkovo úsilí pozvednout poezii pro děti s ohledem na dětské citění. Své básně pro děti nejprve zařazoval do sbírek adresovaných dospělým. Patří sem sbírky *Na prahu ráje* (1883), *Ze života* (1884), *Sluncem a stínem* (1887). Při tvorbě básní pro děti, ale i pro dospělé vycházel právě z folklórní poezie, která se demonstruje

¹ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 10.

² ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 52.

jak v rovině motivické, kdy nejčastějšími motivy jsou motiv venkova či přírody, tak v rovině formální. Z žánrů převládají v jeho tvorbě pro děti říkadla a písně. Sládkova poezie pro děti je shrnuta do sbírek *Zlatý máj* (1887), *Skřivánčí písně* (1888) a *Zvony a zvonky* (1894). Pro národní literaturu pro děti představoval výrazný mezník. Jana Čeňková hodnotí přínos Sládkovy tvorby pro děti následujícími slovy: „Jeho nazírání na vjemové potřeby dítěte skrze lidovou slovesnost bylo objevným kontrastem k didaxi dosavadní poezie, znamenalo nastolení úcty k dítěti jako k bytosti schopné vlastní cesty objevování reality.“¹

Na závěru 19. století a na začátku 20. století psal poezii určenou dětem také Josef Kožíšek. Ve svých básních pro děti preferoval především srozumitelnost. Té podřídil jak volbu básnických obrazů, tak i jazyk a větnou stavbu. Při své tvorbě vycházel taktéž z lidového říkadla. Z jeho básnických počínů zaujímají čelní místo zejména epické básně. Ty shrnul do výboru *Na výsluní* (1921). I u dnešních dětí je oblíbená jeho veršovaná povídka *Polámal se mraveneček*. Své pedagogické zkušenosti uplatnil při tvorbě slabikáře *Poupata* (1913) a čítanek a *Ráno* (1919) a *Studánka* (1924).

Další významnou osobností v poezii pro děti byl Karel Václav Rais. Oproti předchozím dvěma autorům poezie pro děti z přelomu století se Karel Václav Rais snažil rozšířit básně pro děti o rozměr vlastenectví. V jeho verších je zdůrazňována láska k domovu, k historii českého národa i k významným českým osobnostem. Také on se opíral o poetiku lidového říkadla a i jeho vedly učitelské zkušenosti k psaní srozumitelnému dětským čtenářům. Právě téma lásky k domovu je zakotveno v jeho snad nejznámější básni pro děti *Cestička k domovu*. Je pozoruhodné, že Raisovy básně s touto tematikou jsou aktuální i dnes. Jejich aktuálnost příznačně hodnotí Svatava Urbanová a Milena Rosová: „Je zajímavé, že zatímco některé epické prvky se nám zdají zastaralé, lyrické básně o domovu a vlasti působí stále jako živé reflexe (*Cestička k domovu*). Je v nich zakódováno životní kontinuum dětství, mládí a dospělosti člověka, něčeho vroucího, co nosíme celý život v sobě bez ohledu na věk.“²

K další proměně dětské poezie dochází ve druhé polovině třicátých let a za nacistické okupace. Do literatury vstupují osobnosti, které se před tím soustředili pouze na literaturu pro dospělé. Jsou to Vítězslav Nezval, František Halas a František Hrubín.

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 55.

² URBANOVÁ, S., ROŠOVÁ, M. *Poezie pro děti*. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 11–12.

Každý z nich přistupoval k dětskému recipientovi svým způsobem, a tak vznikly tři odlišné typy moderní autorské poezie.

Poezie pro děti Vítězslava Nezvala byla do jisté míry determinována jeho poetickým zaměřením. Jana Čeňková popisuje, jak ho právě poetismus ovlivňoval při psaní textů pro děti: „Jako představiteli poetismu a surrealismu mu byla blízká bezprostřednost dětského vnímání světa, dětská obrazotvornost, alogičnost představ. S Nezvalovým programovým vnímáním světa „všemi smysly“ souzní způsob dětského myšlení, který produkuje volný sled slov s často nekonvenčním a nečekaným významovým vyústěním.“¹ Principy jeho poezie můžeme nejlépe vidět v knížce *Anička, skřítek a slaměný Hubert* (1936). Jedná se o prozaicko-básnickou knihu. Básnické části knihy jsou tvořeny nonsensovými verši. Poprvé zde použil slovní hříčku, asociace a nonsens. V knize se prolíná reálná a fantazijní rovina, konkrétní jevy jsou obohaceny o nové významy a objevují se i překvapivé pointy. Jeho poetika je založena na spontaneitě, hravosti, zábavnosti a asociování bez hledání příčinnosti. Nezvalova poetika tak tvoří nový článek veskrze odlišný od všech dřívějších počínů v dětské poezii.

Poněkud jiný byl přístup Františka Halase, i když i jeho verš vyrůstá z kořenů avantgardy (podle Čeňková, 2006, s. 58). Nenajdeme u něj však podobné „rozmachy“ ve fantaskní rovině jako u Nezvala, jeho básně nejsou sledem tvůrčí autorovy spontaneity. Pro Halasovy básnické texty pro děti je typická metaforická bohatost. Halasovu metaforu definuje Svatava Urbanová následovně: „Halasova metafora je postavena na výběru z několika možností, variant, na souhře hry a poznávání.“² Básně mohou být čteny opakovaně, a přesto v nich může dítě i dospělý nalézat stále nové významy. Halasovy básně pro děti byly poprvé uveřejněny v básnické sbírce *Ladění* (1942) v oddílu *Do usínání*.

František Hrubín navázal na poetiku lidového říkadla, avšak naplnil ho již aktuálním obsahem. Jeho tvorba pro děti vznikala ve velkém časovém rozpětí, asi dvacet pět let, a obsahuje žánrově různorodé texty. Po roce 1948, kdy nastaly politické problémy, se Hrubín přestává věnovat poezii pro dospělé a píše pro děti. Své knihy pro děti sám Hrubín rozdělil do čtyř okruhů. První okruh tvoří básně jemně didaktické povahy (například *Říkejte si abecedu*, 1948 či *Školákův rok*, 1955). Do druhého okruhu

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006. s. 57.

² URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. s. 13.

zařadil Hrubín knihy inspirované výtvarnými podněty. Zde byly Hrubínovi inspirací například obrázky Josefa Čapka (*Modré nebe*, 1948), Josefa Lady (*Ladův veselý přírodopis*, 1950), Josefa Mánesa (*Mánesův orloj*, 1953) či kresby Maxe Švabinského a Adolfa Zábranského. Třetí okruh se skládá z básní o současných dětech (*Říkejte si se mnou*, 1943, *To je jízda, to je let* 1949, *Je nám dobře na světě*, 1951). Do čtvrtého okruhu patří veršované a prozaické pohádkové knihy, z nichž nejznámější je krátká veršovaná pohádka *Kuřátko a obilí* (1953). Právě v tomto okruhu se nejvíce projevují Hrubínovy představy o tvorbě pro děti. Svatava Urbanová vystihuje poetiku tohoto okruhu následovně: „Verše se vyznačují jednoduchostí a přitom vnitřní čistotou a silou umělecké působivosti, schopností oslovovat děti, pěstovat v nich víru v dobro, lásku, citlivou vnímavost a životní činorodost. V pohádkových textech se jeho vztah k dětem odráží v tom, že favorizuje jejich odvahu, pohotovost, samostatnost, šibalství.“¹

K veršům Josefa Václava Sládka a Františka Hrubína mají blízko verše Jana Čarka. Jeho básně pro děti vznikaly mnohem později než verše pro dospělé. Rovněž Čarek stejně jako Hrubín se po roce 1948 odmlčel v poezii pro dospělé a naplno se věnoval poezii pro děti. V tematické rovině jeho básní dominuje téma přírody a harmonického domova. Výbor z Čarkovy tvorby nalezneme ve sbírce *Čarokruh* (1971).

Dalšími výraznými osobnostmi dětské poezie padesátých let jsou František Branislav, František Nechvátal, Oldřich Syrovátka, Ladislav Stehlík a další, kteří zabránili tomu, aby se poezie pro děti stala pouhým agitačním nástrojem politické moci. Na tento fakt upozorňuje Svatava Urbanová. „V podstatě můžeme tvrdit, že se umělecká poezie pro děti ubránila násilnému ideologizování a zjednodušeným představám o angažované tvorbě pro děti, i když příležitostných veršů o pionýrském šátku, životě dětí v míru, o světlé budovatelské perspektivě a výstavbě nového světa v duchu písní typu — „Řekni mi, řekni mi, maminko moje, o čem to zpívají v továrnách stroje“, bylo také hodně.“² Výše zmínění autoři představovali tzv. hrubínovsko-čarkovskou linii. V té dominovaly motivy přírody, domova, venkova, z formálních rysů potom říkadlový verš, pravidelný rytmus, zvučný rým a písňová forma (podle: Toman, 1992).

¹ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 14.

² URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 15.

Výjimečnou tvůrčí osobností v padesátých letech byl nepochybně Jaroslav Seifert. I u něho dominují motivy přírody, zejména jarní, harmonického domova a rodiny. Inspirací mu byly také kresby Mikoláše Alše, které znal důvěrně ze slabikáře a jež ho inspirovaly k napsání sbírky *Šel malíř chudě do světa* (1949), a Josefa Lady, jehož obrázky se zase objevují ve sbírce *Chlapec a hvězdy* (1956). Miniaturní příběh pak ukryl do básnické sbírky *Koulelo se, koulelo* (1955). Jeho další sbírka pro děti *Maminka* (1955) byla původně určena dospělým. Některé její básně se však brzy dostaly do dětského povědomí uvedením v čítankách a zejména se pak staly vyhledávanými texty pro dětskou recitaci. Sbírkou tak smazává ostrý předěl mezi literaturou určenou primárně dětem a primárně dospělým.

Již v druhé polovině padesátých let dochází v poezii pro děti k typologickému obohacení. Nové přístupy a témata se do poezie pro děti dostávají nyní hlavně zásluhou Zdeňka Kriebela a Josefa Kainara. Ostatní spisovatelé poezie pro děti navazovali na poetiku Nezvala a Hrubína, pro něž byla typická hravost, fantazie, uplatňování postupů pro dospělé jako volný verš, vynalézavost v jazykovém plánu a obrazná nápaditost. Kriebel a Kainar však do soudobé produkce vnášeli nejenom nové formální postupy, ale i nová témata. Jaroslav Toman vyjmenovává například tyto motivy a postupy: „Do svých básní zařazovali netradiční témata a motivy z velkoměstského a technického prostředí, orientovali se vysloveně na svět moderního dětství, více uplatňovali epické postupy, originální a náročnější metaforu, situační a jazykovou komiku, intelektuální vtip, parodii, grotesku, nonsens, slovní hříčku, hovorovost výrazu, vizuální experiment, záměrně narušovali nebo negovali metrickou pravidelnost verše a strofické stavby aj.“¹ Inspirace městským prostředím se promítá do Krieblových sbírek *Co dělá sluníčko v parku*, 1963 nebo *Stradivárky z neonu – Posměšky na plot*, 1964. Poprvé v poezii užívá expresivní hovorový jazyk. Civilností a hovorovostí se vyznačují také básně Josefa Kainara. Kainar ve své poezii pro děti uplatňuje stejné postupy jako v poezii pro dospělé. Východiska Kainarovy tvorby jmenuje Svatava Urbanová: „Vznikají tak verše, v nichž personifikace, nonsens, metafora tvoří základní stavební kameny.“² Oba básníci tak moderní české básnictví pro děti posunují směrem k nonsensové podobě, Kriebel ve výše zmíněných titulech a v posmrtně vydaném výboru *Jak se zobe chytré zrní* (1989),

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice, Jihočeská univerzita, 1992, s. 62.

² URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. *Poezie pro děti*. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 16.

Kainar ve sbírce z šedesátých let *Nevídáno, neslýcháno* (1964). Básně těchto autorů byly adresovány dětem zvědavým. Autoři počítali se spoluprací dětí ochotných akceptovat složitější básnické obrazy. K tomuto záměru používali například nelogické spojování a zaměňování předmětů či nečekané a netradiční personifikace.

V okruhu mladších básníků se v šedesátých letech výrazně projeví Josef Hanzlík a Pavel Šrut. Také Šrut využívá principu nonsensu, pohrává si se slovy a slovo tvorbou, vytváří nečekaná spojení a kalambúry. Jeho debutem se stala sbírka *Petrklíče a petrklíky* (1966). Mezi jeho další sbírky pro děti napsané v šedesátých letech patří *Motýlek do tanečních* (1969) a *Kočky v houslích* (1969). Hanzlík se naproti tomu projevuje v tvorbě pro děti jako schopný vypravěč. Jeho texty pro děti se vyznačují zajímavým napětím mezi epickou a lyrickou rovinou a úsměvnou pointou. Svatava Urbanová zmiňuje přínos Hanzlíkovy tvorby také v rámci dalšího literárního žánru – pohádky: „Ve sbírkách *Princ v zeleném království* (1971) a *Princ ve Velké Británii* (1974) dovedl např. propojit prózu a verše s prvky asociace a nonsensu – oběma knihami výrazně obohatil poetiku nonsensové pohádky 70. let.“¹ Poetiku nonsensu uplatňovali v šedesátých letech i další. Byl to například Josef Brukner a jeho sbírky *Kolotoč* (1961), *Proč, proč, proč* (1963) a *Koho mám rád* (1964).

Jiné postupy vykazuje poetika Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové, kteří do poezie pro děti vnášeli experimentální metodu. Tuto skutečnost postihuje Jana Čeňková: „Oba autoři, znalí světového neoavantgardního uměleckého proudu, uváděli do českého prostředí principy konkrétní poezie například využitím kaligrafického písma.“² Jejich společnou knihou pro děti byla sbírka *Co se slovy všechno poví* (1965).

Jinou polohu zase zvolila ve svých dílech Milena Lukešová. Svou sbírku *Big beat a aritmetika aneb Kostkovaný ideály* (1967) adresovala totiž dospívajícím čtenářům, což v dřívější poezii pro děti a mládež nebylo obvyklé. V básních hovoří k teenagerům jejich aktuálním jazykem.

Dalším výrazným počinem bylo vydání dvou antologií. První z nich byl sborník básní *Ach, ta láska nebeská* (1966), který tvořily básně, úryvky z písniček a dobových hitů. Soubor uspořádali Jana Štroblová a Zdeněk Heřman. Výbor sestával z milostných básní, které nebyly původně určeny mládeži, avšak mládež oslovily. Autory textů byli čeští básníci dvacátého století jako například Fráňa Šrámek, Viktor Dyk, Vítězslav

¹ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 17.

² ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 69.

Nezval, František Halas, Jaroslav Seifert, Vladimír Holan, Jan Skácel, Karel Šiktanc, Antonín Brousek a další. Spojení poezie a písní se ukázalo jako velmi přínosné. Souhlasím s tvrzením Jany Čeňkové, která tento problém vystihuje následujícími slovy: „Kombinace poezie se známými písňovými texty učinila ze sborníku přitažlivé čtení a naznačila jednu z cest k mladým čtenářům, kteří apriorně poezii odmítají.“¹ Jako produktivní způsob, jak zaujmout poezií mladé lidi, se spojení poezie a hudby jeví i dnes (viz následující kapitola). Za zmínku stojí i druhá antologie, která představuje básně světových autorů s názvem *Postavit vejce po Kolumbovi* (1967). Výbor uspořádali Josef Hiršal a Antonín Brousek.

Poezie pro děti a mládež tedy v šedesátých letech zaznamenává velký úspěch. Prestižní se stává zejména díky novým námětům a tématům, jazykovým experimentům a postupům a také díky oslovení další cílové skupiny – teenagerů, tedy na první pohled nevědné kategorie, jenž svým věkovým zařazením spadá do apoetického věku². Prestiže tím nabyla nejenom poezie pro děti a mládež jako jednotlivý žánr, ale celá literatura pro děti a mládež a v celkovém důsledku i celá česká literatura.

Po aktivních šedesátých letech však přichází útlum. Celá národní literatura je silně poznamenaná politickými událostmi a zdá se, že poezie pro děti a mládež již vyčerpala své možnosti. Mnoho básníků, kteří pozitivně ovlivnili českou poezii pro děti a mládež právě v plodných šedesátých letech, se muselo v sedmdesátých letech odmlčet. Mezi tyto výrazné osobnosti patřili Josef Brukner, Jiří Kolář, Karel Šiktanc, Josef Hiršal, Bohumila Grögerová a další. Pavel Šrut psal pod pseudonymem. Tvůrčí cesta jim byla otevřena až v uvolněnějších osmdesátých letech a některým až v letech devadesátých.

Mezi oficiální básníky normalizačního období patří Miroslav Florian. V sedmdesátých letech vyšla jeho sbírka *Třesky plesky* (1972) a výbor *Jaro, napověz* (1977), který obsahuje Florianovu dřívější tvorbu pro děti a také básně nové, které jsou zařazeny do oddílu *Když se nikdo nedívá*. Do poezie pro děti dostává v českém prostředí ne příliš obvyklý prostředek, jamb. Jeho tvorbu pro děti líčí Svatava Urbanová následujícími slovy: „Jeho sbírky pro děti úzce souvisejí

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 70.

² Pubescentní čtenář uspokojuje četbou především své potřeby relaxační a emocionální. Čte tedy hlavně pro potěšení a intenzivní čtenářský zážitek. Typické je vcit'ování do hlavní postavy – vzoru. Dominantními žánry jsou v tomto věku u dívek dívčí romány a u chlapců dobrodružná próza.

s tvorbou pro dospělé. Dovedl podobně jako v ní vytvořit žánrové miniatury, dobře zvládnout jambickou intonaci, která zaručuje zpěvnost a plynulost.“¹

Dalším oficiálním básníkem těchto let byl Jiří Žáček. V poezii pro děti debutoval v roce 1978 sbírkou *Aprílová škola*. Již tato sbírka ukazuje Žáčkovy tvůrčí principy tvorby pro děti, které se objevují i v jeho dalších sbírkách určených dětem. Mezi ně patří především jazykový humor, výrazová úspornost, hravá lyrická poloha a nečekaná vtipná pointa. Mezi jeho poetikou v dětské a dospělé literatuře není velký rozdíl. Žáčkovy poetické postupy v poezii pro děti komentuje Svatava Urbanová těmito slovy: „Žáčková poetika v dětské literatuře nevykazuje podstatné rozdíly od jeho poetiky pro dospělé. Autor vede otevřený dialog se čtenářem, kterého pobaví humorem a vtipem. Žáčková obraznost je založena na hyperbolizaci a personifikaci, kterou uplatňuje jak v lyrických miniaturách hádankovitého typu, tak v minipříbězích, které nám připomínají pohádku nebo bajku.“² Ve své básnické tvorbě pro děti pokračoval ve stejném duchu i v osmdesátých letech sbírkami *Ahoj, moře* (1980), *Dobrý den, Praho* (1981), *Kdo si se mnou bude hrát* (1981), *Kolik má Praha věží* (1984), *Dvakrát dvě je někdy pět* (1987), *Máme rádi zvířata* (1988) a další. Vyhledávanou četbou dospívající mládeže se v osmdesátých letech staly jeho sbírky *Okurková sezóna* (1981), *Rýmy pro kočku* (1984) a *Rýmy pro kočku a pod psa* (1987).

Reprezentantem mladé oficiální generace sedmdesátých let je Michal Černík. Pro jeho básně jsou typické motivy domova, dětství a přírody. Svými verši chce v dětech podněcovat lásku a úctu k domovu, přírodě a životu samotnému. V sedmdesátých letech vstoupil do poezie pro děti sbírkou *Kdy má pampeliška svátek* (1978). Před ní napsal čtyři sbírky pro dospělé. V osmdesátých letech pokračoval v tvorbě pro děti sbírkou *Malé a velké nebe* (1981), souborem *Neplašte nám švestky* (1984) a veršovanými pohádkami *Knížka malých pohádek* (1986) a *Léto, nespěchej* (1987).

V osmdesátých letech znovu zaujala již dříve zmíněná Milena Lukešová. Pro menší děti napsala v tomto období sbírky *Jak je bosé noze v rose* (1981), *Kde dávají sloni dobrou noc* (1985) a *Klára a skorodům* (1986). Přínosnou se stala i její další sbírka *Nahej v trní* (1985), kterou opět určila teenagerům. Podobným literárním činem

¹ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 19.

² URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 19.

byla sbírka Jana Kašpara *Tulikráska* (1987), který tak rozšířil dosud ne příliš rozsáhlou oblast literatury – poezie pro dospívající mládež.

Zvláštní polohu poezie pro děti vnesl do literatury v osmdesátých letech Josef Brukner sbírkou *Obrazárna* (1982). Specifičnost jeho děl vysvětluje Jana Čeňková: „Východiskem recepční realizace díla jsou dva komunikační okruhy: autorovy verše a třicet osm obrazů zahrnujících jeskynní malby i moderní malířství.“¹ Propojení vizuálního a slovesného umění se objevuje i v jeho další sbírce v devadesátých letech *Pojďte s námi za obrazy aneb Malování zvířat* (1995).

Velkým přínosem pro poezii pro děti byla v osmdesátých letech básnická tvorba Jana Skácela. Jeho básně pro děti se vyznačují pravidelnou strofickou formou, tematicky jsou založeny na bytostné potřebě básníka vrátit se k jistotám dětství. Skácel v nich dovede pouhým náznakem vyjádřit krásu obyčejných věcí i význam vztahů mezi lidmi. Tuto básnickou tvorbu prezentují sbírky *Uspávanky* (1983), *Kam odešly laně* (1985) a *Proč ten ptáček z větve nespadne* (1988). Mnohem víc než na soudobou básnickou produkci pro děti navazuje Skácel na starší tradici. Jana Čeňková zmiňuje návaznost na poetiku Františka Halase: „Hloubka myšlenek nepostrádá optimismus občas i hravý, návaznost na soudobou poezii pro děti však je záležitost velmi okrajová. Inspirátorem jeho metaforiky a point sbírky *Proč ten ptáček z větve nespadne* je poetika Františka Halase.“² Aluzi na Halase lze vysledovat také v názvu Skácelovy sbírky pro děti *Uspávanky*, který může odkazovat k Halasově oddílu *Do usínání*, který právě soustřeďuje první Halasovy verše pro děti ve sbírce *Ladění*. Podobnost poetiky obou umělců komentuje Svatava Urbanová těmito slovy: „Již názvem *Uspávanky* (1983) připomíná Skácelova sbírka pro děti Halasovo *Do usínání*. Oba básníci dovedli osobitě evokovat dětský svět, dětství a dětskou hru a zároveň se nevyhýbat existencionální intenci.“³

Významné místo v poezii pro děti v osmdesátých letech mají rovněž Jan Vodňanský a Emanuel Frynta. Básnické sbírky Jana Vodňanského *Šlo povidlo na vandr* (1974) a *Hádala se parapлата* (1985) navazují na jeho dramatickou a písňovou tvorbu pro dospělé. *Písničky bez muziky* Emanuela Frynty zase těží z nonsensu. Napsané byly již v sedmdesátých letech, vycházejí však až v roce 1988. *Písničky bez muziky* se

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 73.

² ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha, 2006, s. 76.

³ URBANOVÁ, S., ROŠOVÁ, M. *Poezie pro děti*. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 20.

dostaly i do povědomí dospělých, a to díky jejich hudební verzi, kterou připravil Petr Skoumal.

Také v osmdesátých letech vychází antologie poezie pro děti, která tentokrát shromažďuje díla světových autorů, jejichž tvorba je spojena s prvky nonsensu. Soubor s názvem *Ostrov, kde rostou housle* (1987) uspořádali Pavel Šrut a Josef Brukner. Objevují se zde básně Edwarda Leara, Vladimíra Majakovského, Ericha Kästnera, Jamese Krüsse, Lewise Carrola a dalších.

V osmdesátých letech se objevují i další významné ediční počiny, které však ve své době nemohou publikum oslovovat oficiální cestou. Do povědomí čtenářů tedy vstupují jiným komunikačním okruhem, samizdatově. Jirousova sbírka i samizdatový soubor *Čert má kopyto* ale vychází v devadesátých letech znovu, oficiálně, proto o nich blíže pojednám až v úvodu následující kapitoly.

V přehledu jsem ukázala, jaké tváře v průběhu vývoje poezie pro děti a mládež získávala. Začala nenápadně pokračováním ve folklórní tradici, kterou jí vtiskl první velký představitel poezie pro děti Josef Václav Sládek. Pokračovala potom veršovanými pohádkami Františka Hrubína či kombinacemi poezie a prózy. Nezval do ní promítl postupy avantgardy a poetismu, Bohumila Grögrová a Josef Hiršal ji zase obohacují o experimentální polohu. Do poezie pro děti se také dostává nový významný básnický prostředek – nonsens, který se stává dominantním principem pro následující tvorbu. Milena Lukešová dokáže rozšířit okruh recipientů nově o skupinu pubescentů. Prostřednictvím Jiřího Žáčka zase nabývá poezie pro děti humoristickou podobu. Také témata se rozšiřují. Od původních motivů venkova, přírody a rodiny se posouváme směrem k tematice města a techniky. Rozšiřuje se i oblast jazyka. Kromě spisovných výrazů pronikají do oblasti poezie pro děti a mládež také slova a slovní tvary hovorového jazyka. Již na konci osmdesátých let je tedy poezie pro děti a mládež hojně rozvrstvená. Tvoří ji mnoho žánrových forem a je také diferencována podle věkových skupin recipientů. Stává se plnohodnotným literárním žánrem a není na ni již nahlíženo jako na méněcenný útvar, který má pouze „uspokojit“ potřeby malých dětí. V hodnotné poezii pro děti uplatňují autoři stejné tvůrčí principy jako ve své tvorbě pro dospělé a mnohdy je recipována také samotnými dospělými, viz například *Písničky bez muziky* Emanuela Frynty. Skoro se může zdát, že své možnosti již vyčerpala, co se týče formy i tematiky. Podobami poezie v následujících dvou dekadách se budu zabývat

v následující kapitole, kde si budu všímat návaznosti na již představené podoby a hledání nových cest v tomto žánru.

II. Současná česká poezie pro děti a mládež

1. Charakteristika období

Česká literární tvorba pro děti devadesátých let je stejně jako tvorba pro dospělé do jisté míry ovlivněna společenskými poměry po Listopadu 1989. Změnilo se postavení knižního trhu, literární tvorby a její recepce i pozice samotných autorů, vydavatelů a čtenářů.

Na počátku devadesátých let zaznamenáváme vydavatelský boom. V uvolněném knižním trhu se prosazuje komercializace a bulvarizace. Čtenáři jsou zahlceni nabídkou, ve které je však náročné se zorientovat. Větší množství knižní produkce se totiž sestává z pokleslé literatury, triviálního čtiva a braku a pouze ojediněle se mezi kvantem tohoto bulvárního čtiva objevuje i kvalitní umělecká literatura.

Otevřenost knižního trhu vede rovněž k přerušení plynulé vývojové linie. Jako protiklad silného tlaku komerce se uplatňuje vydávání osvědčených titulů a děl klasiků. Editoři a nakladatelé přitom sahají po dílech uznávaných autorů nejen dvacátého, ale i devatenáctého století. V žánru poezie pro děti a mládež jsou to například díla Josefa Václava Sládka nebo Josefa Kožíška. Vydávají se také antologie z děl osvědčených básníků píšících pro děti, stejně jako výběry lidové slovesnosti.

Důležitým rysem je rovněž vydávání děl autorů, jejichž knihy za minulého režimu vycházet nemohly. V literatuře pro děti a mládež jich však není tolik jako v literární tvorbě určené dospělým. Příznačně hodnotí situaci Naděžda Siegllová: „Do oběhu se tak na počátku devadesátých let dostaly básnické sbírky dlouho zapovídané. Nešlo sice o takový výbuch, k jakému došlo v prostoru literatury pro dospělé, nicméně i tyto návraty přinesly nabídku několika hodnotových dominant.“¹ V oblasti poezie pro děti a mládež reprezentují tento okruh básnické sbírky, které vznikaly ve čtyřicátých letech 20. století a v normalizačním období po srpnu 1968.

¹ SIEGLOVÁ, N. Básnický prostor. In: URBANOVÁ, S. a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. Století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 51.

2. Oficiální vydávání básnických sbírek dříve zakázaných autorů

Mezi básnické sbírky, které vznikaly již ve čtyřicátých letech, ale oficiálně nemohly vycházet, patří sbírka říkadel Ivana Blatného *Jedna, dvě, tři, čtyři, pět*. Poprvé vyšla v roce 1947, ale po autorově emigraci byla ihned stažena a podruhé vyšla až v roce 1997. Tato sbírka obsahuje básně a veršované pohádky.

Podobný osud postihl i veršovanou pohádku *Perníková chaloupka* Václava Renče. S jeho knihou jsou spojovány atributy beznaděje a úzkosti pramenící z okupační nesvobody, které zabránily tehdejší ediční politice toto dílo dále vydávat. Působivost textu vystihuje interpretace Svatavy Urbanové a Mileny Rosové: „Příběh je psychologicky působivější než folklórní pretext, v kompozici Renčova zpracování jsou sekvence, které stupňují obraz strachu, úzkosti, bezradnosti a zla, tak víry, že se všechno boží vůlí v dobro obrátí.“¹ Renčova *Perníková chaloupka* vydaná poprvé v roce 1944 vyšla podruhé až v roce 1990.

Pro režim byla nevyhovující též kniha Jana Zahradníčka *Ježíškova košilka*. Náboženské motivy nebyly v pouňorovém ani normalizačním období žádoucí a sbírka poprvé vydaná roku 1951, ale se záměrnou antedatací 1947, mohla tudíž znovu vyjít až roku 1990. V jeho sbírce pro děti na rozdíl od sbírek pro dospělé nenajdeme pocity zoufalství, naopak jeho skladby o životě Ježíše Krista jsou v této knize prostoupeny vtipnými pointami a pocity radosti.

Díla tří výše jmenovaných autorů byla i při svém druhém vydání pocíťována jako nová specifická linie v oblasti poezie pro děti a mládež. Naděžda Siegolá vysvětluje, proč tomu tak bylo: „Nadčasové rozměry dobového svědectví o utrpení a hledání klíče k získání životní síly prostřednictvím návratů k archetypálním lidským hodnotám dodaly básnickým sbírkám Václava Renče, Jana Zahradníčka a Ivana Blatného i na počátku devadesátých let charakter premiéry.“²

V devadesátých letech vycházely rovněž sbírky z předchozího desetiletí. Sem patří básnické dílo Ivana Martina Jirouse *Magor dětem*. Za normalizace strávil tento nonkonformní básník a vedoucí hudební skupiny Plastic People of the Universe více jak osm let ve vězení. Sbírka obsahuje verše, které vznikaly právě ve vězení a formou

¹ URBANOVÁ, S., ROSOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003, s. 21.

² SIEGLOVÁ, N. Básnický prostor. In: URBANOVÁ, S. a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. Století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 52.

dopisů se dostávaly k jeho dcerám. Za normalizace vyšly tyto veršované pohádky a básně uspořádané do knihy *Magor dětem* samizdatově v roce 1986, oficiálně pak roku 1991.

Za zmínku stojí také undergroundový sborník *Čert má kopyto*, který vznikl rovněž v období normalizace (1986) v samizdatovém vydání. Soubor je tvořen 56 texty 20 autorů, mezi něž patří například již zmíněný Ivan Martin Jirous, dále pak Egon Bondy, Jaroslav Hutka nebo Vlastimil Třešňák. Sborník vyšel znovu v roce 1990.

3. Sbírky vydávané z pozůstalosti

Do kontextu poezie pro děti a mládež vstoupila v devadesátých letech i skladba Jana Skácela *O pejsku Ťapovi, výru Výrovi, slavičku Slavíkovi a kočičce, která se moc styděla* (1998). Básnickou skladbu připravil k vydání z autorovy pozůstalosti Jiří Opelík. Přestože se jedná o rukopisnou nehotovou podobu, vysoká hodnota díla je nesporná. Jaroslav Toman vysvětluje, v čem spočívají její kvality: „Přestože toto exemplum představuje provizorní rukopisnou verzi, prozrazuje nespornou invenci i poetologické novum v jeho tvorbě pro děti, projevující se užitím volného verše, experimentováním s asonancí, hrou s akustickou podobou jazyka i narušováním metrické a strofické pravidelnosti.“¹ Jiří Opelík se také zasloužil o souborné vydání tří Skácelových sbírek z 80. let *Uspávanky*, *Kam odešly laně* a *Proč ten ptáček z větve nepadne*. Soubor s názvem *Básně pro děti* vychází v roce 1996.

Posmrtně vyšla také sbírka Ivana Diviše *Říkadla a kecadla*, napsaná již v roce 1964 a adresovaná synovi Martinovi. Právě syn Ivana Diviše ji našel mezi svými věcmi z dětství a vydal ji v nakladatelství Baobab v roce 2004. *Říkadla a kecadla* jsou jedinou Divišovou sbírkou pro děti, dotvářejí tak básníkův tvůrčí profil. Jeho básně pro děti jsou totiž úplně jiné než ty pro dospělé. Přesně to vystihují slova Jana Šulce: „Ten, kdo zná básně Ivana Diviše, texty plné rozervanosti, hněvu, zoufalství a oprávněného vzteku, bude Divišovými básněmi pro děti velice překvapen: Diviš se v nich ukazuje jako básník velice laskavý, hravý, morgensternovsky nápaditý, vtipný a citlivý k dětskému vnímání světa.“²

¹ TOMAN, J. Lesk a bída současné české poezie pro děti. In *Rozprava o současné poezii*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2006, s. 115.

² ŠULC, J. *Říkadla a kecadla*. [online]. [cit. 6. 1. 2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.baobab-books.net/knihy.php>>.

4. Autoři publikující již v 60. a 70. letech 20. století

V devadesátých letech nadále tvoří autoři, kteří se v dětské poezii etablovali již v šedesátých a sedmdesátých letech. Patří mezi ně Jiří Žáček, Michal Černík, Josef Brukner, Pavel Šrut a Jan Vodňanský. Právě tito autoři určují směr soudobé poezie pro děti a mládež. I v devadesátých letech a v novém tisíciletí navazují na svou již zavedenou poetiku. K nim se přidávají další, jako je například Jiří Dědeček nebo Jiří Weinberger a jiní. Jednotlivé autory a jejich díla určená dětem představím podle podoby jejich tvorby.

5. Podoby současné české poezie pro děti a mládež

V následující části kapitoly se budu zabývat již samotnými podobami současné české poezie pro děti a mládež. Půjde zde o podobu epickou, nonsensovou, podobu spojení poezie a jiných oblastí umění, zmíněny budou i sbírky pro pubescentní čtenáře a abecedáře, tedy básnické sbírky inspirované abecedou. Jsem si vědoma, že ne všechny autory a jejich díla můžeme jednoduše zařadit k jednotlivým podobám, někteří mohou patřit i do více oblastí. Přesto vybírám to typické pro jejich tvorbu, či to, čím se odlišují od ostatních, a na základě tohoto kritéria je řadím do vyjmenovaných skupin. Na závěr představím nejnovější básnické sbírky pro děti. Kromě synchronního hlediska, tedy přiřazování k jednotlivým typům, se na současná díla poezie pro děti a mládež budu dívat také z úhlu diachronního, kde budu sledovat, na jaké autory současní básníci navazují. Cílem této kapitoly není zaznamenat všechna díla zmíněných autorů, ale poukázat na to, v jakých polohách se jejich tvorba nalézá a jakým spektrem disponuje poezie pro děti a mládež v současné době.

5. 1. Představitelé epické linie

Jak bylo výše zmíněno v devadesátých letech a v novém tisíciletí tvoří nadále autoři již publikující v letech předchozích. Nyní se budu věnovat autorům, kteří v současnosti reprezentují epickou podobu poezie pro děti a mládež.

Mezi mládeží je určitě nejznámějším a nejpopulárnějším představitelem dětské poezie Jiří Žáček. V kontextu současných básníků písničích pro děti se jeví také jako

nejplodnější autor. Paleta jeho žánrů je rovněž velmi pestrá. Píše nejenom tradiční básnické sbírky pro děti, ale je i spoluautorem slabikářů a čítanek. Některé jeho básně jsou zhudebněny, jako například *Zpívání za školou* (1996). Oblibu si získaly i jeho soubory hádanek, například *Hádanky a luštěniny* (1996). Jeho verše můžeme najít i v leporelech a obrázkových knížkách pro nejmenší. Důležité je ovšem upozornit na to, že ve svých dílech stále užívá těch samých tvůrčích principů jako ve své prvotině. Bohužel musím souhlasit se slovy Jaroslava Tomana, který říká: „Ve všech svých knihách rozvíjí, spíše však obměňuje a reprodukuje poetiku debutu *Aprílová škola* (1978), osnovanou na nonsensově-humorném, jazykově-hravém, kalambúrním, fantazijně-imaginativním, melodicko-rytmickém a formálně vynalézavém způsobu tvoření.“¹

Jistý posun v jeho tvorbě můžeme však vidět v jeho básnických dílech pro děti, v nichž se přiklání k epičnosti, což mě vedlo k tomu zařadit tohoto básníka právě do linie epické. Sem patří například *Bajky a nebajky pro malé a velké děti* (1994), *Kdo nevěří, ať tam běží. Pohádky a povídky z pohádkových časů* (1996) či *Počítání oveček. Knížka plná pohádek poskládaných do řádek* (1995).

Specifická je jeho básnická sbírka *Vrabčí hnízdo* (1999), kde směřuje spíše k lyrické poloze. Lyrická poloha se projevuje například v básni *Stanování*, kde Žáček líčí noční přírodu, dále v básni *Štědrý večer* zachycující neopakovatelnou vánoční atmosféru. V některých básních se jeho odklon od epiky projevuje zase reflexí. Své úvahy promítá například do básně *Tulákovy Vánoce* nebo *Ostrov pokladů*, kde zdůrazňuje důležitost domova a rodiny. Právě témata rodina a domov jsou pro tuto sbírku ústřední. Setkáváme se s nimi nejenom u lidí, ale i v říši zvířat, například v básních *Volání medvědí mámy*, *Doma* nebo v básni *Ušaté torpédo*. Ve sbírce se také setkáváme s principy nonsensu, který je nejvíce patrný v básni *Zeptádkové*:

Řekni, kudy teče řeka řečí?
Smyčka, to je sestra od smyčce?
Tykadla jsou na tykání?
A meč mečí?
Lednáček bydlí v ledničce?

¹ TOMAN, J. Lesk a bída současné české poezie pro děti. In *Rozprava o současné poezii*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2006, s. 116.

*Rosomák jí mák a pije rosu?
Chodí v Bosně každý bos?
Mají kosi hnízdo na kokosu?
Čím smrká smrk, když nemá nos?¹*

Autor zde nonsens uplatňuje v podobě kalambúru, kdy využívá zvukové shody dvou naprosto odlišných pojmenování. I v této knize ovšem v mnohých básních kopíruje své již zaběhnuté stereotypy. Jednotvárnost a povrchnost je zde příznačná například pro básně *Jak počítají kořata*, *Auto*, *Milý dešti*, *Zmrzlina*. Tento problém se promítá i do následujících básnickových děl pro děti, jako je například *Dobrý den, dobrou noc* (1998), *Nemalujte čerta na zeď* (2001) nebo *Nesedejte na ježka* (2003). Jedná se o básnickovy výběry, které jsou většinou ještě doplněny o texty nové. V těchto dílech jednoznačně dominuje epická poloha. S obdobnými principy se setkáváme v jeho nejnovějších knihách o krtkovi: *Krtek a čísla* (2007), *Krtek a barvy* (2007), *Krtek v ZOO* (2008) nebo *Krtek kamarád* (2008), jež autor adresoval nejmenším dětem. Jeho verše zde doprovázejí ilustrace Zdeňka Millera a nesou se rovněž v epické linii.

Ve stopách epické linie se vydává také Michal Černík. Své knihy pro děti adresuje těm nejmenším. V devadesátých letech mu vychází kniha *První pohádky* (1996). V podobném stylu pokračuje i v následujícím desetiletí *Pohádková knížka od Lady a od Ježíška* (2001) nebo *Za pohádkou pohádka pro kluky a děvčátka* (2002). Do veršované podoby přetváří jak klasické pohádky, jako je například *Stolečku, prostři se*, *O veliké řepě*, *Sůl nad zlato*, *Hrnečku, vař* a další, tak i vymýšlí své vlastní, například *Deštivá pohádka*, *Proč má kotě očásek*, *Hladová pohádka* a jiné. I tradiční pohádky však adaptuje do jiných poloh a dává jim tak nový význam. Například v pohádce *O Červené karkulce* končí text takto:

*Karkulka ho pohladila.
„Ty můj milý vlčku,
já vím, žes můj kamarád.“*

*Vlk olízl její ručku.
„To jsem šťastný, to jsem rád,
že mě někdo pomazlí,
dnes nebudu vůbec zlý.“*

¹ ŽÁČEK, J. *Vrabčí hnízdo*. Praha: Knižní klub, 1999, s. 19.

Honem skočil do křoví.

Radši zůstal hladový.¹

Pro Černíkovu dětskou poezii je charakteristická stručnost a přitom výstižnost jazykového vyjádření. Krátký text vždy doprovází četné ilustrace, které dotváří veselý a hravý styl knížek (viz příloha č. 1).

Poněkud jiná je jeho nejnovější kniha pro děti *Knížka pro děti od dvou do pěti* (2008). Nalezneme v ní kromě veršovaných útvarů i příběhy a pohádky v prozaické podobě. Veršované a prozaické útvary se v knize střídají. Básně jsou snadno zapamatovatelné. Většinou se v nich objevuje verš sdružený, což odpovídá tomu, že adresáty jsou nejmenší děti. Pouze u některých básní se objevuje i verš střídavý. Oproti předchozí knize *Za pohádkou pohádka pro kluky a děvčátka* zde nenajdeme klasické známé pohádky. Autor si všechny vymýšlí, výjimkou je pouze veršovaná pohádka *O veliké řepě*, která se objevila i v předchozí knížce. Jako témata svých básní si autor vybírá věci dětem důvěrně známé. Jsou to hlavně rodina a její členové, domov se všemi zákoutími a domácími mazlíčky, okolní svět, přírodní jevy, jako je déšť, sníh, letní krajina, popisuje zvířátka a jejich řeči, ale všímá si též starých zvyků, jako je koledování, či obyčeje spojené s Vánocemi, a abstraktních lidských vlastností, jako přátelství nebo štěstí.

Stěžejní částí Černíkovy tvorby pro děti jsou však jeho pohádkové knížky, v nichž navazuje na svou tvorbu osmdesátých let. Spolu s Jiřím Žáčkem ho tedy můžeme zařadit k epické podobě poezie pro děti. V rámci diachronního hlediska je potom třeba zmínit, že zakladatelem této linie je František Hrubín (o něm podrobněji v předchozí kapitole). Černík spolu s Jiřím Žáčkem tedy obnovují tradici veršované pohádkové epiky, jak ji známe právě od Františka Hrubína.

5. 2. Podoba nonsensová

Nonsens se v české poezii pro děti a mládež začíná uplatňovat od šedesátých let, a to hlavně zásluhou Josefa Kainara a Zdeňka Kriebla. K poetice nonsensu se v šedesátých letech přidal také Pavel Šrut, Josef Hanzlík nebo Josef Brukner.

¹ ČERNÍK, M. *Za pohádkou pohádka pro kluky a děvčátka*. Praha: Albatros, 2002, s. 34.

V sedmdesátých letech vznikají nonsensevé básně Emanuela Frynty, které však vycházejí až v roce 1988 pod názvem *Písničky bez muziky*. Významným edičním počinem v osmdesátých letech bylo uspořádání antologie *Ostrov, kde rostou housle* (1987), která spojovala tvorbu západoevropských autorů založenou právě na poetice nonsensu. Editoři Pavel Šrut a Josef Brukner zde prezentovali básně světově uznávaných velikánů, kterými byli například Edward Lear či Lewis Carroll.

V české literatuře se přitom k aplikaci nonsensu používají stejné principy jako v evropské poezii. Je to především hra autora se čtenářem založená na spojování nelogických věcí a jevů, asociativním myšlení, na absurditě a důvtipných nekonvenčních nápadech autora. V jazykové rovině se tyto principy projevují užíváním mnohoznačných slov v různých kontextech, netradičních metafor, hrou se slovy nebo používáním formulí folklórních říkadel.

V současné české poezii pro děti je nonsense velmi vyhledávaným básnickým prostředkem. S nonsensevou podobou básní se proto u autorů písničích pro děti setkáváme velmi často.

Významným současným představitelem české poezie pro děti založené na nonsensevé poetice je Jiří Weinberger, který debutoval v devadesátých letech. Jeho prvními básnickými sbírkami jsou *Povídá pondělí úterku* (1995) a *Ach ty plachty, kde je mám?* (1996). Již těmito díly se představil jako originální, nekonvenční básník, který svými neočekávanými postupy rozvířil zavedené principy v básnické tvorbě pro děti. Weinbergerovy texty můžeme číst dvojím způsobem, a to buď prvoplánově jako zábavné čtení, nebo v nich můžeme hledat skrytý smysl. Weinberger tak uplatňuje jeden z prvků postmoderní literatury, kdy ruší hranice mezi vysokým a nízkým. Jeho verše jsou založeny na absurditě, často až bizarnosti. Dalšími znaky postmoderní literatury, které u Weinbergera můžeme najít, jsou intertextualita, autorské vstupy do díla a propojenost žánrů a uměleckých oblastí. Všechny složky díla jsou totiž ve Weinbergerových sbírkách těsně propojeny. Grafika, text i ilustrace se navzájem prolínají a mají stejně důležité postavení (viz příloha č. 2). Součástí prvních dvou knih jsou i notové záznamy některých básní ze sbírky. O zhudebnění básní se zasloužil Michal Vích. Čtenáři tak Weinberger nabízí hned několik tvůrčích aktivit. Výstižně popsala působení Weinbergerovy tvorby Jana Čeňková: „Sám Jiří Weinberger „pasoval“ své knihy na „game books“ svého druhu. Jeho minipříběhy útočí takřka na všechny smysly čtenáře: ten může básně číst, poslouchat, zpívat, prohlížet si ilustrace i

graficky vyvedený text. To vše dovoluje čtenáři děj dovyprávět, domyslet, přizpůsobit ho své zkušenosti, náladě, dospět k poučení nebo se básní jen potěšit, pohrát si se slovy bez hledání jejich smyslu nebo smysl ve verších naopak hledat.“¹

Posledními Weinbergerovými básnickými díly jsou *Kroky po krách* (2000) a *Na konci chřipky je krásně* (2005). Zajímavé je autorovo směřování k adresátovi stále vyššího věku. Zatímco jeho debut *Povídá pondělí úterku* je adresován spíše menším dětem, druhá sbírka *Ach ty plachty, kde je mám* je už určena spíše starším dětem. *Povídá pondělí úterku* obsahuje dětské veselé básně říkadlového typu. Weinberger často užívá citoslovce, folklórní formule a hláskovou instrumentaci. Ve sbírce *Ach ty plachty, kde je mám* se básně pro děti střídají s básněmi, které jsou svým charakterem směřovány spíše k dospělému recipientovi. Objevuje se téma nespokojeného manželství, stárí i smrti. Časté je užívání augmentativ, zvláště jako výrazy pro vyličení pocitů vzteku a zloby: *Tvé kosti hodím psovi / co byl vždycy na tvý straně / ať se zalkne chcípne v křoví / ty chcípni na divaně*². V básních pro dospělé opouští Weinberger absurdní rovinu, tyto verše jsou více reálné. Velkou část textů prostupují pocity deziluze. I když v této knize dochází ke kombinaci básní pro děti a pro dospělé, verše pro děti zde zatím dominují. V další knize *Kroky po krách* již zřetelně převažují básně pro dospělé. Častými tématy jsou smutek, samota, opuštěnost, objevuje se zde i téma smrti a sebevraždy. Weinberger se zde zabývá také lidskými nešvary, jako je například touha po bohatství. Pouze ojediněle zde nalezneme veselé básně nebo básně říkadlového typu pro děti. Texty z této knihy se staly také obsahem stejnojmenného kabaretu, kde si zahráli i Jiří Weinberger a Michal Vích. Poslední kniha *Na konci chřipky je krásně* je určena spíše dospělému čtenáři. Dítě by těžko pochopilo básně pojednávající o společenských, filozofických a etických problémech.

Weinbergerova básnická díla nemají přesně stanovený věk adresáta. Číst je mohou děti i dospělí. Podobný přístup ke čtenáři najdeme i u Petra Nikla, jehož tvorbě se budu věnovat v následující části kapitoly. Jiným způsobem přistupují k četbě textů děti a jiným dospělý. Vzniká pak zajímavé různočtení. Děti i dospělí však na Weinbergerově tvorbě mohou zaujmout časté kalambúry, libozvučnost a melodičnost veršů, velké množství neologismů a okazionalismů. Dospělí čtenáři pak navíc ocení černý humor, četné aluze a autorovu snahu pojmenovat nepříjemné věci pravým

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 81–82.

² WEINBERGER, J. *Ach ty plachty, kde je mám?* Praha: Michal Vích, Jiří Weinberger, 1996, s. 95.

jménem a expresivním stylem jim dodat patřičnou naléhavost, jako například v básni *Než se fotr vrátí*:

*Než se fotr vrátí
ze služebních cest
rozjede to máti
doma na svou pěst
Začne k sobě zváti
existence bez inteligence
pomatence nevzdělance
sezve na své seance¹.*

Výjimečnost Weinbergerovy tvorby líčí Jaroslav Toman výstižnými slovy: „Tvorba J. Weinbergera reprezentuje postmoderní básnictví, vymykající se jakémukoli apriornímu typologickému zařazení. Její osobitost tkví v prolnutí absurdně humorného a smysluplného zření reality, v němž ve vzácné symbióze koexistují nezávazný humor a závažné sdělení. Je projevem autorova poučeného hledačství a tvořivého experimentu, vyhlášením nesmiřitelný boj konvenci a stereotypu ve všech jejich podobách.“²

Významným představitelem nonsensové poezie je rovněž Pavel Šrut, který se do literatury pro děti a mládež zapsal jako básník osobité poetiky již v šedesátých letech. V devadesátých letech mu vychází sbírka *Kde zvedají nožku psi* (1995). Některé texty z této sbírky však již byly uveřejněny v předchozí sbírce z osmdesátých let *Hlemýžď Čilišnek*. *Kde zvedají nožku psi* je soubor jedenácti nonsensových minipříběhů. U všech najdeme zápletku a na konci vtipnou pointu. Šrut takto obohacuje nonsensovou poetiku o epickou podobu. V roce 2003 vychází kniha *Veliký tůdle*. I tato kniha se stává spíše autorovou antologií. Větší část sbírky tvoří totiž již dříve publikované verše. Také členění knihy odpovídá struktuře *Hlemýžď Čilišneka*. Tři oddíly: *Různí lidé*, *Různé divy* a *Různá zvířata* nápadně korespondují s názvy kapitol v *Hlemýždi: Čilišnek mezi zvířaty*, *Čilišnek mezi lidmi* a *Čilišnek v říši divů*. Kromě básní z *Hlemýžď Čilišneka* zde najdeme i autorovy překlady světové nonsensové poezie, které se objevily v souboru světové poezie *Ostrov, kde rostou housle* (1987). Autor těmito edičními počiny tedy pouze rozhojňuje již dříve napsané, nenajdeme v těchto sbírkách náznaky

¹ WEINBERGER, J. *Na konci chřípky je krásně*. Brno: Šimon Ryšavý nakladatelství, 2005. s. 38.

² TOMAN, J. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera*. [online]. [cit. 28. 1. 2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>>.

nové poetiky. Jsou to pouze výběry autorovy tvorby. Přesto se vyznačují osobitou poetikou. Básně obsahují četné kalambúry, hrátky s jazykem připomínající zábavné logopedické cvičení, jazykovou a situační komiku i krátké minipříběhy. Hrátky s češtinou se objevují například v básni *Co dělali žáci v pravěku: Na louce se pásl praskot, / prakoně i prasata / a z dálky byl slyšet praskot, / prásk a bum a ratata!*¹ nebo v básni *Hejkal*:

*Pražským klukům na výletě
pravil hejkal: „Poslechněte,
mé jméno zní správně hýkal!
Už dvakrát jsem podotýkal,
a teď žádám výslovně,
mluvte, prosím spisovně.
Když slyším to vaše ej-
bejvám zlej a divokej.“²*

Logopedické cvičení může připomínat báseň *Řehoř*, kde Šrut hromadí obtížně vyslovitelnou hlásku „ř“: *V ořechové skořápce, / řekou křtěné kocábce, / Řehoř připlul na moře, / lovit mřímky, úhoře. / Skořápka se převrhla, / nit příběhu přetrhla.*³

Do svých posledních dvou sbírek (*Příšeři a příšerky*, 2005; *Šišatý švec a myšut*, 2007) zařadil naproti předchozím naprosto nové dříve nepublikované básně. Spojujícím tématem sbírky *Příšeři a příšerky* jsou, jak název napovídá, nejrůznější příšery a obludy. Mezi ně řadí básník bytosti z pohádek a mýtů, jako je například ježibaba nebo Drákula, dále potom zvířata (mamut, tchoř, humr, aligátor), personifikované abstraktní vlastnosti a pocity (dobroun, zloun, pan Kdybych) či zcela vymyšlené tvory (lichožrout, pažral, chroustal). V jedné básni dokonce najdeme odkaz na reálného člověka, kterým je Christian Morgenstern, významný představitel světového nonsensu.

Šrut se v tomto díle odklání od jednodušších veršů a říkadlových formulí, které častěji používal v předchozích sbírkách a orientuje se na čtenáře staršího, schopného pojmut již složitější metafory. I nadále pracuje s kalambúry a krátkými příběhy. Jazykový vtip staví ve většině básní na užívání dvojsmyslů a na vytváření neologismů.

² ŠRUT, P. *Veliký tůdle*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2003. s. 10-11.

³ ŠRUT, P. *Veliký tůdle*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2003. s. 41.

³ ŠRUT, P. *Veliký tůdle*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2003. s. 34.

K novotvarům patří jednak samotné názvy příšerek, dále pak neobvyklé složeniny nebo odsouvaní záporky ne, na čemž je založena skoro celá báseň *Abyste to věděli*:

Představte si, že ...

*Nezdvořák zdravil zdvořáka,
nekuřák chválil kuřáka,
bezzubý dostal do zubů
a kňuba potkal nekňubu,*

*nešika za šikou utíkal
a nebožtík hnal božtíka
necestou až k nám do ulice,
kde štovice chytly neštovice
a nemehlo utančilo mehlo.¹*

Několikrát vstupuje do básní i samotný básnický subjekt. Například v básni *Pidilidi* hodnotí autor nezdvořilé chování dětí, nebo v *Básni na slovo smrt* komentuje svůj respekt ze smrti.

Netradiční je formát knihy a zalomení některých textů. Například text básně *Hrábě* je zalomen do tvaru hrábí nebo báseň *Aligátor v pražském metru* je psána od konce (viz příloha č. 3). Do knihy je zařazen zvláštní oddíl *Péťa Fotka*, který vypráví o Péťových sestřenicích, tetách, dědovi a neskutečných příšerkách. K textům jsou pak přiřazeny obrázky – fotky.

Jako novum v autorově tvorbě se jeví i další, dosud poslední básnická sbírka *Šišatý švec a myšut* (2007). Sbírka je složena ze dvou oddílů. První část s názvem *Šišatý švec* je inspirovaná anglickými říkadly a popěvky, tzv. nursery rhymes. Sám Pavel Šrut tuto tvůrčí cestu komentuje v ediční poznámce: „Oddíl *Šišatý švec* nabízí volné překlady, parafráze, variace a inspirace anglickými říkadly a popěvky, tzv. nursery rhymes, které mají v Anglii dlouhou tradici. Některé z nich, např. *Hey diddle diddle* nebo *London bridge is falling down*, vyšly tiskem už v roce 1765.“² Říkadlový styl umocňuje četné opakování slov a refrénů na koncích slok a nadměrné užívání citoslovcí, které je nejvíce patrné v básni *Byla a už nebyla*:

¹ ŠRUT, P. *Příšerky a příšeři*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005, s. 82.

² ŠRUT, P. *Šišatý švec a myšut*. Praha a Litomyšl. Paseka, 2007, s. 75.

Vlezla myška do hodin
bim bam bim bam bim,
když dvanáctá odbila
bim bam bim bam bim,
ta myška se zabila
bim bam bim bam bim.

Byla a už nebyla.
Víc vám nepovím.¹

Tato báseň zároveň prezentuje černý humor, který se v knize objevuje vícekrát. Autorský rukopis Pavla Šruta poznáme spíše ve druhém oddílu *Myšut*. Autor úspěšně pokračuje ve svých kalambúrech a hrátkách s jazykem. Básně jsou opět založeny na nonsensové poetice. Oddíl uzavírá několik krátkých pohádek, které svým zpracováním spíše připomínají aluze na pohádky. Takovou pohádkou o pohádce může být například báseň *Pohádka o ošklivém žabákovi: (O tom, že se změní v prince, / žáby ani ropuchy / nemaj zatím potuchy.)*² Výrazný postmoderní styl sbírky se kromě metanarativů projevuje i v reinterpretaci zažitých mýtů, interakcí se čtenářem a popisem tvůrčího procesu psaní. Zažité mýty vyvrací například v básni *Co se v podivíně povídá o všech*, kde veš pojímá jako symbol píle. Interakce se čtenářem je nejvíce patrná v básni *Strašidelná*, kde autor dává dětem možnost odpovědět na hádanku prostřednictvím e-mailu uvedeného hned pod básní, dále autor komunikuje s recipientem častými osloveními. Autorské vstupy jsou patrné i v básních *Myšut* a *Kaňka na rozloučenou*, kde autor hovoří o svých básních. Sbírkou je svým říkadlovým charakterem určena spíše menším dětem, osloví však i jejich rodiče. Dokladem může být pozitivní ohlas čtenářky Silvie: „Musím konstatovat, že touto knížkou, ale i Příšerkami... byly nadšené nejen děti, ale i dospělí. Ilustrace paní Miklínové (viz příloha č. 4) knížku nádherně doplňují. Jen kdyby tak vtipných autorů pro děti bylo víc. Tyhle básničky děti opravdu čtou – a dobrovolně!“³

¹ ŠRUT, P. *Šišatý švec a myšut*. Praha a Litomyšl. Paseka, 2007, s. 19.

² ŠRUT, P. *Šišatý švec a myšut*. Praha a Litomyšl. Paseka, 2007, s. 68.

³ *Rozkošné knížky pro děti a dospělé*. [online]. [cit. 4. 2. 2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.kosmas.cz/knihy/137615/sisaty-svec-a-mysut/>>.

Pavel Šrut si u dětí i dospělých získal velkou oblibu zejména díky svým kalambúrům, vtipným příběhům a legračním hrátkám s jazykem. Nový je jeho přístup k nonsensové poetice tím, že ji častěji uplatňuje v epické podobě.

Veselým a hravým stylem se vyznačují básně Jiřího Dědečka. Za sbírku *Šli červotoči do houslí* (2001) byl oceněn v soutěži Zlatá stuha za originální pojetí principů nonsensové poezie. Tématem všech básní v této knize jsou zvířata. Sbíрка je plná jazykových hříček a novotvarů. Nejčastěji jsou těmito neologismy názvy ženských protějšků zvířat. Mezi nimi najdeme například koloušnici, svištici, ježkyni, drozdku nebo ptáky. Hru se slovy můžeme najít například v básni *Myšlenka: Právě mě napadla myš Lenka. / Jen malou chvíli počkám / a pak ji hodím kočkám*.¹ Většina textů je založena na jednoduchých a veselých verších říkadlového rytmu. Častokrát se objevuje i opakování slov, které evokuje písňový rytmus. V některých básních však Dědeček uplatňuje i náročnější volný verš. Ve sbírce se objevují i aluze na písňové texty, jako například v básni *Já mám koně*, kde text začíná slovy: *Já mám koně, vraný koně* a končí veršem: *jsou to koně mí!*² V knize najdeme aluzi i na Erbenova *Vodníka*: *Dneska čtvrtek, zejtra pátek, / spořme, spořme do prasátek*³ nebo na píseň Voskovce a Wericha: *vítr vane pouští / a nic neodpouští*⁴. Ojedinele se objevují i aktuální módní témata, jako například v básni *Kobyly: Z mobilu, z mobilu, / volá kočí kobylu*⁵ nebo v básni *Světlušky: Jdou světlušky, jdou do pole / statečně kráčí bez hole / osvětlí cestu, keř i mez / lépe než ČEZ / a bez peněz ...*⁶ Říkadlový rytmus většiny básní předurčuje tuto sbírku spíše menším dětem.

Starším dětem je určena sbírka *Uležené želé* (2005), a to i přesto, že mnoho básní i z této sbírky je založeno na formě říkadla. Básně jsou opět postaveny na slovních hříčkách, dvojsmyslech, vtipné pointě a na absurditě. Stejně jako v předchozí sbírce i zde Dědeček vymýšlí vtipné neologismy. V básni *Neomalenec* například vytváří nová slova odsunutím zápornky ne:

*I ten malý neomalenec se jednou omalí,
bývá to však proces velmi pomalý.
Zkrátka než se z neurvalce stane urvalec,*

¹ DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 11.

² DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 26.

³ DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 20.

⁴ DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 35.

⁵ DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 49.

⁶ DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí*. Praha: Albatros, 2001, s. 52.

mnohokrát vám bez omluvy šlápne na palec.

*Zvolna tedy z nezpůsoby roste způsob,
na světě však není místo pro oba.¹*

Myšlenkovou invenci a bohatou slovní zásobu předvedl i v básni *Břídil*, kterou vystavil takřka celou ze synonymních pojmenování. Těmi jsou truhlík, bambula, budižkničemu, mamlas, nekňuba, trouba, ťulpas, ňouma a popleta. V menší míře uplatňuje i nová aktuální témata, kterými jsou například mobily, esemesky a manažeři. Na tuto profesní skupinu vymýšlí i vtipný kalambúr: *Manažer žere manu²*. Většina básní má podobu minipříběhů. Dědeček ve svých verších uplatňuje i skryté poučení. Vtipným jazykovým hříčkám se zasmějí i starší děti a dospělí. Sám Dědeček tento fakt proklamuje ve verši ústřední básně *Uleželé želé: Vždyť to znáte – který dospělý / uleželé želé oželf?³*, který může odkazovat právě k názvu jeho sbírky a její oblíbenosti u dospělých.

Pro poetiku Jiřího Dědečka jsou charakteristické vtipné neologismy, dvojsmysly, hrátky s jazykem a vtipná pointa. Jeho sbírky jsou určeny menším dětem, ale nad vtipnými kalambúry se pobaví i dospělí.

Odlisný přístup používá ve svých básních pro děti Jan Vodňanský. I v jeho poezii pro děti se objevují prvky nonsensu. Avšak na rozdíl od výše jmenovaných autorů v mnohem menší míře. Jeho poezie je mnohem střízlivější než například básně Pavla Šruta nebo Jiřího Weinbergera. Nenajdeme v ní příliš mnoho absurdních situací. Jeho nonsens je položen spíše do roviny jazykové. V jeho básních se nalézají časté kalambúry a neočekávané metafory. Důraz klade i na rytmickou stránku básně, která mívá často podobu folklórního říkadla. Vodňanského básnické knihy z devadesátých let jsou však odbornou veřejností hodnoceny mnohem níže než jeho díla z let sedmdesátých a osmdesátých. Důvodem je zejména jeho odklon od recese, ironie a hravosti, což jsou postuláty, se kterými bylo jeho jméno v předchozích desetiletích spojováno. Dokladem může být názor Jany Čeňkové: „Na ironicko-recesní a zábavný charakter, který tvořil základ jeho básnické a písňové tvorby pro děti, mládež a dospělé

¹ DĚDEČEK, J. *Uleželé želé*. Praha: Albatros, 2005, s. 16.

² DĚDEČEK, J. *Uleželé želé*. Praha: Albatros, 2005, s. 40.

³ DĚDEČEK, J. *Uleželé želé*. Praha: Albatros, 2005, s. 49.

v sedmdesátých a osmdesátých letech, však v knihách datem vzniku pozdějších nenavázal.“¹

V devadesátých letech vychází jeho leporela určená nejmenším dětem. Jsou to *Slůně stůně* (1993) a *Když jde malý bobr spát* (1994). Pro malé děti napsal i básnickou sbírku *Kampak chodí labutě* (1999). Ta je však na rozdíl od leporel určena již trochu starším dětem. Básně se vyznačují přívětivým, milým stylem. Vodňanský zde dává největší prostor básním pojednávajícím o zvířatech, která antropomorfizuje. Klade zde důraz především na rodinu, kterou pro něj představují její členové v živočišné říši. Většina básní nepostrádá vtipnou pointu a nápaditost. Například báseň *Nerušte motýly* představuje poutavý nekonvenční příběh:

*Nerušte motýly
Bource
Na jejich tajemné
Toulce*

*Hlavičko z kukly
Vyjukni
Předeš tam hedvábi
Na sukni*

*Na sukni pro moji
Maminku
Mám pro ni dárek
I novinku².*

Vodňanský v básních také používá témata aktuální pro devadesátá léta, jako je například lego nebo digitální hry. U nich má báseň i výchovný přesah, když upozorňuje, že se dítě může stát otrokem počítače:

*Copak je to za zvíře
Skryté v digitální hře
Ještě nevím kdo je čí
Kdo si koho ochočí*

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 78.

² VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha, Nakladatelství ŠEL, 1999, s. 36.

Kdo si koho podmaní

Bude mě mít na hrani

Promění mě na skřítku

Který mačká tlačítka

Už nechodí na hřiště

Těší se zas na příště¹.

Do básní vkládá i klasické pohádky, které zapojuje do nového kontextu. Pozoruhodná je také Vodňanského práce se zkratkami, například v básni *Medvěd je medový: Ať je to v Krnapu anebo v Tanapu / Své malé medvídky tam bere za tlapu²*. Ani z hlediska jazyka nepostrádají jeho básně vtip. Vodňanský často užívá kalambúry i logopedické hříčky. Infantilita a zároveň nekonvenční nápad a hra s jazykem se snoubí v kratičkové básni *Vzduchem letí letadlo: Vzduchem letí letadlo / Boeing Boeing Boeing / Aby na mě nespadlo / bojím... bojím... bojím³*. Vtipná jazyková hříčka se objevuje například i v básni *Slušně vychovaná velryba: Nelaškují s elektrickým rejnokem / Ani s vorvaněm v tanečku divokém // To by byla brzy pěkně vorvaná⁴*. Mnohdy jeho básně připomínají písně, a to zejména díky melodickému charakteru, užívání refrénů a opakování slov. Netradiční je práce s větným členěním. Vodňanský nepoužívá žádná interpunkční znaménka a každý verš začíná velkým písmenem.

Oblibu si u čtenářů získala i písňová sbírka *Dejte mi pastelku, nakreslím pejska* (1998). V knize se objevují i dříve publikované básně, jako je například *Když jde malý bobr spát, Slušně stůně, Dejte mi pastelku* nebo *Stojí, stojí v mlze dům*. I zde najdeme reinterpetace pohádek, práci se zkratkami (Ó ES EN, E. T., Dr.), které umně začleňuje do rýmů. Sbírká má podobu zpěvníku. Každou báseň doprovází notový zápis a ilustrace. V této i předchozí knize se objevují jak pozoruhodné básnické postupy, vtipné metafory a nekonvenční nápady, tak i jednoduché, infantilní básničky bez hlubší pointy. Ve sbírkách Vodňanský záměrně konfrontuje vysoké i nízké umění, rys tak příznačný pro postmoderní literaturu. Najde si v nich proto své malé i větší dítě a mnohdy i dospělý.

Do linie poetiky nonsensu můžeme přiřadit i díla Jiřího Havla. Jedná se především o jeho pozdější díla, tedy *Království nesmyslů* (2000), *Smějeme se celý den*

¹ VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha, Nakladatelství ŠEL, 1999, s. 49.

² VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha, Nakladatelství ŠEL, 1999, s. 21.

³ VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha, Nakladatelství ŠEL, 1999, s. 54.

⁴ VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha, Nakladatelství ŠEL, 1999, s. 24.

(2006) a nejnovější *Kdo má smysl pro nesmysl* (2007). Pozoruhodná je i jeho kniha *Kdo vodí koně po pěší zóně* (1999), zde však nemají prioritní místo slovní hříčky a absurdní situace, ale jedná se spíše o podnícení vlastenectví u dětí, kterým představuje malebná a kouzelná zákoutí Prahy. Kniha má formát leporela, avšak na velkých stranách mají možnost vyniknout ilustrace pražských památek.

V Havlových pozdějších knihách poukazuje na zvolenou poetiku již samotný název sbírky: *Království nesmyslů*, *Kdo má smysl pro nesmysl*. Nonsense zde má podobu převážně situační, najdeme zde však i hrátky s jazykem, či dvojsmysly. Formátu básnické sbírky odpovídá *Království nesmyslů*. Kniha *Kdo má smysl pro nesmysl* je totiž mnohem více interaktivní. Spíše než sbírku básní připomíná soubor hádanek, přesmyček a rébusů, které jsou místy proloženy básněmi. Hned v úvodní básni této knihy se básník zamýšlí nad tvorbou nonsensu v poezii. Poukazuje na to, že není lehké vymyslet nesmysl, aby přitom určitý smysl měl:

*Jenom ten, kdo nemyslí,
si myslí,
že nesmysl
nemá smysl.*

*Kdo ale myslí, ví,
že nesmysl,
který má smysl,
sotva vymyslí ten,
kdo nemyslí,
ale je ten,
kdo přemýšlí.¹*

Kniha je založená na hrátkách s jazykem. Autor využívá všechny možnosti, které čeština nabízí, aby jeho básně byly vtipné a měly nečekanou pointu. Verše proto staví na mnohoznačnosti slov, zvukové podobnosti slov, poukazuje na změnu významu, kterou způsobí výměna pouze jediného písmene, neobvyklé jsou i jeho metafory. Na konci básně je vždy vtipná pointa, básník logicky vysvětluje předchozí nelogická tvrzení, která při čtení textu nechápeme a jeví se nám nesmyslně:

¹ HAVEL, J. *Kdo má smysl pro nesmysl*. Praha: Albatros, 2007, s. 7.

*Zeptala se zmije datla:
„Jestlipak máš, datle, blatla?“
Datel řekl: „Ty jsi patla!
Zalez do některé z děr
a uč se tam říkat er!¹*

Autor se čtenářem nesčetněkrát komunikuje. Dává mu na začátku textů instrukce, jak má postupovat, aby si složil báseň. Čtenář musí doplňovat jednotlivá slova, číst některé řádky pozpátku nebo odpovídat na otázky, aby si složil výsledný text (viz příloha č. 5). Součástí knihy je i klíč se správnými odpověďmi. Kromě básní se v knize objevují i různé doplňovačky, kvízy i krátké aforismy, jako například: *KUCHYŇSKÝ ROBOT: Myslíte, že by mě Marie Terezie zrušila? / SÁČEK: jsem to ale pytlík.*² Tvůrčími úkoly básník přiměje děti spolupracovat, čtenář si potom určitě rád přečte i samotné básně. Tato hravá a veselá knížka má určitě schopnost zapojit děti do hry, a přivést je tak zábavnou formou k poezii.

Nonsense Jiřího Havla má specifickou podobu. Jeho básně jsou založeny na nesmyslu, který ale nakonec logicky vysvětluje. Právě tento autor dovádí nejdále hru s jazykem. Využívá nejvyšší mírou češtinu, aby poukázal na její rozmanitost a schopnost stát se zdrojem četných jazykových hříček.

S nonsensovou podobou se setkáváme i u Iva Štuky ve sbírce *Kde bloudí velbloudi* (2003). Jeho básně pro děti jsou založeny na polysémii, slovních hříčkách a práci s grafickou úpravou textu, ta se projevuje například zvýrazněním některých písmen a slov nebo netradičním zalomením textu. Nezřídka se v knize objevuje také lámaný rým, jako například v básni *V mlze*:

*Neříkej,
že není zle –
neuvídíš v mlze ň,
ani město Plze-
ň³.*

Časté jsou i neologismy. Kalambúry založené na mnohoznačnosti se objevují například v básni *Kde je ten klíč: Musím pryč, / hledat klíč: / Třeba někde v jehličí / ten můj klíček*

¹ HAVEL, J. *Kdo má smysl pro nesmysl*. Praha: Albatros, 2007, s. 29.

² HAVEL, J. *Kdo má smysl pro nesmysl*. Praha: Albatros, 2007, s. 39.

³ ŠTUKA, I. *Kde bloudí velbloudi*. Praha: Albatros, 2003, s. 46.

vyklíčí.¹ Nebo v básni *Vzpouora v ledničce: Ó buřte, buřte, / proč se bouříte? / Už se nebuřte!*²

U zmíněných autorů můžeme najít různé uplatnění nonsensové poetiky. Nejvyhrocenější podobu má nonsens v básních Jiřího Weinbergra. Weinberger dovádí absurditu často až ad absurdum, experimentuje i s jazykem a grafickou formou. Hodně absurdní jsou i básně Petra Nikla. Oba básníky spojuje také fakt, že nemají přesně vytyčeného adresáta. Číst jejich básně proto může dítě i dospělý, přičemž každý si najde to své. Jinou polohu má naproti tomu nonsens v tvorbě Jiřího Havla. Ten se vždy snaží na konci básně nesmysl logicky vysvětlit. Nejvíce se u něj projevují i hrátky s jazykem. Do epické roviny posunul nonsens Pavel Šrut. Svě básně vystavěl jako krátké minipříběhy. U Jiřího Dědečka zase najdeme četné aluze na jiné texty a reinterpretace klasických pohádek, pověstí a mýtů. Jan Vodňanský je v poetice nonsensu z těchto autorů nejvíce „střízlivý“. Nonsens se u něho projevuje především v jazykové rovině. Nelogické situace a absurdní asociace u něj moc nenajdeme. Jazykový i situační nonsens se potom objevuje u Iva Štuky, který také netradičně pracuje s grafickým zpracováním textu. Výši zmínění autoři tak dokládají, jaké podoby může mít poezie založená právě na nonsensu.

5. 3. Spojení literatury a jiných uměleckých oblastí

Kombinování více uměleckých oblastí je charakteristické právě pro současnou literární produkci. Již dříve se básníci inspirovali výtvarnými podněty, propojenost jednotlivých forem umění však nebyla tolik markantní. Výtvarná díla Josefa Čapka či Josefa Mánesa se stala podněty například pro Františka Hrubína. Jaroslava Seiferta zase inspirovaly kresby Josefa Lady a Mikoláše Alše. V současnosti však dochází k mnohem těsnějšímu propojení mezi slovesným a výtvarným uměním. Vrchol této tendence představují například díla Petra Nikla, která jsou současně literárními díly a současně výtvarnými artefakty. Kromě spojení poezie s výtvarným uměním mně půjde také o to postihnout básnickou tvorbu, která je postavena na spojení literatury a hudby.

Prolnutí dvou forem umění je v současné době pocíťováno jako velmi přínosné. Dovede totiž literaturu zpřístupnit širším vrstvám příjemců. Tento trend postihla ve své

¹ ŠTUKA, I. *Kde bloudí velbloudi*. Praha: Albatros, 2003, s. 23.

² ŠTUKA, I. *Kde bloudí velbloudi*. Praha: Albatros, 2003, s. 50.

studii o vývoji české poezie pro děti Jana Čeňková: „Synkretické tendence, které sbližují dva druhy umění, jsou do jisté míry důsledkem komercializace umění, ale vyplývají také z nutnosti komunikovat s adresátem způsobem, který je ochoten přijmout. Interakce slovesného a hudebního umění tuto komunikaci zjednodušuje a zintenzivňuje.“¹ S tímto tvrzením souhlasím, co se týká pole hudebního. Avšak spojení poezie a výtvarného umění není podle mého názoru důsledkem komercializace, ale představuje nový směr, novou plnohodnotnou podobu, která obohacuje poezie pro děti a mládež o nový rozměr. Například kresby Petra Nikla nejsou podbízivými obrázky odlehčujícími text. Neusnadňují příjemcovu vnímání umění. Ocení je pouze čtenáři ochotní se nad kresbami pozastavit a zapojit svoji fantazii. Výstižněji se k danému problému vyjádřila Naděžda Siegllová: „Vznik nových konstrukčních principů odpovídá poznání, že stagnace původní umělecké básnické tvorby není pouhým důsledkem komercializace kultury, ale je také záležitostí nového typu komunikace mezi dílem a adresátem. Proces recepce tak významně dynamizují takové postupy, které příjemci umožňují skládáním několika vjemových zážitků vytvářet vlastní výsledný obraz.“²

Spojení dvou uměleckých oblastí v tomto případě chápu jako novou podobu poezie, která má velkou šanci upoutat dětské i dospívající čtenáře – posluchače tím, že jim nabízí umělecký obraz, jehož výsledná podoba je dána vzájemným spolupůsobením dvou výrazových složek.

5. 3. 1. Symbióza poezie a výtvarného umění

Jak již bylo výše zmíněno, čelním představitelem této linie je Petr Nikl. Poprvé se však v české literatuře pro děti a mládež objevila tato podoba již v osmdesátých letech u Josefa Bruknera. V básnické sbírce *Obrazárna* spojil své verše s obrazy moderních malířů i se starobylými jeskynnými malbami, a představil tak nový typ uměleckého díla, kde je celkový estetický účinek výsledkem spojení literárního a výtvarného umění. Ve stejném duchu pokračoval i letech devadesátých, kdy mu vychází kniha *Pojďte s námi za obrazy aneb malování zvířat* (1995). Zde vytvořil spojení literárního kódu, kterým jsou básně a vtipné eseje, a kódu výtvarného, ten představují

¹ ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006, s. 80.

² SIEGLOVÁ, N. Básnický prostor. In: URBANOVÁ, S. a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. Století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 55.

obrazy světových a českých malířů. Verše z této knihy byly již dříve otištěny v několika číslech časopisu *Mateřídouška*.

Strukturu knihy tvoří vždy tři části. První část obsahuje esejistické zamyšlení nad charakterem zvířete. Autor v ní zdůrazňuje, co je pro daného živočicha specifické. Nabízí svým čtenářům, jak mohou zvíře namalovat, jaké prvky zdůraznit. Všímá si přitom i povahových rysů. Druhá část se skládá z obrazové složky. Objevují se zde malby světových malířů, ale i českých. Nechybí například obrázek Josefa Lady. Kromě maleb a kreseb se v knize objevují i jiné výtvarné techniky. Jsou jimi například dřevořez nebo rytiny, dokonce zde najdeme i obrázek tapisérie. U obrázku nezapomíná Brukner uvést jméno výtvarného umělce. K obrazům rovněž přikládá komentáře, ve kterých hodnotí, jakou složku u zvířete právě daný výtvarník zdůraznil (viz příloha č. 6). Třetí část potom tvoří Bruknerovy básně. Básně jsou většinou jednoduché, veselé, milé, ale nechybí v nich ani vtipná pointa. Například báseň *Naučení pro malá prasátka* obsahuje skryté poučení

*Každé malé prasátko
jednou povyroste.
Každé bude zakrátko veliké a tlusté.
A přece se nezlobí
na prasečí tělo,
netváří se, jako by
chrochtat neumělo.
Nelká, že by chtělo mít
zuby jako tygři,
ulitu jak trilobit
nebo vousky vydří.
Dobře ví, že nazpaměť
ve škole se učí:
Bez prasátek byl by svět
smutnější a chudší.¹*

Ve svém slovesném textu se Brukner snaží vtipně představit dětem dané zvíře a probudit v nich cit pro vnímání přírody. Stranou neponechává ani bájná zvířata.

¹ BRUKNER, J. *Pojďte s námi za obrazy aneb malování zvířat*. Praha: Albatros, 1995, s. 29.

Všechny tři složky díla se navzájem doplňují. Kniha pro děti představuje zdroj zábavy v podobě malování zvířátek, k čemuž jim pomáhají jednoduché návody, jak dané zvíře vykreslit, tak i veselé čtení veršovaných textů o představených živočiších. V neposlední řadě se kniha stává také poučným průvodcem po živočišné říši a seznamuje děti s významnými malíři. Spojení slova a výtvarného umění je zde tedy využito funkčně. Kromě čtení nabízí kniha dětem i jinou aktivitu – malování, což představuje v poezii pro děti a mládež novou originální podobu.

Jinak se ke spojení poezie a výtvarného umění staví všestranný umělec Petr Nikl. Ve svých knihách pro děti sám vytváří jak verbální text, tak i samotné ilustrace. Výtvarná i slovesná složka díla má v dětech podněcovat fantazii a radost z neznáma. Jeho ilustrace nejsou typickými podbízivými obrázky pro děti, naopak jsou velmi abstraktní a bizarní. Ukázky z jeho knih proto vkládám do přílohy (viz přílohy č. 7, 8, 9 a 10).

Knihy Petra Nikla jsou velmi specifické také tím, že nemají přesně vymezenou cílovou skupinu. Číst je mohou jak děti, tak i jejich rodiče. Odlišným věkovým zařazením a tím také vnímáním pak může vnikat zajímavé různočtení. Děti se mohou ponořit do říše fantazie, která má vlastní pravidla a zákonitosti. Dospělí se zase mohou bavit nad nelogickými a neočekávanými spojeními a obdivovat se autorovým originálním a absurdním nápadům. Niklovy básně jsou založeny na nonsensové poetice. Jsou plné novotvarů, kalambúrů a absurdních scén. Tomuto pojetí odpovídají také ilustrace a grafické zpracování knih.

Tak je tomu například v knize *Záhádky* (2007). Veršované útvary se zde střídají s krátkými prozaickými příběhy. Kniha vypovídá o smyšlených zvířátkách, kterým se dějí neskutečné věci. Dokonalou souhru verbálního a ikonického textu najdeme především v ústředním příběhu knihy, který vypráví o „sníčkoví měňavém“. Ten se vydává hledat svého přítele „sloňase“ a zažívá přitom fantastická dobrodružství, při kterých se proměňuje jeho samotná podoba. S proměnou hlavního hrdiny korespondují ilustrace. Stránky knihy jsou v první a druhé třetině naříznuté, přičemž každý díl tvoří část sníčkovy postavy. Děti tak mohou listováním stránek kombinovat hrdinovu podobu, aniž by získala konečný tvar.

Podobně se propojenost slovesné, výtvarné a grafické složky projevuje také v dalším Niklově díle *Jelěňoviti* (2008). Noční lesní příroda obestřená tajemnem se realizuje nejen prostřednictvím verbálního textu, ale také výtvarnou stranou knihy, která

celkovou atmosféru díla výrazně umocňuje. Básně a drobné prózy jsou napsány na tmavomodrém podkladu. Barva písma je světle modrá. Ilustrace tvoří již dříve zhotovené obrazy vytvořené hlubotiskovou technikou mezzotinty s měkkými světelnými přechody a drobné lineární kresby (viz příloha č. 7 a 8). Knihu můžeme rozdělit do dvou částí. První díl se skládá z popisu zvířat s parožím. Kromě reálných zvířat jako je jelen, sob či kozoroh, zde najdeme i bájná zvířata, například jednorožce, ale i autorem vymyšlená mystická zvířata, jako je například toto:

*Na pěšině stojí
tělo jedno,
hlava dvojitá.
První hlava vidí,
druhá slyší,
obě vodí.
Místo srsti chvojí,
čtyři nohy,
prsty trojitá.
Lůž je stravou její,
nebo jeho,
nebo jejich...¹*

Druhá část se pak zabývá vymyšlenými písemnými projevy těchto paroháčů. Je plná groteskního humoru a je také více příběhová než část předchozí. Texty v této části jsou velmi vtipné, veselé a hravé, jako například v této ukázce: *Když jeleni napíšou hrubku, / musí ji smazat zadkem. / Když se jim přilepí na zadek, / odnesou ji do hrubkovníku a spláchnou!*² Důležité je také zmínit, že součástí knihy je i hudební CD s nahrávkami písní na texty knihy. Písně zpívá opět sám Petr Nikl. Celý komplet díla tak tvoří složka slovesná, výtvarná, a nově i hudební.

Rovněž Niklova nejnovější kniha *Niklův blázníček* (2009) je dílem snoubícím autorovu slovesnou i výtvarnou tvorbu. Verbální text i kresby vyvolávají ve čtenářích snové představy (viz příloha č. 9 a 10). Souvislost s výtvarným uměním přitom můžeme vidět i v motivech některých básní. Autor odkazuje na umělecké směry (impresionismus, rokoko), na slavné malíře (Vincent van Gogh) i na samotná díla

¹ NIKL, P. *Jelěňoviti*. Praha: Meander, 2008.

² NIKL, P. *Jelěňoviti*. Praha: Meander, 2008.

(Dáma s hranostajem). Autor tedy počítá se zkušeným čtenářem. Pro pochopení je totiž nutné alespoň základní reálie výtvarného umění znát. Tak je tomu například v básni *Holubí tetky*:

*Dojem zanechaly velký,
zůstaly tam po nich lelky.
Vyzobaly slastný příděl
a vysrkly grog,
kdyby to tak jenom viděl
sám Vincent van Gogh!*

*Uříz by jim jejich chutě,
vsadil do rámu,
kdyby chtěly zase krutě
vyžrat cukrárnu,
bylo by jim to prd platné,
zůstaly by viset v plátně...¹*

Častým motivem jsou také lidské nešvary, na které pohlíží kriticky, ale s nadhledem. Vysmívá se všem vzteklounům, škarohlídům, nešikům a dámám, které zajímá pouze jejich vzhled. S jízlivou ironií se také dívá na fyzické nedokonalosti, jakými jsou například odstáté uši nebo velký nos. Je zde však zřetelná nadsázka a snaha vyvolat komiku. Tak je tomu například v básni *Obryně*:

*Prchni před tou horou
nakypřených forem,
zdrhni plnou parou
bokem, dolem, horem,
nenech si ochutnat
malík ani patu,
hlavně nechtěj sedat k peci na lopatu!²*

I pro tuto knihu jsou typické kalambúry, záměny významů i neobvyklé složeniny. Ty užívá ve velké míře například v básni *Krasobruslař*:

¹ NIKL, P. *Niklův blázníček*. Praha: Meander, 2009, s. 81.

² NIKL, P. *Niklův blázníček*. Praha: Meander, 2009, s. 76.

*Krasobruslař vykroužil oškloskluz,
spadl na kluzoled.
No, nevadí, zkusil hokuspokus –
pět vrtipiruet.*

*Snažil se vstát – hned mu pár krasonoh
začalo dřevěnět.
Krutisalto – kdyby tak střihnout moh,
to by byl krasolet!*

*Naložený na rychlolehátko
může teď přemýšlet
nad sestavou, s kterou se zakrátko
vrátí na kluzoled...¹*

Niklův blázníček je knihou plnou humoru, nesmyslných legračních situací i jazykové komiky.

Knihy Petra Nikla tvoří velmi důležitý článek v současné české literatuře pro děti a mládež. Svým osobitým stylem, jak na rovině psaného textu, tak i na rovině výtvarné, vytvářejí novou dimenzi dětské knihy. O kvalitě jeho knih mnohé vypovídají i častá ocenění odbornou veřejností. Opakovaně byl oceněn v soutěži Nejkrásnější česká kniha, dále pak v soutěži Zlatá stuha, a to jak ve výtvarné, tak i v literární části. Jeho *Záhádky* se staly dokonce Knihou roku 2008 v prestižní literární soutěži Magnesia Litera. Svými literárními díly výrazně obohatil literaturu pro děti a mládež, a zasloužil se tak o povznesení dětské knihy.

Chybět by v této kategorii neměla ani kniha *Hiršalův skicák* (2009), kterou uspořádal editor Radim Kopáč z Hiršalovy dřívější tvorby pro děti, a nově k nim připojil ilustrace či spíše náznaky ilustrací Petra Nikla (viz příloha č. 11). Celá kniha připomíná svou formou opravdový skicák. Svázána je neobvykle kroužkovou vazbou. Na samotných stranách potom najdeme básně Josefa Hiršala doprovázené kresbami Petra Nikla, které jsou však složeny pouze ze základních kontur. Děti si mohou Niklovy náčrty dokreslovat a jsou k tomuto úkolu rovněž hned na první straně vyzváni: *Nenechej*

¹ NIKL, P. *Niklův blázníček*. Praha: Meander, 2009, s. 23.

*mě polopustou, / vezmi pastelku a zkus to, / můžeš kreslit, / můžeš psát, / bude ze mne unikát!*¹ Tomuto účelu knihy odpovídá i její podtitul, který zní *Básně a domalovánky*.

Výbor obsahuje básně z Hiršalových sbírek z let 1945–1965. Mezi texty je tedy časové rozpětí až dvacet let. Jedná se například o tyto sbírky: *Do práce nám slunce svítí* (1944), *Vzdušné zámky* (1945), *Jana jde do školky* (1955), *Ivánek a zvířátka* (1961) nebo *Co se slovy všechno poví* (1965). Ve výboru tak najdeme různé žánrové formy. Těmi jsou například příběhy, dialogy, krátká říkadla, ale i lyrické básně o ročních obdobích, kterou je například báseň *Podzimní* ze sbírky *Vzdušné zámky*:

Stromy žloutnou. V srdíčku je smutně.

Nebe je jak zamazná sukně.

Šedé hejno ptáků odlétá.

Kam? Nu přece k slunci, do světa.

Ale pokoj bývá večer zlatý,

když maminka vyspravuje šaty.

Hladí vlasy, tiše hovoří.

*Venku prší. Hvězdy nehoří.*²

Právě sbírka *Vzdušné zámky* je určena spíše starším dětem. Je více melancholická a najdeme v ní i smutný tón, který je patrný i z ukázky.

I když se jedná o výbor z Hiršalovy starší tvorby, tím, že jsou básně zařazeny do jiného formátu, nabývají novou podobu. Je zde totiž mnohem více než v jiných knihách počítáno s čtenářovou interakcí. I Josef Brukner svoji knihu *Malování zvířat* postavil z části na spolupráci s dětmi, kterým nabízí návody, jak které zvíře namalovat, v Hiršalově skicáku je však dětem pro toto malování ponechán prostor přímo v samotné knize. Opět se tedy setkáváme s netradiční podobou dětské knihy, která by mohla svým spojením dvou tvůrčích aktivit, četby a malování, děti oslovit.

Všechny zmíněné knihy tvoří novou podobu poezie pro děti a mládež. Představují syntézu literárního a výtvarného umění. Proto jsem také zvolila dílčí název *Symbióza poezie a výtvarného umění*. Obě složky se totiž navzájem doplňují. Výtvarná část netvoří pouze doprovodný materiál k hlavní části slovesné, ale spolu s verbálním textem určuje celkové vyznění díla.

¹ HIRŠAL, J. *Hiršalův skicák*. Praha: Meander, 2009.

² HIRŠAL, J. *Hiršalův skicák*. Praha: Meander, 2009.

5. 3. 2. Symbióza poezie a hudby

Spojení poezie a písni se osvědčilo již dříve. Počátek této podoby poezie sahá do šedesátých let, kdy vychází antologie *Ach, ta láska nebeská* (1966). Básně od českých autorů z dvacátého století jsou zde prokládány známými, dobově oblíbenými hity, jako je třeba *Sbohem lásko, nech mě jít, Zhasněte lampióny, Pramínek vlasů* nebo *Pod tou skálou*. Mladé lidi tato kniha velmi zaujala. Ukázalo se, že kombinace poezie a písň je jedna z možných cest, jak oslovit dospívající čtenáře, kteří se k poezii stavěli odmítavě. Později pokračuje v této linii Jiří Suchý, který v roce 1989 vydává výbor *Dítě školou povinné*, který se skládá z jeho písni a básní. Texty jsou v knize prezentovány bez notového zápisu, forma knihy odpovídá básnické sbírce. Najdeme tu známé písň, jako je například *Sluníčko, Máme rádi zvířata, Malé kotě* i méně známé básně, kterými jsou například *Sáně, Cirkus, Čekání na tetu* nebo *Když se vodník ženil*.

Od devadesátých let však tuto podobu představuje především tvorba folkových písničkářů realizovaná hudební formou. Mezi oblíbené české písničkáře patří především Jaromír Nohavica, Karel Kryl, Karel Plíhal, Jiří Dědeček, Jaroslav Hutka, Filip Topol či Radůza. Mladí lidé poslouchají jejich písň na hudebních nosičích a také navštěvují jejich koncerty.

Texty písničkářů však můžeme najít i v knižní podobě. Velice milou a veselou knihou tohoto typu je soubor písni a básní Jaromíra Nohavici s názvem *Tři čuníci* (1995). Knihu uvádí i uzavírá autorská pohádka o dvou zajících Huňáči a Fuňáči. Hlavní náplní knihy jsou však Nohavicovy písň, které zde najdeme v podobě notového zápisu. Do souboru vybrali editoři písň převážně se zvířecí tematikou. Jsou to například písň *Lachtani, Kozel, Můj pes, Delfíni, Tři čuníci, Metro pro krtky, Hlídač krav* a další. Písň jsou pak prokládány krátkými vtipnými básničkami téhož autora. Mnohé z nich mohli Nohavicovi fanoušci uslyšet již na jeho audiokazetách. Jedná se například o básně *Haló, haló; Co děláme ve škole* nebo báseň *Když byl Pepa ještě mladý*. Najdeme zde však i básně dříve nezveřejněné, jako je báseň *Popletený večerníček, Křeček, Morčata, Skateboard* a jiné. Nohavica ke svým čtenářům – posluchačům hovoří kultivovaným jazykem, občas zpestřeným novotvory, vulgarismy i netradičními citoslovci, jako například v písni *Krtek*. Časté jsou pro Nohavicu také hrátky s jazykem. Hravý styl knihy dotvářejí veselé ilustrace Rostislava Skopala (viz příloha č. 12). Kniha tak opět nabízí dětem více tvůrčích aktivit, jak tomu bylo

například u Bruknerovy knihy *Malování zvířat* nebo u *Hiršalova skicáku*. Zatímco u nich byla kniha spojením činnosti čtení a kreslení, *Tři čuníci* nabízejí dětem čtení básní a zpívání, nebo i hraní písni na hudební nástroj. Tato kniha je určena spíše mladším dětem, ocení ji však i rodiče.

Naopak sbírka básní Jiřího Dědečka *Reprezentant lůzy* je adresována starším dětem, tedy pubescentům, nebo možná spíše až adolescentům. Některé básně totiž teenageři nemusí pochopit. Týká se to zejména textů reagujících na minulý režim. Pro pubescenty jsou rovněž nevhodné básně pojednávající o prostituci, alkoholu, vraždě a sebevraždě či o erotice. Sbírkou poprvé vyšla v roce 1992 v nakladatelství Sixty-eight Publishers. Čtrnáct textů z této sbírky najdeme v podání Jiřího Dědečka v hudební formě na přiložené audiokazetě, která je součástí vydání.

Jiří Dědeček ve své sbírce používá obecnou češtinu, nevyhýbá se ani vulgarismům, které se v knize objevují ve velkém množství. Tematicky se básně zabývají nejčastěji láskou, alkoholismem a milostným zklamáním, nevyhýbají se však ani aktuálním světovým problémům, jako je rasismus, násilí nebo nebezpečí atomových zbraní, o kterém hovoří v ironickém duchu v básni *Atomová ukolébavka*. Spojení ukolébavky a vážného tématu – radioaktivního nebezpečí – vzbuzuje hořký úsměv, příkladem mohou být tyto verše: *Hajej, dadej, ty můj malej andílku, / dostaneme radioaktivní nadílku. Nebo Když nenechá křiku, / udělám senzační vtíp: / řeknu: Uličníku, / dám ti do polívky / radioaktivní hřib.*¹ Upřímný úsměv naproti tomu vzbuzuje báseň *Revizorka*, která odkazuje k baladě *Polednice*:

*Vozem však se plíží tiše
malá, hnědá, tváře divé
pod plachetkou osoba.
O berličce hnáty křivé
reviduje všecko živé.
Hlas vichřice podoba.*²

Básně Jiřího Dědečka jsou vtipné, humorem často zlehčuje věci, které jsou vážné a nepříjemné. Básně mnohokrát odkazují k jiným literárním textům, jedná se

¹ DĚDEČEK, J. *Reprezentant lůzy*. Praha: Orbis, 1994, s. 18.

² DĚDEČEK, J. *Reprezentant lůzy*. Praha: Orbis, 1994, s. 34.

například o již zmíněnou *Polednici*, dále pak najdeme aluze na báseň *Cestička k domovu* Karla Václava Raise, nebo Nerudovu báseň *Jak lvové bijem o mříže* a další.

Formou básnické sbírky vyšly také písně Zdeňka Svěráka adresované dětem mladšího školního věku. Výbor s názvem *Dělání všechny smutky zahání* (1996) obsahuje přes čtyřicet Svěrákových textů, které vznikaly v delším časovém období. Mnoho z nich zaznělo i ve známých českých filmech, jsou to například písně *Severní vítr*, *Není nutno* nebo *Dělání*. Svěrákovy texty se většinou zabývají základními lidskými hodnotami, jako je například přátelství, láska, vztah člověka k přírodě a zvířatům nebo vztah k rodičům.

Spojení poezie a hudby, stejně tak jako poezie a výtvarného umění je důležitá podoba současné poezie pro děti a mládež. Má schopnost zaujmout hned ve více výrazových rovinách. Může proto k literatuře přilákat i větší množství dětských i dospívajících čtenářů.

5. 4. Poezie pro pubescenty

Dospívající mládež jako cílová skupina byla od začátku nechávána v poezii pro děti a mládež trochu stranou. Hlavní příčinou byl zřejmě očekávaný nezájem ze strany mladých lidí o takovou tvorbu, jelikož tato skupina čtenářů spadá do apoetického věku a ve své četbě uplatňuje jiné žánry. Souhlasím s tvrzením Jaroslava Tomana, který situaci pubescentního čtenářství hodnotí těmito slovy: „Při osvojování slovesně uměleckých děl se u pubescentů prosazují funkce poznávací a relaxační, spjaté s bezprostřední prožitkovostí, identifikací se vzorovým hrdinou a anticipací dospělosti. Jejich čtenářské očekávání nejvíce splňují svými genologickými charakteristikami klasická dobrodružná, eventuálně vědeckofantastická próza (chlapci) a próza s dívčí hrdinkou (dívky).“¹ Od šedesátých let však máme i sbírky určené právě této skupině.

Průkopnicí v tomto směru je Milena Lukešová. Teenagerům adresovala svoji sbírku *Big beat a aritmetika aneb Kostkovaný ideály*, kterou napsala již v roce 1967. V tvorbě pro pubescenty pokračovala potom v osmdesátých letech sbírkou *Nahej v trní*, kterou adresovala dospívajícím chlapcům. Náctiletým byla také určena antologie *Ach, ta láska nebeská* z šedesátých let, která kombinovala oblíbené písně a milostnou poezii

¹ TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, s. 52.

českých básníků dvacátého století. V osmdesátých letech píše pro pubescenty ještě Jan Kašpar sbírku *Tulikráska*, kterou na rozdíl od sbírky Mileny Lukešové určil dospívajícím dívkám. Sbírkou *Nahej v trní* i *Tulikráska* zaznamenaly u dospívající mládeže velmi příznivou odezvu. Marie Vodičková komentuje oblibu těchto knih velmi výstižnými slovy: „Obě knížky se staly bestsellery, „pubertáci“ je hltali, protože se v nich nacházeli.“¹ Zde tedy můžeme vysledovat, že i pubescenty může poezie oslovovat. Zvlášť důležitý je zde právě ohled na problémy dospívajících, s nimiž se čtenáři mohou ztotožňovat. Část své tvorby adresuje dospívajícím i Jiří Žáček, jde například o sbírky *Okurková sezóna*, *Rýmy pro kočku* nebo *Rýmy pro kočku a pod psa*. Jeho básně zde mají polohu především humoristickou.

I přes vyjmenovaná díla je spektrum poezie pro dospívající stále velmi chudé. V devadesátých letech proto vychází alespoň antologie *Kostkovaný ideály aneb Breviář pro teenagery* (1999). Ve výboru najdeme básnické i písničkové texty z 60.–90. let 20. století. V antologii se setkáváme s básněmi Mileny Lukešové, pocházejícími právě ze sbírky *Nahej v trní*, a básněmi Jana Kašpara, taktéž z jeho sbírky z osmdesátých let *Tulikráska*. Dále zde nalezneme básně Jiřího Žáčka, Jana Vodňanského, Jiřího Dědečka, Václava Hraběte i písničkové texty Zdeňka Svěráka a Jiřího Suchého. Texty do antologie vybírala editorka Marie Vodičková. Básně jsou plné usouzených pocitů pubescentů:

*Nimrám se v sobě
jak v rybě plné kostí
Pukám zlostí
když se mě ptají
Co ti je?
NIC!
Když noc mi oči sněhem přikryje
Dusí mě slzy pod polštářem
Jsem zmijí, žábou, pavoukem a lhářem
to mi je.²*

Skrývají ale i povzbuzení a mnoho humoru. Kromě samotných textů najdeme v knize také vtipné komentáře týkající se puberty, první lásky a zmatených citů.

¹ VODIČKOVÁ, M. *Kostkovaný ideály*. Praha: Amulet, 1999. Doslov na přebalu knihy.

² KAŠPAR, J. *Tulikráska*. In: VODIČKOVÁ, M. *Kostkovaný ideály*. Praha: Amulet, 1999, s. 26.

Z písňových textů se skládá také i novější antologie *Beatová poezie autorů žijících a hrajících*, která vychází v roce 2005. Výbor uspořádali Kateřina Vondráčková a Ondřej Volek. Hlavním kritériem pro výběr textů bylo, aby uveřejněné texty byly dílem autorů žijících v současnosti, kteří své texty také sami hrají. Odtud plyne název: žijících a hrajících. Nalezneme zde texty Vladimíra Mišíka, Jiřího Macháčka, Dana Bárty, Filipa Topola, Lou Fanánka, Jana Spáleného, Marka Ebena a dalších. Básně – písňe zde prezentují pocity jak beatových hudebníků, tak pocity mladé generace, jako jsou láska, zoufalství, ztráta iluzí, opojení i vystřízlivění. Mladým lidem je přizpůsobena taktéž grafická složka knihy. Střídají se velikosti i typy písma. Texty nejsou vždy zalomeny do tradičních bloků, někdy jsou jednotlivé sloky rozházeny po stránce, jindy je blok zkosen mírně šikmo. Taktéž svérázné ilustrace Marka Brodského podporující bouřlivácký charakter knihy i pocity mladých lidí. Na obálce například vidíme püllitry piva, popelník, sirky a cigarety, tato ilustrace je dílem Jozefa Gertli Danglára. V knize se setkáváme s obrázky hřbitova, motorek, neuklizených bytů a mnohdy i s kresbami neurčitých tvarů, které musíme luštit, jako například ilustraci k básni Jiřího Macháčka *Žlutý dvouplošník* (viz příloha č. 13). Nejčastějšími tématy této knihy jsou láska, strach ze samoty a opuštění či „kocovinové stavy“. Básníci se však nevyhýbají ani tématům stáří, sebevraždy a smrti, kterou často ironizují: *stáří má velikou výhodu / už na nás nevolaj záchytky / vědí že míříme pod kytky*.¹ Celkové vyznění díla je podle mého názoru mnohem surovější a tvrdší než například atmosféra sbírek Lukešové či Kašpara. Jejich sbírky jsou podle mě určeny spíše mladším čtenářům, kteří se teprve dostávají do období puberty, naproti tomu *Beatová poezie* více osloví čtenáře na konci puberty či ve věku adolescence. Lukešová a Kašpar hovoří ke svým čtenářům citlivějším a jemnějším jazykem, naopak básně *Beatové poezie* jsou psány drsným jazykem, reflektujícím rozhořčenost a zlost, a nevyhýbají se ani vulgarismům.

Nejnovějším edičním počinem v oblasti poezie pro dospívající je kniha textaře Pavla Cmírala *Milujem se čím dál víc* vydaná v Albatrosu v roce 2007. Také Cmíral se dovede vcítit do vnitřního světa pubescentů a s citem vykreslit jejich pocity. Ve svých básních si všímá komplexů, kterými trpí dospívající dívky, problémů v rodině, hledání sebe sama či tápání v milostných vztazích. Některé básně ve sbírce jsou smutné a vážné, jiné veselé, jako je například tato: *Sídlištěm šmejdi na kobyle / pihatá teta Puberta. /*

¹ SAHULA, F., FANÁNEK, L. *Vlachovka*. In: VONDRÁČKOVÁ, K., VOLEK, O. *Beatová poezie*. Praha: Albatros, 2005, s. 74.

*Mámy z ní začaly sborem šilet. / Tak už je tady, u čerta!*¹ V básních najdeme i aluze na jiné texty, kterými jsou například básně klasiků, pohádky nebo písňové texty. Příkladem může být tato báseň: **Bez lásky šel bych světa kraj / a skočil bych. A zmizel. / Zbyl by jen klobouk ve křoví. // Píšu to všem, ať jednou ví, / jaký jsem měl svízel.**² I ústřední báseň *Milujem se čím dál víc*, která dala sbírce název, je známým písňovým textem. Autorem textu písně je právě Pavel Cmíral. Píseň si však většina z nás spojuje s jejím pěveckým interpretem, kterým je Petr Kotvald. Jazyk básní plně odpovídá věkové skupině adresátů. Cmíral používá nespisovné výrazy a nevyhýbá se ani vulgarismům. Kniha je doporučena čtenářům od 13 let. Netradiční je grafická stránka knihy. Místo klasických ilustrací zde najdeme fotografie mladých lidí, mileneckých dvojic, parků, pomalovaných zdí, plechovek od coca coli a dalších atributů současného mládí (viz příloha č. 14).

Velké oblibě mezi dospívající mládeží se těší také texty soudobých písničkářů. Již v předchozí kapitole jsem upozornila na nosné spojení poezie a písňových textů u antologie *Ach, ta láska nebeská*. V současnosti máme tímto spojením na mysli spíše hudební podobu textů folkových písničkářů. Nejoblíbenější jsou přitom alba Jaromíra Nohavici, Karla Kryla nebo Karla Plíhala. O tvorbě písničkářů jsem podrobněji pojednala v části *Symbióza poezie a hudby*.

Poezie pro pubescenty je tedy i v současné době velmi chudá. Jistou náhradou bychom mohli vidět v tvorbě písničkářů, která je u mládeže velmi oblíbená.

5. 5. Abecedáře

Specifickou odnoží současné poezie pro děti a mládež jsou tak zvané abecedáře. Společným jmenovatelem těchto publikací je česká abeceda, jejíž jednotlivá písmena se stávají náplní básní. I zde můžeme najít inspirační zdroje v dílech z předchozích let. Významným literárním počinem tohoto druhu byla kniha Josefa Lady *Moje abeceda* (1911) a dodnes oblíbený *Ferdův slabikář* Ondřeje Sekory. Současný knižní trh nabízí nebyvale mnoho děl tohoto okruhu. Je přitom potřeba rozlišit dvě zásadní skupiny. Na jedné straně stojí díla, která mají povahu spíše učebních pomůcek. Dominantní funkcí těchto abecedářů je funkce logopedická. Význam těchto publikací shrnuje Jaroslav

¹ CMÍRAL, P. *Milujem se čím dál víc*. Praha: Albatros, 2007, s. 48.

² CMÍRAL, P. *Milujem se čím dál víc*. Praha: Albatros, 2007, s. 9.

Toman ve své studii: „Poskytují totiž učitelům a hlavně rodičům metodicky erudovaně zpracované texty k procvičování správné výslovnosti jednotlivých písmen abecedy a k nápravě artikulačních vad dětské řeči anebo jim dávají rady a instrukce, usnadňující zvládnání dovednosti číst a psát.“¹ Estetická funkce zde není vyžadována. Do této kategorie patří například knihy *Ohýbej se, jazýčku* (1992) od Soni Burketové, *Brousek pro tvůj jazýček* (1994) Františka Kábeleho nebo knížka Marie Sirůčkové *Zlatý klíček. 100 říkanek ke správné výslovnosti* (1991). Vzhledem ke své didaktické funkci, která je většinou patrná již z názvu díla, bych tyto knihy do poezie neřadila.

Druhou kategorií jsou díla taktéž inspirovaná českou abecedou, v nichž si ale autoři umělecké nároky kladou. Pro tento okruh knižních publikací používá Jaroslav Toman termín „estetizující abecedáře“. Autoři jsou pak stavěni před nelehký úkol, když musí prokázat svůj talent a tvůrčí invenci na tomto tak úzce profilovaném tematickém okruhu. Vznikají pak díla vysoce hodnotná, kde básníci dokazují své schopnosti, ale i naopak díla triviální, postrádající jakýkoli nápad a jazykový či situační vtip.

Mezi autory, kteří usilují o umělecké ztvárnění svých veršovaných abecedářů, patří v první řadě Jiří Žáček a Ivo Štuka. Žáčková *Abeceda* (1998) obsahuje hned několik básní, které se vztahují k jednomu písmenku. Některé básně mají podobu hádanek s tím, že odpověď začíná právě na kýžené písmeno. Kromě svých básní zde Žáček uplatňuje i útvary lidové slovesnosti. Jeho básně mají vždy nápad a vtipnou pointu, objevují se v nich i kalambúry. Vtip a invenci prokazuje Žáček například v básni vztahující se k písmenu *m*:

Mami, máme doma myš!
Malá myška na mě mžourá.
Milá myško, musíš z domu!
Máme mourka myšilova.
Mlsá myšky a ne hmyz.
*Mysli, myško – honem zmiz!*²

Báseň vymýšlí i na hlásky *x*, *y*, *w* stojící z hlediska své frekvence na periferii fonetického plánu.

¹ Toman, J. *Česká abeceda jako inspirace současné básnické tvorby pro děti*. In *Současnost literatury pro děti a mládež*. [online]. [cit. 21. 2. 2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.fp.vslib.cz/kcl/materialy/sborniky/del/sldm04.pdf>>.

² Žáček, J. *Abeceda*. Praha: Nakladatelství Šulc a spol., 1998, s. 34.

Umělecké ambice se projevují i v *Abecedníku* (1999) Iva Štuky. Štukovy básně jsou podobně jako v jeho zatím poslední básnické sbírce *Kde bloudí velbloudi* (2003) založeny na nonsensové poetice. Jednotlivá písmena ho neomezují, naopak dávají vyniknout neobvyklým tvůrčím nápadům, veselým nesmyslům a jazykovým hříčkám. Za nevtipnější báseň z celého *Abecedníku* bych označila báseň k písmenu *ch*: *Chřipka padla na chřestýše, / chraptí, chudák u své chýše. / Chocholouš ho chlácholí: / Chechtej se! / Chřipka povolí.*¹ Písmeno *x* zařazuje do abecedáře velmi netradičně. Píše ho u slov nebo slovních spojení začínajícími na *ks*. Potom vznikají slova jako *xaku* nebo *xakru*. Dokonce vymýšlí i nový grafém, když nad písmenem *x* píše háček: *˘xandy*.

Podobně se o estetizující abecedáře s uměleckými kvalitami pokouší i Ljuba Štíplová, která svoji knihu *Hrajeme si s abecedou* (2000) koncipuje jako soubor básniček a říkadél motivovaných abecedou, přidává však i veselé pohádky na závěr a pod čarou nabízí i obrázkové úkoly k procvičení daného písmene (viz příloha č. 15). Důraz na uměleckou stránku díla najdeme i v abecedářích Václava Fischera, Heleny Kohoutové, Jitky Škápíkové, Hanky Jelínkové, Ireny Gálové či Adolfa Dudka.

Výjimečnou knihou tohoto formátu je *Šmalcova abeceda* (2005). Důraz je zde kladem především na složku výtvarnou, jejímž autorem je Petr Šmalec. Kresby jsou charakteristické tím, že spojují jednotlivé věci počínající stejným písmenem do jediného obrazu. Vzniká tak velmi pestrá mozaika různorodých motivů, která má vtípný nonsensový charakter. Pro ilustraci může sloužit obrázek k písmenu *d*. V jednom uceleném obrazu vidíme například draka, doktora, duhu, deštník, dort, dům, dalekohled nebo dudka, to vše propojené do jedné scenérie (viz příloha č. 16). Ani básně však nepostrádají vtípnou pointu a nonsensové ladění. Většinou je v nich ukryt krátký příběh, objevují se však i básně s lyrickou atmosférou. V básních se také objevují aktuální motivy, jako je například pojišťovací agent, nebo aluze na známé pohádkové nebo filmové postavy, jako třeba Fantomas nebo Ferda mravenec. Vtípnou aktualizaci najdeme i u postavy ježibaby: *Jogurt totiž, ježipaní, / napraví vám zažívání. / Jeden denně do žaludku, / a je konec zlostných skutků.*² Autoři básní, kterými jsou Radek Malý, Jiří Dvořák, Markéta Šimková a Petr Šmalec, se nenechali omezit formou abecedáře, jejich básně jsou plné invence a neskutečných humorných příběhů. Dokladem může být i báseň Radka Malého k písmenu *s*:

¹ ŠTUKA, I. *Abecedník*. Praha: Amulet, 1999.

² ŠMALEC, P. *Šmalcova abeceda*. Praha: Baobab, 2005.

*„Pane soudce, měl jsem saně,
sněhulák si sedl na ně,
no a vidíte to sám.
Měl jsem saně – jsou ty tam.“*

Sněhulák syk: „Já ti dám!“

*Soudce Sup je nasupený,
křičí, až se třesou stěny:
„Prosím v soudní síni klid,
nebo ji dám vyklidit.“*

Sněhuláku budeš bit!

*Sovo pište: Viník bude
obšťastňovat místní chudé
až do první oblevy.
Snad zklidní své projevy.“*

Jen svědek skunk svoje ví.¹

Třetí část Šmalcovy abecedy tvoří hádanky a úkoly, které se vztahují k obrázku i k básničce. Úkoly pro děti nejsou snadné. Prověřují dětské vědomosti i logické myšlení. Všechny tři složky tvoří zajímavý celek. (Další ukázka ze *Šmalcovy abecedy* v přílohách č. 17 a 18 demonstruje propojenost všech tří složek, vztahuje se právě k písmenu *s*.) *Šmalcova abeceda* je dokladem toho, že i abecedáře jakožto básnické knihy pro děti mohou mít vysokou uměleckou kvalitu, pokud jsou ztvárněny s patřičnou odpovědností talentovanými umělci.

Na druhé straně existují i abecedáře, jejichž autoři si za cíl nekladou vytvořit umělecky hodnotná díla a svými výtvoři pouze rozmnožují počet komerčních nehodnotných knih pro děti. Tato díla postrádají myšlenkovou nápaditost, působí těžkopádně a didakticky, vyznačují se i nepoetickým jazykem a stylem. Mnohdy se v nich nachází spousta pravopisných a věcných chyb.

¹ ŠMALEC, P. *Šmalcova abeceda*. Praha: Baobab, 2005.

Tento typ abecedářů je co do počtu mnohem frekventovanější než předchozí okruh umělecké tvorby. Reprezentantem tohoto druhu abecedářů může být například Roman Šmejkal. Jako abecedáře koncipoval tři své knihy pro děti. Jsou to *Zvířátková abeceda* (1996), *Zeměpisná abeceda* (2000) a *Sportovní abeceda* (2002). Autor se v nich vždy pokouší vymezit jednotlivé věci spadající do avizovaných oblastí (živočiškové, státy, sportovní odvětví a potřeby). Jeho básně však postrádají invenci, jazyk je taktéž velmi jednoduchý, nepoetický a styl připomíná spíše věcnou popisnou literární produkci než uměleckou beletrii pro mladé čtenáře. Nedostatky Šmejkalovy *Zeměpisné abecedy* komentuje Jaroslav Toman těmito slovy: „Avšak primitivní veršovou formou, školáckým rýmem, chudým slovníkem, suchopárným jazykem a dospělým viděním jim prezentuje banální a notně matoucí vlastivědné informace. Výsledkem tohoto naprostého amatérismu je dysfunkční hybrid, popírající samy axiologické principy umělecko-naučného žánru i poezie.“¹ Dokladem tohoto tvrzení může být například báseň *Německo*:

*Německo je za kopečky
a za nimi jsou ovečky,
které stále jenom bečí,
protože neznají řeči.*

*Hlídají je ovčáci,
převelicí fešáci.
Když zaženou ovce k lesu,
povoží se v Mercedesu.²*

Podobnými nedostatky se podle Tomana vyznačují i abecedáře Miloše Holase, Zuzany Kopecké, Ladislava Pálky, Věry Řeháčkové i dalších.

Tak zvaných abecedářů se v české literární produkci vyskytuje velmi mnoho. V mém výkladu byly vytyčeny pouze ty, které patří k umělecké špičce nebo naopak k podprůměrné produkci. Na tomto žánru můžeme vidět, jak se jednotlivá díla co do umělecké hodnoty velmi liší. Na jedné straně máme díla převyšující svou uměleckou stránkou standard, viz *Žáčkova Abeceda*, *Štukův Abecedník* či *Šmalcova abeceda*, na

¹ Toman, J. *Česká abeceda jako inspirace současné básnické tvorby pro děti*. In *Současnost literatury pro děti a mládež*. [online]. [cit. 25. 2. 2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.fp.vslib.cz/kcl/materialy/sborniky/del/sldm04.pdf>>.

² ŠMEJKAL, R. *Zeměpisná abeceda*. Praha: Knižní klub, 2000. s. 35.

druhé straně existují i díla hluboce podprůměrná, snažící se pouze naplnit formu abecedáře, viz Šmejkalovy abecedáře. I přesto několik vysoce hodnotných děl tohoto charakteru dokazuje, že funkční požadavky abecedáře mohou být naplněny s elegancí a díla nemusí postrádat hodnoty kvalitní poezie pro děti a mládež. Proto řadím i tento velmi zvláštní úzce profilovaný okruh literatury do žánru poezie pro děti a mládež. (Přitom mám na mysli poetizující abecedáře, ne abecedáře jako učební pomůcky, jako je třeba *Brousek pro tvůj jazýček* od Františka Kábeleho.) Svými estetickými požadavky totiž plně odpovídá charakteristikám děl spadajících do poezie pro děti a mládež.

5. 6. Specifické tituly

Některé tituly vydané v posledních letech jsou natolik specifické, že je řadím zvlášť, mimo uvedené podoby. Jedná se však o umělecky hodnotná díla pro děti, která by měla být zmíněna.

Knih *Houbeles pictus* (2008) od Petra Maděry je svým tematickým vymezením opravdu jedinečná. Maděra si pro své verše vybral téma houby a houbaření, a jenom tomu věnuje ve své publikaci pozornost. Už samotným podtitulem *Rýmovaný atlas hub* naznačuje autor koncepci své knihy. Ta je totiž z velké části věnována opravdu poetickému popisu jednotlivých hub. Nedílnou součástí knihy jsou hádanky, v nichž autor popisuje nejzřetelnější charakteristiky dané houby. Hádanka je pak podle obtížnosti směřována k různým členům rodiny či kamarádům a lidem z okolí (např. hádanka pro přísnou paní učitelku či pro pana ředitele). Na protější straně pak nalezneme odpověď psanou zrcadlově, aby ji nebylo tak lehké na první pohled přečíst (viz přílohy č. 19 a 20). Děti jsou totiž hned na začátku autorem vyzvány, aby si odpovědi četly s pomocí mamincina zrcátka. Pod správnou odpovědí se v následujícím veršovaném textu dovídáme další příznačné nebo vymyšlené věci o dané houbě. Do knihy je zařazena i veršovaná pohádka o houbě – princezně. Kromě hádanek a pohádky najdeme v knize i básně o symbióze hub a stromů, přípravě pokrmů z hub či hledání hub. Text je prokládán četnými obrázky, které tvoří jednak veselé ilustrace Miloše Koptáka, dále pak obrázky z atlasu hub z 19. století. U reálných obrázků hub potom najdeme i značku uvádějící její požitelnost či jedovatost.

Vzhledem ke svému úzkému profilu je kniha překvapivě velmi vtipná a nápaditá. Autor využívá všechny charakteristiky hub, aby vytvořil neočekávané

metafory a básnickým pojmenováním ozvláštnil text. Příkladem může být hádanka na muchomůrku růžovou neboli masák:

*Rýhy na prstýnku,
sto lopatek v mlýnku,
stero listů knihy,
na obálce pihy.*

*Růžové sny v knížce jsou,
ten mlýnek je na maso.¹*

Zdrojem jazykových hříček se mu stávají dvojsmyslné názvy hub. Příkladem mohou být liška, kuřátka, babka, kozák nebo i samotné slovo houby, podruhé užito ve významu „nic“. Použití kalambúru najdeme například v těchto verších: *Nechal hajný doma pušku, / přesto přines domů LIŠKU, / dokonce měl lišek víc, / aniž udělal by pic!²*. Jazykovou komiku autor vyvolává také konfrontací názvu hříbu a neodpovídajícímu významu: *Vyvaruj se v lese chyb, / i vlevo roste pravý hřib.³* Ani situační humor však kniha *Houbeles pictus* nepostrádá. Příkladem může být báseň *Náš táta šel na houby*:

*Náš táta šel na houby,
jestli on tam zabloudí.
Nezabloudí, neboj se,
on vám houby přinese.*

*Však má s sebou mobila,
v nejhorším nám zavolá.
Vrátí se nám ještě dneska.
Slyšíš? Přišla esemeska:*

*„Kam jste mě to poslali?
Komáři tu štípali.
V bažině jsem málem zmizel,
divočák mě klem pobízel.
Odpadky a lidoopi,
jen po houbách ani stopy,*

¹ MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 34.

² MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 6.

³ MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 19.

*kam se pohnu, houstne les,
dnes přinesu HOUBELES.* ¹

Maděra ve své knize používá živý jazyk. Nevyhýbá se ani slovům expresivním či vulgarismům. Užívá například i slova jako huba, hipík, nebací, zabouch se, žrádlíčko, pochčí. V básních najdeme i tak zvaná bezvýznamová slova typická pro dětská folklórní říkadla, jako jsou například ábr, fábr, ene, bene, fáfrlinka a další slova umocňující tajuplné modlitbičky k nalezení hříbků.

Jistou ironii pak můžeme najít v hádankách adresovaných různým strýčkům, například strýčkovi kravaťákovi nebo kolenovrtovi. Vtipné jsou i Maděrovy komentáře, kterými vysvětluje slova dětem neznámá: *hipík – volnomyšlenkářský chlapík*², *kravaťák – Většina všech kravaťáků / nechodívá ve vaťáku, / ale chodí v kravatě, / přestože jsou ve vatě.*³

Další specifickou knihou pro děti je sbírka *Neříkejte teleti* (2008) od Pavla Žišky. Jedná se o první autorovo dílo věnované výhradně dětem. Kniha se skládá z krátkých básniček a aforismů. Nejblíže má k podobě nonsensové. Tomu odpovídá jak jazykové zpracování, tak i situační nonsens. V básních se objevují nejčastěji zvířata, antropomorfizované přírodní jevy, jako je například průvan či meluzína a pohádkové a mytické postavy, jako například Sisyfos nebo drak.

Ve sbírce najdeme mnoho kalambúrů. Ty jsou většinou založeny na dvojsmyslech. Na homonymii je například postavená celá báseň s názvem *Co velrybě kosatce: Co velrybě kosatce / nosí k svátku narval? // Myslíte, že kosatce? / Kde by je tak narval.*⁴ Podobně je tomu i v básni *Tři lupy*:

*Tři lupy v hlavě starosty,
maj hlavu plnou starostí.*

*Potýkají se s problémem,
jak vyrovnat se s hřebenem.*

*Unikat vždy jen o vlásek,
když pan starosta česá se.*

¹ MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 124.

² MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 43.

³ MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008, s. 28.

⁴ ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008, s. 28.

*To se jim vůbec nelíbí,
žít pěkně v klidu chtěly by.*

*A nemít strach až nad hlavu,
že přijdou jednou o hlavu.¹*

Vtipné jazykové hříčky najdeme ve většině básní, včetně úvodní básně *Neříkejte teleti: Na dělence, dělitele, / tele kouká jako tele.*² Jisté hlubší zamyšlení nad společností může nabízet báseň *Vodník: Zeptal jsem se vodníka, / zdali ještě podniká, / odpověděl suše: // „Lidi, těch je čím dál víc, / nemaj však už duše.*³ Situační humor se pak objevuje například v básni *Sysifos, Moje střeva* nebo v básni *Vlas*.

Autor se v knize nevyhýbá nespisovným slovním tvarům, používá například obecnou češtinu, vyskytují se zde ale i vulgarismy jako například hňup nebo voloviny. Struktura básní odpovídá dětské skandované výslovnosti. Autor užívá výhradně sdružený rým, několikrát se ve sbírce objevuje i rým lámaný, například v básni *Zkuste hádat: Vzal jsem Bláže / v Penny / prkno na že – / hlení.*⁴ Kniha je určena dětem od sedmi let.

Naopak pro starší děti, asi od 13 let, napsala svoje básně Marta Dietrich Dvorská. Kniha *Myslete na nesmysly* (2007) se taktéž pohybuje v nonsensové rovině. Všechny básně z této knihy mají podobu tzv. limericků, což je útvar, který je tradičně spojován s Edwardem Learem, bardem světového nonsensu. Právě k němu se Dvorská vědomě hlásí. Podtitul knihy totiž nese název *Pozdrav Edwardu Learovi z Prahy*. Praha je společným tématem všech pětiverší. Spolu s hlavními aktéry básní putujeme po městských čtvrtích Prahy, jako jsou například Bohnice, Pankrác, Stodůlky či Uhříněves. Každá báseň ve sbírce vypovídá vždy o jednom člověku. Těmi jsou nejčastěji babičky, dědečkové, slečny, mladé a staré dámy či mladí pánové. Pro básně je typická absurdita až bizarnost. Dvorská má v českém kontextu nejbliže k Jiřímu Weinbergerovi. Situační nonsens je patrný například v následující básni: *Jedna mladá dáma z Nového Města / byla uhnětena z listového těsta / tváře jak jablíčka / a tak z ní babička / upekla štrůdl*

¹ ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008. s. 23.

² ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008. s. 7.

³ ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008. s. 45.

⁴ ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008. s. 10.

z listového těsta¹. Kromě naprosto absurdních výpovědí však v knize najdeme i pravdivá, spíše smutná sdělení: *Dědeček s babičkou v Chuchli / se kdysi dávno sčuchli / chodí na houby / mažou si klouby / a nad ztraceným mládím truchlí*². Pro několik básní ze sbírky je příznačný také černý humor. Nejvíce však v těchto dvou básních: *Jedna babička ze Slivence / plete si na hrob pěkné věnce / Babi, proč je pletete? / Už nechci být na světě / když tu nemám žádné milence*³ a v závěrečné básni: *Žil jeden dědoušek na Žižkově / teď už však dlouho leží v hrobě / abyste to věděli / vstává pouze v neděli / a čiperně běhá po hřbitově*⁴.

Autorka klade důraz taktéž na melodičnost veršů. Například tato báseň zní velmi libozvučně: *Jeden starý pán v Motole / dělal výlety na kole / kolem dokola / okolo Motola / jel horem dolem přes pole*⁵. Neobvyklé je užití verzálek a absence jakýchkoli interpunkčních znamének ve všech textech. Nonsensovému ladění sbírky odpovídají též bizarní ilustrace Jana Ignáce Říhy (viz příloha č. 21).

Úplně jiná je sbírka Radka Malého *Kam až smí smích* (2009). Adresovaná je především dětem prvního stupně základní školy. Poezie Radka Malého určená dětem se vyznačuje přístupností a srozumitelností. Obsah sbírky plně odpovídá jejímu názvu. Kniha je plná jak situačního, tak jazykového humoru. Veselé jsou i ilustrace Anny Neborové (viz přílohy č. 22 a 23). Důležité je také zmínit to, že se z velké části jedná o texty dříve publikované pro školní účely. Básně byly psány pro čítanky a slabikář, což výrazně ovlivnilo výběr témat.

Kniha je rozdělena do tří částí, které tvoří *Lyrika přírodní*, *Lyrika školní* a *Lyrika záškolácká*. První část – *Lyrika přírodní* je dále rozdělena do čtyř oddílů podle ročních období. Autor v básních pojednává o věcech a jevech, které jsou charakteristické pro dané roční období. Pro podzim je to například mlha, listí či pouštění draků. *Lyrika školní* potom popisuje přestávku, frontu na oběd, školní třídu, těšení se na prázdniny a další reálie typické pro školu. V této části najdeme i zveršovanou abecedu a básně, v nichž autor hromadí jednotlivé slovní druhy (například citoslovce) nebo vyjmenovaná slova. Právě v oddíle *Lyrika školní* je nejvíce patrný vzdělávací záměr, s nímž byly básně psány. V poslední části – *Lyrika záškolácká* se vyskytují básně o zvířatech, dětech, skřítcích, ale i dalších věcech.

¹ DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly*. Praha: Albatros, 2007, s. 27.

² DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly*. Praha: Albatros, 2007, s. 18.

³ DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly*. Praha: Albatros, 2007, s. 34.

⁴ DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly*. Praha: Albatros, 2007, s. 44.

⁵ DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly*. Praha: Albatros, 2007, s. 26.

Autor předkládá dětem také několik tvůrčích úkolů. Těmi jsou hádanky, přesmyčky nebo vytvoření zdobnělin ze slov na konci veršů, aby se pak báseň rýmovala. Kniha působí velmi přívětivým a laskavým dojmem. Dokladem může být například báseň *U krmítka*:

*Kraj je sněhem posolen.
U krmítka je dnes nával.
Co jsem tak těm ptáčkům dával?
Zrní? Drobky? Proso? Len?*

*Už vím! Sypal jsem jim lásku,
a té nemá nikdo dost.
Dnes jim přidám pro radost
pár úsměvů na provázku.¹*

Básník také vede děti k toleranci a akceptování odlišných kultur či názorů. O lidských rasách a vzájemné toleranci pojednává báseň *Děti*:

*Na světě je spousta dětí
mají různou barvu pleti.
Všechny má však někdo rád
a všechny si chtějí hrát.*

*Černoušek je dobrý v běhu,
Eskymák se vyzná v sněhu,
Japonečka moře zná.
A co umím a chci já?*

*Máme různou barvu kůže,
možná za to slunce může.
Každý má svou kůži rád,
s každým chci být kamarád.²*

Jak již bylo zmíněno, kniha je plná humoru. Situační humor může reprezentovat například báseň *Škola není holubník*:

¹ MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meandr, 2009, s. 11.

² MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meandr, 2009, s. 75.

*Já vím,
že škola není holubník,
jak říká paní učitelka,
a musíme do ní
na rozdíl od holubů
chodit včas.*

*Já vím,
že školní zvonění platí pro všechny
a v osm ráno mám být za lavicí
a ne viset za ucho
pod panem školníkem.*

*Já vím,
moc dobře to vím,
ale prosím vás,
můžete to někdo vysvětlit
mému budíku?¹*

Podobných vtipných básní bychom našli v knize mnoho. Ve velkém množství se v knize nachází také kalambúry, které jsou většinou založené na dvojsmyslu či na nesprávné legrační výslovnosti. První případ reflektuje například báseň *Mařenka si šlapa na jazyk: Mařenka si šlapa na jazyk, / co ta si s tím už zažila hrůzy! / A těch peněz, co dá za taxík! / (On jí totiž jazyk zabraňuje v chůzi.)*² Chybná výslovnost se pak objevuje například v básni *Rýba* nebo v básni *Syslí řeč*:

*Ptal se osel sysla,
proč tak strašně šišlá.*

*Sysel sykl: „Ty jší ošel!
Jak jší k tomu vlastně došel?
To je žkrátka šyšlí zvyk,
šlapeme ši na jažyk.“³*

¹ MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meandr, 2009, s. 31.

² MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meandr, 2009, s. 72.

³ MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meandr, 2009, s. 76.

Sbírka *Kam až smí smích* je velmi poetická. Autor užívá mnoho básnických obrazů. Časté jsou metafory, metonymie, personifikace, přirovnání i epiteta. I samotné oddíly první části – Lyrika přírodní pojmenovává autor poeticky. Jaro například nazývá časem uplakaných rampouchů, podzim pak jako čas pavoučků, havranů a strakatého listí. Časté jsou i básnické figury. Z nich se nejvíce objevuje aliterace, paronomázie a figura etymologica. Některé básně plní také logopedickou funkci. Básník v nich hromadí obtížněji vyslovitelné hlásky. Takovou básní je například báseň *Třiatřicet skřítků*.

Radkovi Malému se podařilo propojit situační i jazykovou komiku. Ve své sbírce užívá mnoho básnických obrazů, které jsou přesto dětem snadno dostupné. Do sbírky zapojil i tvůrčí úkoly. To vše zasadil do laskavého a vlídného kontextu. Jeho kniha je proto velmi osobitá. S podobnými básnickými díly pro děti se v současné době příliš neseťkáváme.

6. Antologie

Důležitou součástí současné poezie pro děti a mládež jsou také antologie. U nich mě zajímalo především to, jak reflektují nejnovější počiny v oblasti české poezie pro děti a mládež. Na ukázkou jsem vybrala tři antologie, mezi nimiž je vždy rozpětí tří let. Jedná se o výběry z let 2003, 2006 a 2009.

První z nich je antologie s názvem *Usměvavý svět* (2003). Editorka Milada Motlová dala knize tradiční klasický ráz. Vybrala osvědčené autory z 19. a 20. století. Soubor je tvořen básněmi od Josefa Václava Sládka, Karla Václava Raise, Františka Serafínského Procházky, Františka Hrubína, Františka Halase, Jana Čarka, Jaroslava Seiferta a Jiřího Žáčka. Od těchto autorů se zde objevují básně notoricky známé, jako je například *Cestička k domovu*, *Polámal se mraveneček*, *Říkanka pro berušku*, *Perníková chaloupka* či *Lesní studánka*, ale i básně méně známé. Editorka tak sestavila knihu mapující poetickou tvorbu pro děti klasických básníků. Chybí tvorba od autorů současných. Antologie vyšla v roce 2003, mohla by tedy nabídnout i tvorbu autorů z 90. let 20. století.

Oproti tomu následující antologie z roku 2006 *Jak se učil vítr číst* nejnovější tvorbu reflektuje. Sestavili ji Michal Jareš a Jakub Říha a zaměřili se v ní na básnickou tvorbu pro děti po roce 1945. Přínos publikace spočívá také v tom, že autoři kromě

vydaných děl čerpali i z časopisů pro děti (*Mateřídouška* a *Sluníčko*), na jejichž stránkách básně vycházely, a dokonce i z autorských rukopisů. V antologii najdeme básně od známých, ale i méně známých českých autorů. Mezi známé autory patří například Jan Skácel, Jiří Žáček, Josef Brukner, Jan Čarek, Emanuel Frynta, Jiří Weinberger, Pavel Šrut, Ivan Martin Jirous a další. K méně známým lze potom zařadit autory jako je Luboš Huml, Jaroslav Kořán, Jiří Pištba, Jiří Faltus a jiní. Na malé ploše (kniha má 88 stran) se tak střetávají básně různého typu. Převažují zde básně nonsensové poetiky, najdeme tu však i přírodní lyriku či krátké epické příběhy. Přínosné jsou rovněž stručné medailony autorů uvedené na konci knihy. Dozvíme se v nich i to, odkud básně, uveřejněné v antologii, pocházejí.

Důležité je, že výbor odráží i nejnovější tvorbu, a přibližuje se tak současnému dítěti více než například předchozí antologie. Již sami editoři tento fakt zmiňují v ediční poznámce: „Naším záměrem bylo vytvořit knihu pro současné dětské čtenáře, nikoliv příručku mapující posledních šest desetiletí vývoje poezie pro děti.“¹ Antologie se dočkala i druhého přepracovaného vydání, které vyšlo v roce 2007. Editoři repertoár výboru rozšířili o další autory. Kromě zmíněných časopisů *Mateřídouška* a *Sluníčko* čerpali editoři i z několika čísel časopisu *Ohníček*.

Nejnovější antologií české poezie pro děti je antologie s názvem *Nebe – peklo – ráj* a podtitulem *Tyglík české poezie pro děti 20. století* vydaná v roce 2009. Výbor sestavil editor Petr Šrámek. Zpracování antologie přitom pojal velmi netradičně. Kromě básní určených dětem zde totiž najdeme i básně pro děti nezamýšlené. Editor si kladl náročný úkol: sestavit knihu, která by nahradila knihovnu. Tomuto záměru odpovídá i velký rozsah knihy. Antologie má včetně rejstříků a obsahu 289 stran. Obsahuje 246 básní od 153 českých autorů. Neobvyklý je i samotný průběh čtení. Editor v předmluvě nabízí budoucím čtenářům knihy hned několik možností, jak mohou při čtení knihy postupovat. Kromě klasického pročitání od začátku do konce můžeme číst výbor podle klíčových slov, která odkazují k dalším básním, podle autorů, podle začátků básní či podle shodného počtu veršů. Nikdy bychom proto se čtením neměli být hotovi, protože neustálým přeskakováním se nikdy nedostaneme na konec knihy, a kniha se tak stane naším průvodcem, jak říká editor, „až do skonání věků“.

Velký rozsah knihy a množství autorů předurčují, že jednotlivé básně budou velmi různorodé. Najdeme zde klasické básně pro děti od Jaroslava Seiferta, Františka

¹ *Básně pro děti. Jak se učil vítr číst*. Praha: Dauphin, 2007, s. 107.

Kožiška či Františka Hrubína, nonsensové básně od Emanuela Frynty či Pavla Šruta, básně milostné například od Josefa Škvoreckého nebo Zbyňka Havlíčka, básně – písňe od Jiřího Suchého, Zdeňka Svěráka nebo Jaromíra Nohavici, experimentální poezii Josefa Hiršala a Bohumily Grögerové, spirituální poezii Jana Zahradníčka či Jakuba Demla, básně říkadlového charakteru, hravé a veselé, které reprezentují například Miloš Kratochvíl, Vít Janota nebo Josef Čapek, ale i meditativní, smutné, určené spíše dospělým než dětem. V některých textech se například objevuje téma smrti, sebevraždy, skepse, deziluze či nuceného odloučení od rodiny. Smutný tón je například přítomný v Zahradníčkově básni *Dceři: Daleký svět a dveři kolikero / od sebe krutě oddělují nás. / Jsi za lesy a jsi zde se mnou, dceru, / v ten žaláří zlý čas.*¹ Jistou útěchu však vidí básník ve víře. S pomocí rodičů je dítě schopné takovou báseň pochopit a přijmout. Jednoznačně pro dospělé je však například báseň *Koťátko* od Ivana Slavíka:

*Bál jsem se o koťátko
aby nezmrzlo
Trvalo to tak krátko
vrátilo se zlo*

*Týden jsem živý byl
už jsem v neživotí zas
proč jsi mě vzal pohodil
kde je mráz?²*

Nebo báseň *Ráj* Jaroslava Durycha: *Potkane, scíplý potkane, / tys` už jen hnůj, / mor jenom z tebe povstane / a přece kdybych světem vlád`, / do srdce by mi smutek pad` / pro divný osud tvůj!*³

Autor antologie tak posouvá literaturu pro děti a mládež do jiné roviny. Kniha nemá přesně vymezený věk adresáta. Svě si zde najde malé i větší dítě. Některé básně však ocení jedině dospělý. Podobné směřování můžeme najít i u Petra Nikla či Jiřího Weinbergera, kteří svou tvorbu adresují také spíše k vyspělejšímu adresátovi. Kniha *Nebe – peklo – ráj* není typickou knihou pro děti. Nutné je čtení s dospělým, který by dítěti některé básně mohl vysvětlit či menšímu dítěti vybírat básně pro něj vhodné.

¹ *Nebe – peklo – ráj. Tyglík české poezie pro děti 20. století.* Praha: Albatros, 2009, s. 202.

² *Nebe – peklo – ráj. Tyglík české poezie pro děti 20. století.* Praha: Albatros, 2009, s. 111.

³ *Nebe – peklo – ráj. Tyglík české poezie pro děti 20. století.* Praha: Albatros, 2009, s. 112.

Nebe – peklo – ráj je významným edičním počinem v oblasti literatury pro děti a mládež. Kniha boří hranice mezi literaturou pro děti a pro dospělé. Poukazuje na to, že poezie pro děti není pouze veselé rýmování či primitivní básničky říkadlového charakteru, ale tvoří ji především umělecky hodnotné básně, které ponoukají k zamyšlení. Výbor je sestaven z různých typů poetiky, kde si každý malý i větší čtenář může najít tu svou, a konečně kniha nám dokazuje především to, že v českém prostředí máme vynikající autory, kteří dokážou pozvednout úroveň, v současné době zatracované¹, literatury pro děti a mládež.

7. Zhodnocení současné české poezie pro děti a mládež

Výčet podob současné české poezie pro děti a mládež s jednotlivými tituly ukázal, jak široké spektrum můžeme v této dílčí literární oblasti najít. Zdaleka se tedy nejedná jen o knihy říkadlového charakteru pro nejmenší, jak je tomu v povědomí většiny lidí. Jistě existuje i mnoho říkadlových knih či komerčních básnických sbírek pro děti bez umělecké kvality, které tento vysoký literární žánr degradují. Mým cílem však bylo dokázat, že i v českém prostředí máme v současné době velké množství talentovaných básníků, kteří svou tvorbu orientují na děti, a velké množství knih nadprůměrné umělecké kvality z této oblasti. Proto jsem se komerčními tituly bez uměleckých ambicí ve své práci nezabývala. Podrobně se však tomuto problému věnoval Jaroslav Toman ve své studii *Trivialita a kýč v české poezii pro děti*², kde si všímal především titulů z devadesátých let.

Vyjmenování knih z daných okruhů (epická podoba, nonsensová, spojení více uměleckých oblastí, poezie pro pubescenty a abecedáře) ukázalo, že nejvíce titulů se nese v nonsensové poetice. Pravděpodobně tento typ poezie současné děti nejvíce oslovuje. Naopak nejméně knih se věnuje poezii pro pubescenty, což je dáno apoetickým věkem adresátů a neochotou autorů pro tuto kategorii poetické knihy vytvářet.

¹ Periferní postavení literatury pro děti a mládež je dáno jednak velkým množstvím nekvalitních komerčních titulů bez uměleckých ambicí, jednak také nezájmem odborné veřejnosti o tuto oblast. Podrobněji pojednávám o tomto problému v I. kapitole a její části 1. 1. Vymezení oblasti literatura pro děti a mládež.

² TOMAN, J. *Trivialita a kýč v české poezii pro děti*. In *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2002. s. 22–27.

Největší možnost prosadit se v oblasti poezie pro děti mládež a najít si oblibu u současných dětí má podle mého názoru již zmíněná nonsensová poezie a dále knihy, které nabízejí dětem více tvůrčích aktivit. Knihy, ve kterých jsou například básně kombinované s hádankami, rébusy, doplňovačkami, či knihy spadající podle mého pracovního rozdělení do podoby spojení více uměleckých oblastí. Tyto knihy pak kromě čtení nabízí dětem i možnost text si zazpívat, zahrát na hudební nástroj, nebo podle návodu kreslit či domalovávat, jako je tomu například v knize *Hiršalův skicák*. Přízní dětských čtenářů se mohou určitě těšit i knihy postavené na humoru, jak jazykovém, tak situačním, či nejlépe kombinaci obou druhů. Důležitá je též výtvarná a grafická složka knihy, která by měla odpovídat cílové skupině a textovému obsahu knihy.

Kromě směřování k nonsensové poetice a kombinaci více oblastí umění můžeme v současné české poezii pro děti a mládež najít ještě jednu významnou tendenci. Tou je směřování ke stále širšímu okruhu adresátů, kterými již nejsou pouze děti do patnácti let, což je hranice, kde podle literární teorie končí literatura pro děti a mládež. Dnes najdeme v oblasti poezie pro děti a mládež (ale i v próze) vedle titulů určených předškolním dětem, dětem mladšího a staršího školního věku i díla adresovaná spíše adolescentům, nebo dokonce i dospělým. Příkladem mohou být tituly uvedené v dílčí kapitole Poezie pro pubescenty, či tvorba písničkářů, která odráží pocity mladých lidí, nacházejících se na hranici mezi dětstvím a dospělostí. Posouvání věku recipientů můžeme vidět i u již zmíněných autorů Petra Nikla a Jiřího Weinbergera, či v nejnovější antologii *Nebe – peklo – ráj*, kde najdeme jak poezii pro děti, pro dospívající, tak i pro dospělé. Kniha pro děti se tak stává součástí literatury pro dospělé. Současně jsou na děti kladeny mnohem vyšší nároky. Již nejsou považovány za neschopné recipienty, kteří pouze opakují říkanky, naopak je jim dáván stále větší prostor pro jejich vlastní tvůrčí recepci textu. Autoři se také častěji obracejí k dětem vnímavějším, vyspělejších, které jsou schopny složitější text přijmout a ocenit. Otázkou však zůstává, kolik se takových dětí v době úpadku čtenářství najde.

III. Čtenářský výzkum

Za vhodný doplněk k mé diplomové práci jsem považovala zjistit, jak si poezie stojí u současných dětí. Z toho důvodu jsem provedla menší výzkum na základní škole a na gymnáziu. Výzkumu se zúčastnilo celkem sto respondentů. Polovina z nich byli žáci třetí a čtvrté třídy, tedy skupina čtenářů mladšího školního věku. Druhou polovinu tvořili studenti tercie a kvarty víceletého gymnázia. Rozdíly mezi výsledky těchto skupin byly markantní.

1. Výsledky výzkumu – čtenáři mladšího školního věku

Pro žáky prvního stupně základní školy jsem vytvořila kratší a jednodušší dotazník o šesti otázkách (viz příloha č. 24). V otázkách jsem zjišťovala, jestli poezie děti baví, kteří básníci figurují v jejich povědomí, zda znají některou báseň nazpaměť a jak přistupují k recitaci básní.

Na první otázku, kde jsem se ptala, jestli žáky baví básničky, odpovědělo celkem 35 žáků z 50, že ano. 9 baví básničky trochu a pouze 6 žáků vůbec. Mezi těchto šest respondentů patřilo 5 chlapců a pouze 1 dívka. Dalo by se tedy říci, že dívky mají k poezii bližší vztah.

V další otázce jsem sledovala, jaká témata se žákům v básních líbí. Nabídla jsem jim básně o zvířatech, přírodě, rodině a domovu, o škole, o městě a moderní technice. Vybrat si mohli více druhů, popřípadě mohli napsat sami, jaký typ básní je baví nejvíce. Naprostá většina (40 dotazovaných) se shodla na tom, že nejvíce je baví básničky o zvířatech, na druhém místě se umístily básně o přírodě, pro něž hlasovalo 26 respondentů. Básně o rodině a škole se nejvíce líbily 10 žákům a město jako ústřední téma v básnickém textu zajímá 9 žáků, těmi jsou většinou chlapci. Dva respondenti ještě doplnili, že nejvíce je baví básně strašidelné a „srandovní“.

V další otázce jsem zjišťovala, zda znají některou báseň zpaměti. Zde se objevovali různí autoři a díla. Nejčastěji uváděli žáci Emanuela Fryntu a jeho báseň *Žába*, dále Karla Jaromíra Erbena a úryvek z balady *Vodník* a veršovanou pohádku od Františka Hrubína *Červená karkulka*. Dále se v počtu dvou odpovědí objevovaly tyto básně: Jiří Žáček: *Teta Líza z Benátek*, Ludvík Středa: *Odvážná vážka*, Oldřich Mikulášek: *Pohádka o brněnském krokodýlovi* či báseň *Co všechno musí dělat jaro* od

Františka Halase. Jednotlivě žáci uvedli například báseň *Angličané* od Emanuela Frynty, *Květomluvu* Josefa Bruknera či říkadlo *Běží liška k Táboru*. Objevily se tu i dva písňové texty, a to *Šnečí blues* Jaromíra Nohavici a *Psí divadlo* od Zdeňka Svěráka.

Dále jsem se ptala, zda znají jména některých básníků. Většinou se opakovala jména z předchozí otázky. Nejčastěji žáci uváděli Karla Jaromíra Erbena (21 dotazovaných), Jiřího Žáčka (10 žáků), Františka Hrubína (8) a Josefa Kožíška (5). V menším počtu se pak objevovala jména jako Josef Brukner, Jaroslav Seifert, Emanuel Frynta, Josef Lada, Oldřich Mikulášek, Zdeněk Kriebel, František Halas a Jaromír Nohavica.

Poslední otázkou bylo, zda žáky baví básně recitovat. 24 dotazovaných uvedlo, že ano. Z nich dokonce 4 napsali, že recitace je baví hodně. 10 žáků napsalo, že recitování básní je baví jen někdy. Zbývajících 12 respondentů recitace nebaví vůbec.

Výzkum u této skupiny potvrdil, že poezie u dětí mladšího školního věku má své místo v jejich četbě. Děti v tomto věku mají básně rády. Znají přední české autory poezie, znají některé básně z paměti a mnoho dětí také rádo recituje. Zcela opačně však výzkum dopadl u druhé skupiny.

2. Výsledky výzkumu – čtenáři staršího školního věku (pubescenti)

Výzkum u pubescentní skupiny jsem záměrně prováděla na víceletém gymnáziu. Jelikož čtenáři tohoto období spadají do apoetického věku, předpokládala jsem, že většinu dotazovaných poezie bavit nebude. Přesto jsem však myslela, že se o ni bude zajímat více studentů než žáků odpovídajících tříd na základní škole.

Dotazník se skládal z 10 otázek (viz příloha č. 24). V nich jsem sledovala, zda mají raději poezii nebo prózu, jaká témata v básních preferují, zda mají raději veselé nebo smutné básně, jestli mají oblíbené autory, jestli se jim líbí tvorba písničkářů, kdy básně vyhledávají a co jim jejich čtení dává a zda je baví recitovat. U mnohočetných otázek mohli studenti uvést více odpovědí.

Na první otázku, zda je baví více poezie nebo próza, odpovědělo 27 dotazovaných, že próza. Pouze 9 respondentů uvedlo, že je více baví poezie. 6 studentů uvedlo, že je baví poezie i próza a 8 napsalo, že ani jeden druh.

V další otázce jsem zjišťovala, jaká témata v básních upřednostňují. Většina (30 dotazovaných) uvedla, že nejvíce je baví básně s milostnou tematikou. Dále se

nejčastěji objevovalo téma příroda (12), méně pak téma město a moderní technika, pro něž hlasovali opět většinou chlapci. 10 respondentů uvedlo, že je nezajímají básně s jakoukoli tematikou. Někteří pak doplňovali tato témata: smrt, smutek, utrpení, historie a sexuální motivy.

V následující otázce jsem se ptala, zda je více baví básně veselé nebo smutné. Většina studentů se přiklonila k veselým básním (21). Jako argument uvedli někteří to, že v nich veselé básně navodí dobrou náladu, rozveselí je, když jsou smutní, nebo je to jednoduše baví, poezie zde potom plní funkci relaxační, která je u dospívající mládeže v literatuře jednou z klíčových. Pro smutné básně hlasovalo 9 respondentů. Mezi jejich názory se objevovaly tyto: „Smutné, na poezii mívám většinou náladu, když mi není hej.“ „Je v nich více prožitku, citu.“ Nebo: „Jsou více k zamyšlení.“ 9 respondentů uvedlo, že je baví básně veselé i smutné a 11 se rozhodlo pro odpověď – žádné.

Dále jsem chtěla zjistit, zda mají studenti oblíbené autory poezie. 30 respondentů odpovědělo, že žádné oblíbené autory poezie nemá. 6 dotázaných uvedlo básníka Jana Skácela, 4 Jaroslava Seiferta, jednotlivě se pak objevili autoři Christian Morgenstern, Karel Jaromír Erben, Jiří Wolker, Jaroslav Vrchlický, Karel Hynek Mácha, Jiří Dědeček, František Hrubín a Václav Hrabě. Autoři píšící pro pubescenty se zde neobjevili vůbec.

Zjistit jsem také chtěla, jak je to u dospívající mládeže s písničkáři. Výzkum jejich oblību u mladých lidí potvrdil. Nejvíce mají studenti rádi Jaromíra Nohavicu (34 studentů), dále pak Karla Kryla (19). 5 respondentů hlasovalo i pro Marka Ebena a 1 pro Jiřího Dědečka. 11 dotazovaných uvedlo, že je tvorba písničkářů nezajímá.

V dalších otázkách jsem se ptala, kdy básně vyhledávají a co jim jejich čtení dává. 32 respondentů uvedlo, že básně nevyhledávají. 12 dotázaných pak, že je vyhledávají při smutku. Ostatní uvedli, že básně vyhledávají jen tak pro zábavu nebo když nemají co dělat. Na otázku, co jim čtení poezie dává, odpovědělo 30 respondentů, že nic, protože básně nevyhledávají. Dále pak dotazovaní uváděli, že jim poezie dává útěchu při smutku (7), obohacuje jejich slovní zásobu (10) a 12 studentů označilo možnost oddech a relaxaci. Opět se tedy projevila důležitost funkce relaxační.

Výsledky poslední otázky, zda rádi recitují, byly naprosto odlišné než u čtenářů mladšího školního věku. Pouze 8 respondentů uvedlo, že recitují rádi. Zbytek (42 dotázaných) napsalo, že recitace je nebaví.

3. Zhodnocení výzkumu

Výzkum potvrdil oblibu poezie u dětí mladšího školního věku. U dětí staršího školního věku se potvrdil fakt, že se tato skupina o poezii příliš nezajímá. Pubescentní čtenáři vyhledávají spíše prozaické žánry. Písničkáři však svoji přízeň u dospívajících stále mají. Současní představitelé poezie pro děti a mládež se v odpovědích vyskytovali pouze ojediněle. U skupiny žáků prvního stupně se objevil Jiří Žáček, písničkář Jaromír Nohavica a textař Zdeněk Svěrák. U studentů gymnázia figurovala jména současných představitelů pouze v okruhu písničkářů. Je vidět, že básnické osobnosti mají spojené pouze s klasiky 19. a 20. století. Jména, která respondenti uváděli (Karel Jaromír Erben, Jaroslav Vrchlický, Karel Hynek Mácha nebo Jiří Wolker), jsou spojována spíše s povinnou četbou. Pubescenti podle mého názoru nemají ponětí o tom, že existuje i poezie psaná přímo pro ně, jakožto cílovou skupinu. Přitom většina dotázaných (30 studentů) uvedla jako hlavní téma, které je v básních nejvíce zajímavá, lásku. V básnických sbírkách pro tuto cílovou skupinu však téma lásky a milostných vztahů spolu s dalšími pocity dospívající mládeže (zmatek, problémy v rodině, nepochopení s ostatními a další) tvoří ústřední téma každé básně. Tak je tomu například v dílech Mileny Lukešové (*Big beat a aritmetika, Nahej v trní*), Jana Kašpara (*Tulikráska*), v antologii *Beatová poezie* či v nejnovější sbírce pro pubescenty *Milujem se čím dál víc* od Pavla Cmírala. Pokud by dospívající o těchto sbírkách věděli, mohla by potom poezie oslovit širší vrstvu pubescentních čtenářů. Doporučila bych proto, aby jim tato díla byla například ve školách či na knihovnických besedách představena, aby měli možnost přečíst si ukázky a sami se rozhodnout, zda je jim tato tvorba blízká. Vhodné by také bylo podobným způsobem seznámit žáky prvního stupně s básnickými sbírkami současných autorů, jejichž jména se s výjimkou Jiřího Žáčka vůbec neobjevovala. Zvláště nonsensová tvorba by jim mohla být blízká. Žáci totiž často uváděli v otázce, které básně umí nazpaměť, básně Emanuela Frynty, což je právě průkopník české nonsensové poezie.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala podobami současné české poezie pro děti a mládež. Cílem bylo zmapovat současnou nabídku, kterou tento žánr nabízí, a pokusit se ji klasifikovat do několika dílčích okruhů. Za vhodné jsem také považovala doplnit tuto práci menším výzkumem, abych zjistila, jaký je vztah současné mladé generace k poezii pro ni určené.

V první kapitole jsem teoreticky vymezila oblast poezie v kontextu národní literatury pro děti a mládež. Upozornila jsem zde na jisté problémy, které jsou s tímto okruhem spojovány. Jedná se především o nezáměr o tuto oblast literatury u odborné veřejnosti. Nedostatek odborné reflexe literatury pro děti a mládež pak vede k tomu, že se hodnotná díla ztrácejí v komerční produkci, která této oblasti co do počtu vydávaných děl dominuje. To pak vrhá nepříznivé světlo na literaturu pro děti a mládež jako celek. Poezie pro děti a mládež je pak vnímána jako blok primitivních říkanek bez valné umělecké kvality. Mým cílem bylo dokázat, že tato teze rozhodně není pravdivá. Po teoretickém vymezení jsem sledovala vývoj poezie pro děti a mládež. Všimla jsem si, jaké změny se v této oblasti v průběhu vývoje odehrávaly, jak se proměňovala tematika, okruh recipientů, ztvárnění i funkce.

Hlavní náplní práce bylo zmapování současné české poezie pro děti a mládež. Tomuto okruhu jsem se věnovala v druhé, nejrozsáhlejší kapitole. Východiskem mi byly studie, které se věnovaly vydávané literatuře v devadesátých letech. Tyto údaje jsem pak doplnila informacemi o dílech vycházejících v novém tisíciletí, kde jsem se soustředila především na ta nejnovější díla. Tyto tituly jsem vyhledávala na serverech nakladatelství zaměřených na tvorbu pro děti a mládež, v současné nabídce knihkupectví i v městské knihovně v oddělení pro mládež a podrobila je pak analýze.

Na začátku kapitoly jsem historicky vymezila dané období s vnějšími faktory, které ovlivnily celou národní literaturu. Upozornila jsem na básnická díla napsaná před rokem 1989, která však za předchozího režimu vyjít nemohla. Díla nová, napsaná od devadesátých let do současnosti, jsem pak utřídila do pěti skupin. Jednalo se o podobu epickou, podobu nonsensovou, okruh děl, která jsou spojením více uměleckých forem (literatura a výtvarné umění nebo literatura a hudební umění), poezii pro pubescenty a abecedáře. Díla, která svou charakteristikou nespádala do jmenovaných okruhů, jsem zařadila zvlášť. Jednalo se o nejnovější tituly. V této kapitole jsem také upozornila na

antologie poezie pro děti mládež vydané po roce 2000, u nichž jsem sledovala, jakým způsobem reflektují současnou tvorbu. V závěru kapitoly jsem pak shrnula, jaké podoby v současnosti dominují, jaké panují v poezii pro děti a mládež tendence a jakých děl je naopak v této oblasti málo. Vyjmenování titulů ukázalo, že nejvíce současných děl se nese v poetice nonsensu. Oblíbené je též kombinování více uměleckých oblastí, které dětem nabízí hned několik tvůrčích aktivit. Naopak nejméně knih je věnováno pubescentním čtenářům. Kromě vyjmenovaných trendů lze v současné produkci najít ještě jednu výraznou tendenci, a to směřování k širšímu okruhu recipientů. Těmi již nejsou pouze děti do patnácti let, ale i adolescenti a dospělí, kterým literatura pro děti a mládež primárně určena není. Autoři současných děl poezie pro děti a mládež se dnes také více obracejí k vnímavějším a vyspělejšími dětským čtenářům, kteří jsou schopni přijmout a ocenit náročnější ztvárnění uměleckého textu.

V poslední kapitole jsem zkoumala poezii pro děti a mládež z hlediska praktického. Dětem na základní škole a na gymnáziu jsem rozdala dotazníky, ve kterých jsem se pokoušela zjistit, jak je tato literární oblast u současných dětí oblíbená, jaký typ poezie a které autory vyhledávají. Výzkum potvrdil oblibu poezie u dětí mladšího školního věku. U dětí staršího školního věku se potvrdilo, že se o ni příliš nezajímají. Současní autoři a díla se v dotaznících skoro neobjevovali. Zejména u skupiny pubescentů by bylo vhodné upozornit je (například ve škole nebo na knihovnických besedách) na básnické sbírky současných autorů, které jsou adresovány přímo této věkové skupině.

Ve své práci jsem se snažila zmapovat současnou poezii pro děti a mládež. Ukázala jsem, v jakých podobách se dnes poezie pro děti a mládež nejčastěji vyskytuje. Snažila jsem se dokázat, že se v žádném případě nejedná pouze o jednoduché rýmované říkanky, o nichž si většina lidí myslí, že právě ty tvoří jedinou možnou podobu poezie pro děti a mládež. Naopak tato oblast je tvořena několika různými směry a její profil by měl být určen především umělecky hodnotnými tituly. Vždyť poezie je klasifikována jako slovesná tvorba nejvyšších uměleckých kvalit jak v literatuře pro dospělé, tak v literatuře pro děti a mládež, a to že je určena mladším recipientům na tomto faktu nic nemění.

Anotace

Autor: Kamila Kotková

Katedra: Katedra bohemistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého

Název: Podoby současné české poezie pro děti a mládež

Počet znaků: 169 280

Počet příloh: 24

Klíčová slova: básnické sbírky – folklór – literatura pro děti a mládež – podoby – poezie – současná česká literatura – umělá poezie – výzkum

Charakteristika: Cílem této práce je zmapovat současnou českou básnickou tvorbu pro děti a mládež. Konkrétní díla jsou řazena do několika dílčích skupin a analyzována. Záměrem práce je rovněž upozornit na rozmanitost současné české poezie pro děti a mládež a nestejnou kvalitu. Součástí práce je i výzkum, který má ukázat, jak současné děti tento literární druh vnímají, a které autory preferují. Závěrečná zjištění hodnotí stav a směřování současné poezie pro děti a mládež v českém prostředí.

SEZNAM LITERATURY

PRAMENY:

- Ach, ta láska nebeská.* usp. Štroblová, J. a Heřman, Z. Praha: SNDK, 1966. 115 s.
- Beatová poezie autorů žijících a hrajících.* usp. Vondráčková, K. a Volek, O. Praha: Albatros, 2005. 88 s.
- BRUKNER, J. *Obrazárna.* Praha: Albatros, 1982. 82 s.
- BRUKNER, J. *Pojďte s námi za obrazy aneb Malování zvířat.* Praha: Albatros, 1995. 96 s.
- CMÍRAL, P. *Milujem se čím dál víc.* Praha: Albatros, 2007. 60 s.
- ČAREK, J. *Čarokruh.* Praha: Albatros, 1984. 125 s.
- ČERNÍK, M. *Knížka malých pohádek.* Praha: Albatros, 1986. 60 s.
- ČERNÍK, M. *Knížka pro děti od dvou do pěti.* Praha: Knižní klub, 2008. 95 s.
- ČERNÍK, M. *Za pohádkou pohádka pro kluky a děvčátka.* Praha: Albatros, 2002. 75 s.
- DĚDEČEK, J. *Reprezentant lůzy.* Praha: Orbis, 1994. 176 s.
- DĚDEČEK, J. *Šli červotoči do houslí.* Praha: Albatros, 2001. 59 s.
- DĚDEČEK, J. *Uleželé želé.* Praha: Albatros, 2005. 63 s.
- DIETRICH, DVORSKÁ, M. *Myslete na nesmysly.* Praha: Albatros, 2007. 44 s.
- DIVIŠ, I. *Říkadla a kecadla.* Praha: Baobab, 2004. 45 s.
- FRYNTA, E. *Písničky bez muziky.* Praha: Albatros, 1988. 91 s.
- HALAS, F. *Ladění.* Praha: Československý spisovatel, 1995. 139 s.
- HAVEL, J. *Kdo vodí koně po pěší zóně.* Praha: Orbis, 1994.
- HAVEL, J. *Kdo má smysl pro nesmysl.* Praha: Albatros, 2007. 87 s.
- HAVEL, J. *Království nesmyslů.* Frýdek- Místek: Alpress, 2000. 58 s.
- HIRŠAL, J. *Hiršalův skicák.* Praha: Meander, 2009.
- HIRŠAL, J., GRÖGEROVÁ, B. *Co se slovy všechno poví.* Praha: Portál, 2007. 47 s.
- HRUBÍN, F. *Kuřátko a obilí.* Praha: Albatros, 1998.
- Jak se učil vítr číst.* usp. Jareš, M. a Říha, J. Praha: Dauphin, 2007. 107 s.
- JIROUS, I. M. *Magor dětem.* Praha: Torst, 2009. 57 s.
- KÁBELE, F. *Brousek pro tvůj jazýček.* Praha: Albatros, 2004. 59 s.
- KAINAR, J. *Nevídáno, neslýcháno.* Praha: Albatros, 2005. 45 s.
- KAŠPAR, J. *Tulikráska.* Praha: Albatros, 1987. 76 s.

- KOŽÍŠEK, J. *Polámal se mraveneček*. Praha: Albatros, 1984.
- KRIEBEL, Z. *Co dělá sluníčko v parku*. Praha: SNDK, 1963. 20 s.
- Kostkovaný ideály aneb Breviář pro teenagery*. usp. Vodičková, M. Praha: Amulet, 1999. 82 s.
- LADA, J. *Moje abeceda*. Praha: Albatros, 2002. 28 s.
- LUKEŠOVÁ, M. *Big beat a aritmetika aneb Kostkovaný ideály*. Praha: SNDK, 1967. 45 s.
- MADĚRA, P. *Houbeles pictus*. Praha: Práh, 2008. 131 s.
- MALÝ, R. *Kam až smí smích*. Praha: Meander, 2009. 89 s.
- Nebe – peklo – ráj*. usp. Šrámek, P. Praha: Albatros, 2009. 289 s.
- NEZVAL, V. *Anička, skřítek a slaměný Hubert*. Praha: SNDK, 1963. 300 s.
- NIKL, P. *Jelěňovití*. Praha: Meander, 2008. 46 s.
- NIKL, P. *Niklův blázníček*. Praha: Meander, 2009. 118 s.
- NIKL, P. *Záhádky*. Praha: Meander, 2007. 72 s.
- NOHAVICA, J. *Tři čuníci*. Brno: HITBOX, 1995. 53 s.
- Postavit vejce po Kolumbovi*. usp. Hiršal, J. a Brukner, A. Praha: SNDK, 1967. 150 s.
- Ostrov, kde rostou housle*. usp. Brukner, J. a Šrut, P. Praha: Albatros, 1987. 224 s.
- RENČ, V. *Perníková chaloupka*. Praha: Fragment, 2008. 31 s.
- SEIFERT, J. *Šel malíř chudě do světa*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 87 s.
- SEIFERT, J. *Chlapec a hvězdy*. Praha: Knižní klub, 2001. 95 s.
- SEKORA, O. *Ferdův slabikář*. Praha: Albatros, 2006. 75 s.
- SKÁCEL, J. *Básně pro děti*. Třebíč: Blok, 2008. 121 s.
- SLÁDEK, J. V. *Zvony a zvonky*. Praha: Melantrich, 1939. 96 s.
- SUCHÝ, J. *Dítě školou povinné*. Praha: Albatros, 1991. 95 s.
- SVĚRÁK, Z. *Dělání všechny smutky zahání*. Praha: Albatros, 1996. 63 s.
- ŠMALEC, P. *Šmalcova abeceda*. Praha: Baobab, 2005. 68 s.
- ŠMEJKAL, R. *Zeměpisná abeceda*. Praha: Knižní klub, 2000. 63 s.
- ŠRUT, P. *Hlemýžď Čilišnek*. Praha: Albatros, 1983. 94 s.
- ŠRUT, P. *Příšeři a příšerky*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2005. 89 s.
- ŠRUT, P. *Šišatý švec a myšut*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2007. 74 s.
- ŠRUT, P. *Veliký tůdle*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2003. 79 s.
- ŠTÍPLOVA, L. *Hrajeme si s abecedou*. Ostrava: Librex, 1999. 63 s.
- ŠTUKA, I. *Abecedník*. Praha: Amulet, 1999.

- ŠTUKA, I. *Kde bloudí velbloudi*. Praha. Albatros, 2003. 61 s.
- Usměvavý svět*. usp. Motlová, M. Praha: Egmont, 2003. 54 s.
- VODŇANSKÝ, J. *Dejte mi pastelku, nakreslím pejska*. Praha: Albatros, 1998. 81 s.
- VODŇANSKÝ, J. *Hádala se paraplasta*. Praha: Albatros, 1985. 45 s.
- VODŇANSKÝ, J. *Kampak chodí labutě*. Praha: ŠEL, 1999. 70 s.
- WEINBERGER, J. *Ach ty plachty, kde je mám*. Praha: Michal Vích, Jiří Weinberger, 1996. 128 s.
- WEINBERGER, J. *Kroky po krách*. Praha: Baronet, 2006. 26 s.
- WEINBERGER, J. *Na konci chřípky je krásně*. Brno: Šimon Ryšavý, 2005. 64 s.
- WEINBERGER, J. *Povídá pondělí úterku*. Praha: Argo, 1995. 46 s.
- ZAHRADNÍČEK, J. *Ježíškova košilka*. Brno: Petrov, 1990.
- ŽÁČEK, J. *Abeceda*. Praha: Šulc – Švarc, 2005. 63 s.
- ŽÁČEK, J. *Aprílová škola*. Praha: Albatros, 1993. 63 s.
- ŽÁČEK, J. *Dvakrát dvě je někdy pět*. Praha: Albatros, 1987. 107 s.
- ŽÁČEK, J. *Kdo nevěří, ať tam běží*. Praha: Albatros, 1996. 53 s.
- ŽÁČEK, J. *Nemalujte čerta na zeď*. Praha: Albatros, 2001. 67 s.
- ŽÁČEK, J. *Rýmy pro kočku*. Praha: Československý spisovatel, 1984. 103 s.
- ŽÁČEK, J. *Vrabčí hnízdo*. Praha: Euromedia Group, 1999. 66 s.
- ŽIŠKA, P. *Neříkejte teleti*. Praha: Albatros, 2008. 52 s.

ODBORNÁ LITERATURA:

- ČEŇKOVÁ, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál, 2006. 171 s.
- CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I*. Praha: Albatros, 1973. 112 s.
- CHALOUPKA, O., NEZKUSIL, V. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury III*. Praha: Albatros, 1979. 148 s.
- KOPÁČ, R. *Dětské básně, jež si potrpí na vtípnou pointu*. MF Dnes, 2009, 10. 11., s. B5.
- MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2004. 699 s.

- PAVERA, L., VŠETIČKA, F. *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s.
- PECHÁČKOVÁ, I.: *Editorial*. In: Meander publishing. Katalog 2009/2010.
- SIEGLOVÁ, N. Básnický prostor. In: URBANOVÁ, S. a kol. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. Století*. Olomouc: Votobia, 2004, s. 51–58.
- SLABÝ, Z. K. a kol. *Rozpory a výhry dnešní dětské knihy: studie a články o aktuálních otázkách literatury pro děti*. Praha: SNDK, 1962. 287 s.
- TOMAN, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti*. České Budějovice: Vlastimil Johanus, 2008. 271 s.
- TOMAN, J. Lesk a bída současné české poezie pro děti. In *Rozprava o současné poezii*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2006, s. 115–123.
- TOMAN, J. *Současná česká literatura pro děti a mládež*. Brno: CERM, 2000. 31 s.
- TOMAN, J. Trivialita a kýč v české poezii pro děti. In *Proměny literatury pro mládež – vstup do nového tisíciletí*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2002. s. 22–27.
- TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992. 98 s.
- URBANOVÁ, S., ROŠOVÁ, M. Poezie pro děti. In: *Žánry, osobnosti díla*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2003. 239 s.
- VLAŠÍN, Š. a kol. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. 471 s.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

- Baobab: Seznam knih*. [online]. [cit. 3.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.baobab-books.net/knihy.php>>.
- Dětské říkanky a básničky pro školáky*. [online]. [cit. 12.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://wwwsvetdetskefantazie.cz/detske-rikanky/>>.
- KOPÁČ, R., NEJEDLÝ, J. *Anketa na téma současná česká literatura pro děti: Jaká je a jak si stojí v médiích?* [online]. [cit. 23.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=170&JAZYK=CZ>>.
- Knihy děti/básničky pro děti*. [online]. [cit. 31.11.2009]. Dostupné na WWW:<http://www.citarny.cz/index.php?option=com_news_portal&task=category&controller=category&id=25&Itemid=3772>.

Nakladatelství Meander: Přehled vydaných knih. [online]. [cit. 3.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.meander.cz/php/page.php?IDPAGE=40&JAZYK=CZ>>.

Nakladatelství albatros. [online]. [cit. 2.9.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.albatros.cz>>.

Pro děti a mládež – nakladatelství Práh. [online]. [cit. 6.10.2009]. Dostupné na WWW:<<http://www.prah.cz/pro-deti-a-mladez-c-74.html>>.

PROVAZNÍK, J. *Literatura pro české děti v posledním tisíciletí.* [online]. [cit.23.9.2009].Dostupné na WWW:<<http://www.iliteratura.cz/clanek.asp?polozkaID=10179>>.

Rozkošné knížky pro děti a dospělé. [online]. [cit. 4.2.2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.kosmas.cz/knihy/137615/sisaty-svec-a-mysut/>>.

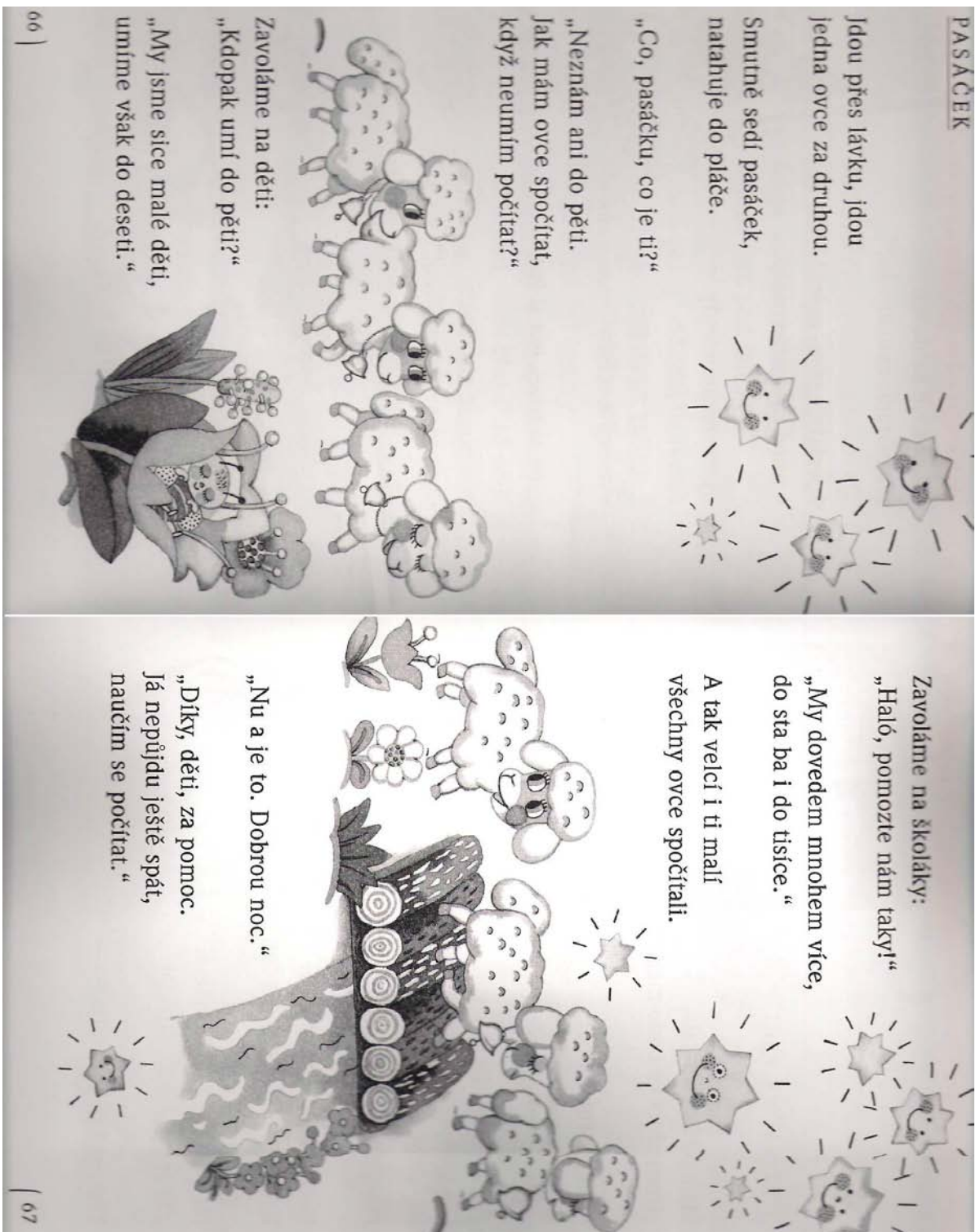
ŠULC, J. *Říkadla a kecadla.* [online]. [cit. 6.1.2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.baobab-books.net/knihy.php>>.

Toman, J. *Česká abeceda jako inspirace současné básnické tvorby pro děti.* In *Současnost literatury pro děti a mládež.* [online]. [cit. 21.2.2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.fp.vslib.cz/kcl/materialy/sborniky/del/sldm04.pdf>>.

TOMAN, J. *Postmoderní trendy v současné básnické tvorbě Jiřího Weinbergera.* [online]. [cit. 28.1.2010]. Dostupné na WWW:<<http://www.j-w.cz/index.php?site=recenze&sub=postmoderni>>.

Příloha č. 1

Michal Černík: *Za pohádkou pohádka pro kluky a děvčátka* (2002)
Ilustrovala Dagmar Ježková



Příloha č. 2

Jiří Weinberger: *Povídá pondělí úterku* (1995)

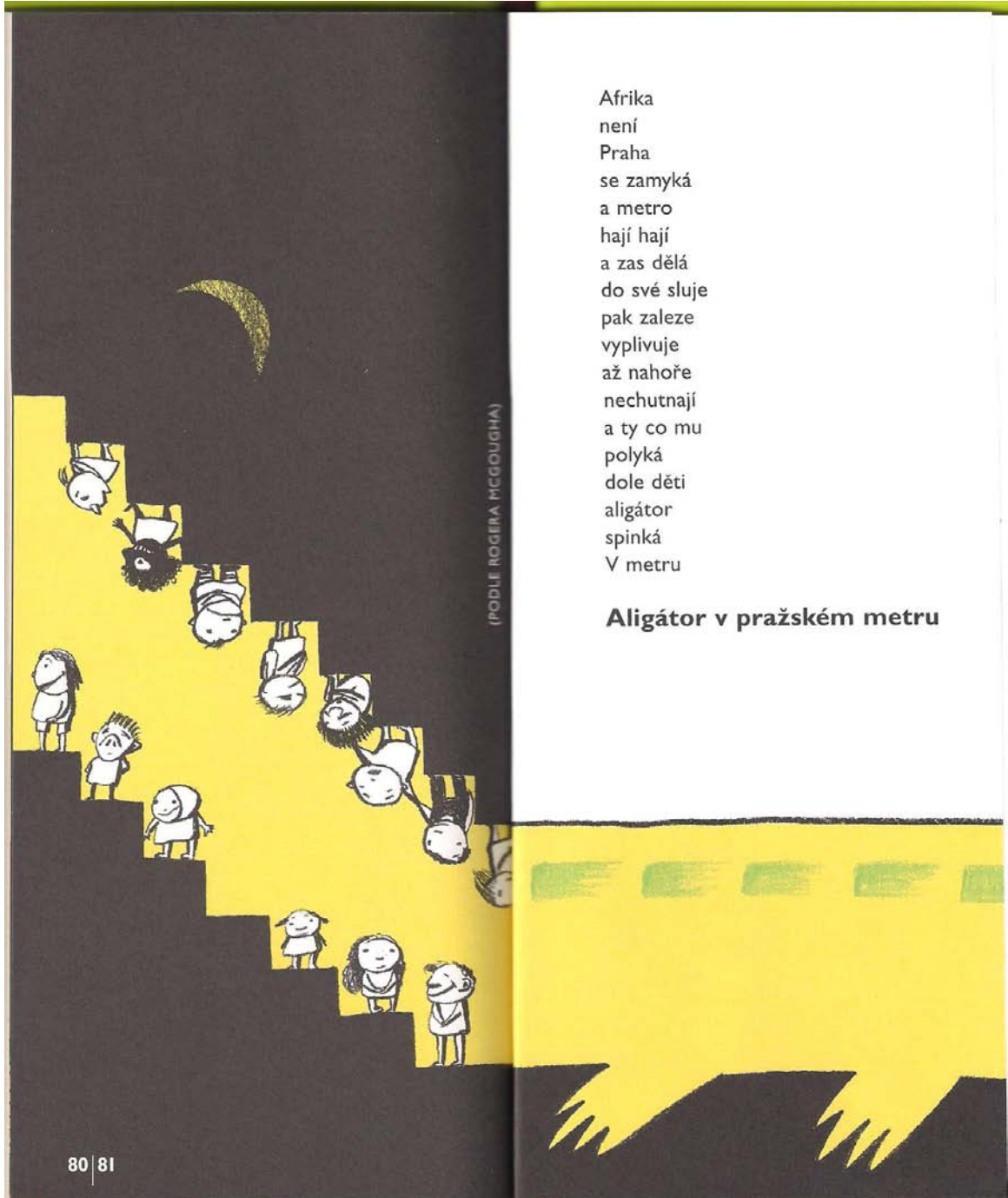
Ilustrovali Lenka Dvořáková a Daniel Gabryš



Příloha č. 3

Pavel Šrut: *Příšeři a příšerky* (2005)

Ilustrovala Galina Miklínová



Příloha č. 4

Pavel Šrut: *Šišatý švec a myšut* (2007)

Ilustrovala Galina Miklínová



Příloha č. 5

Jiří Havel: *Kdo má smysl pro nesmysl* (2007)

Ilustroval Jindřich Kovařík

HRA S PÍSMENY

Máma chytila husu.

áma ytila usu.

P D S

Lenku vítá brána.

enku ítá rána.

L V V

Dana zapálila sirku.

ana apálila irku.

J J N

Co Jenda ztratil.

o enda tratil.

U T V

Mirka maluje Pavla.

irka aluje avla.

H Ž J

Žába vodí raky.

ába odí aky.

T B C H

Sladký med.

ladký ed.

H L

Darek nás nudí.

arek ás udí.

V B M

Šiška spadla za lišku.

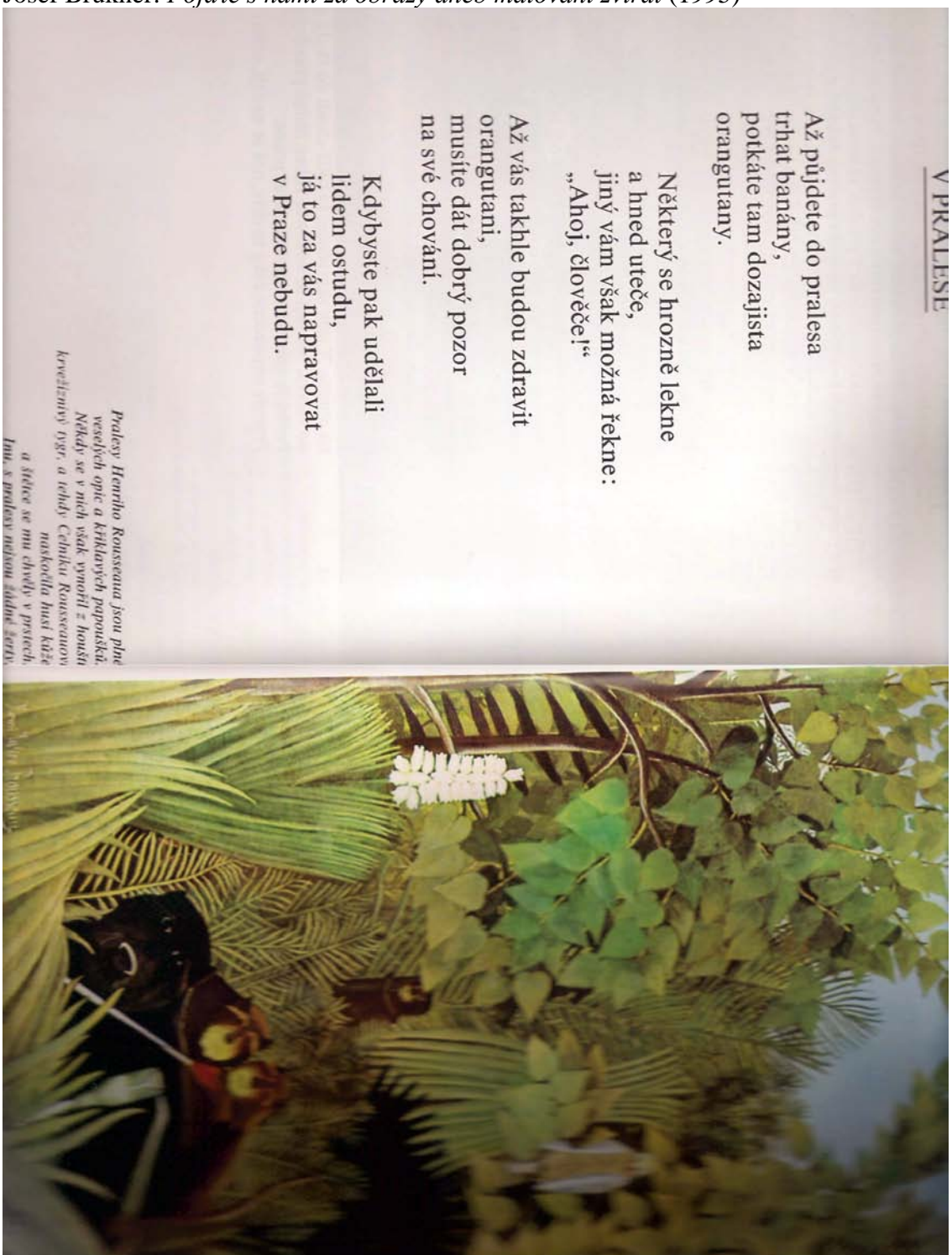
iška padla a išku.

Š N L U

Stačí změnit u každého slova první písmeno a hned mají věty zcela jiný význam. Kdo se o tom chce přesvědčit, ať do každého prázdného čtverečku dosadí správné písmeno.

Příloha č. 6

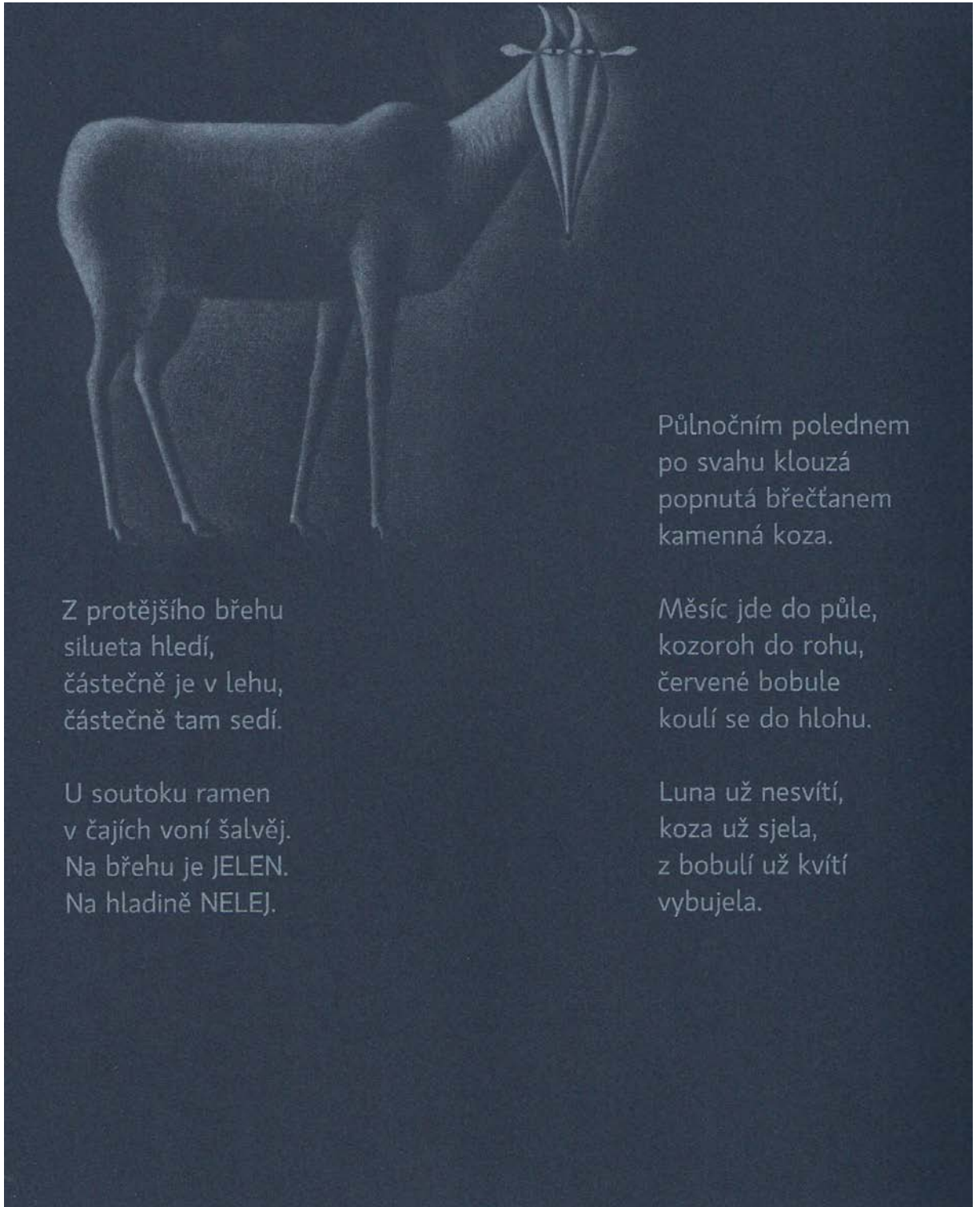
Josef Brukner: *Pojďte s námi za obrazy aneb malování zvířat* (1995)



Příloha č. 7

Petr Nikl: *Jelěňovití* (2008)

Ilustroval Petr Nikl



Z protějšího břehu
silueta hledí,
částečně je v lehu,
částečně tam sedí.

U soutoku ramen
v čajích voní šalvěj.
Na břehu je JELEN.
Na hladině NELEJ.

Půlnočním polednem
po svahu klouzá
popnutá břechtanem
kamenná koza.

Měsíc jde do půle,
kozoroh do rohu,
červené bobule
koulí se do hlohu.

Luna už nesvítí,
koza už sjela,
z bobulí už kvítí
vybujela.

Příloha č. 8

Petr Nikl: *Jěľňovítí* (2008)

Ilustroval Petr Nikl

Některí jeleni píší a píší a píší
a píší a píší a píší tak dlouho,
až se jim nahrne krev do hlavy,
a zapřeni o parohy usnou.



Některí jeleni jsou struční.
Napíšu: Příbyl Kaštan.

Jiní jeleni zase mají rádi kudrlinky.
Napíšu: Dnes se nám narodil náš malý, roztomilý, heboučký koloušek
Kaštánek...



Příloha č. 9

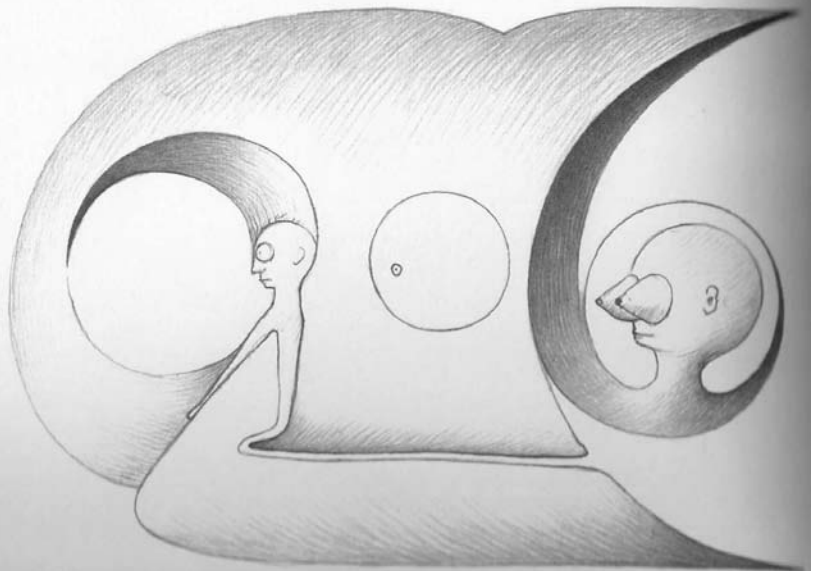
Petr Nikl: *Niklův blázníček* (2009)

Ilustroval Petr Nikl

Sněm

Jednoho dne v jednom obraze
přišel Mickymaus k Monalíze.
Jsem tu správně? — oslovil ženu
na sněmu záhadných úsměvů.

Monalíza koutky roztáhla.
Dovol, abych se ti zasmála...
Ten sněm není vůbec pro děti —
o záhadách nemáš ponětí!



Příloha č. 10

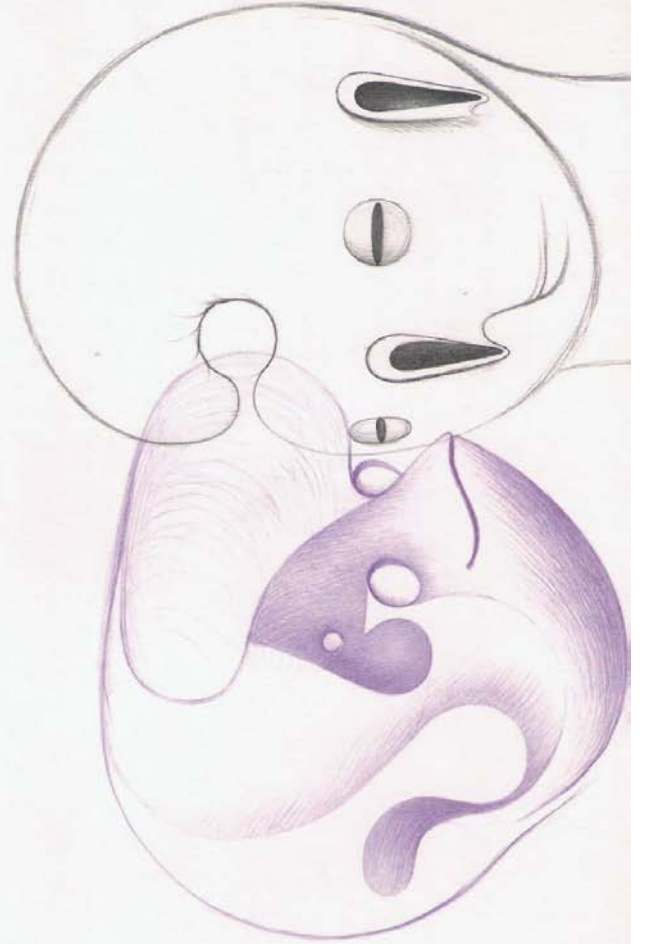
Petr Nikl: *Niklův blázníček* (2009)

Ilustroval Petr Nikl

Borec

On má rád třásně
větrem hnané
a vlasy krásně
našlehané,
miluje jízdu
na motorce...
Až stojatý vzduch
ztiší borce,
usne jeho stroj
spánkem psím,
vlasy jak postroj
lehnou s ním...

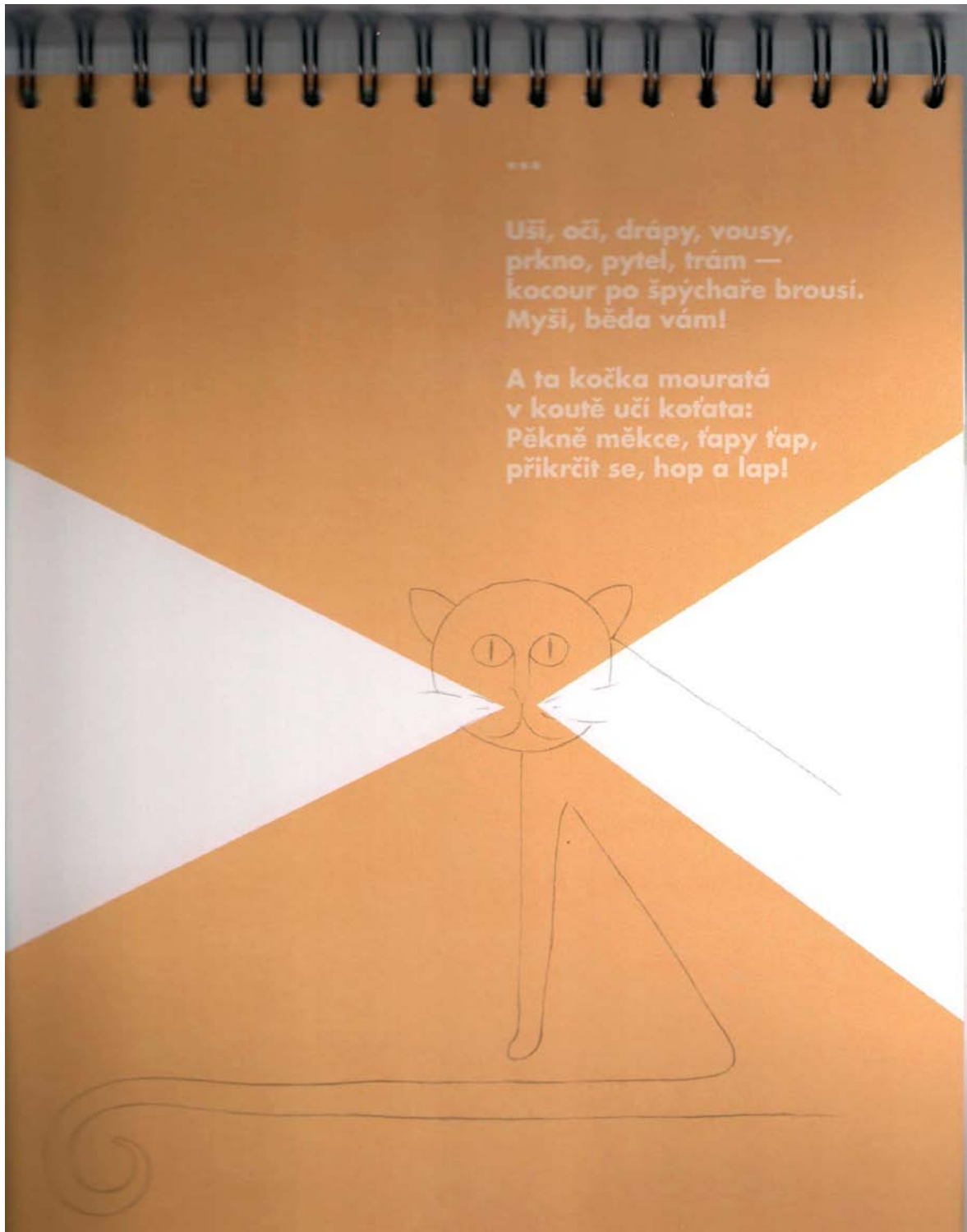
Kráčí směrem sem párek —
Pavel a jeho pes Rek.
Rek je pěkný macek,
Pavel zase prcek.
Hádejte, kdo z nich asi
prosadí výběr trasy?



Příloha č. 11

Josef Hiršal: *Hiršalův skicák* (2009)

Ilustroval Petr Nikl



Příloha č. 12

Jaromír Nohavica: *Tři čuníci* (1995)

Ilustroval Rostislav Skopal



SLONI

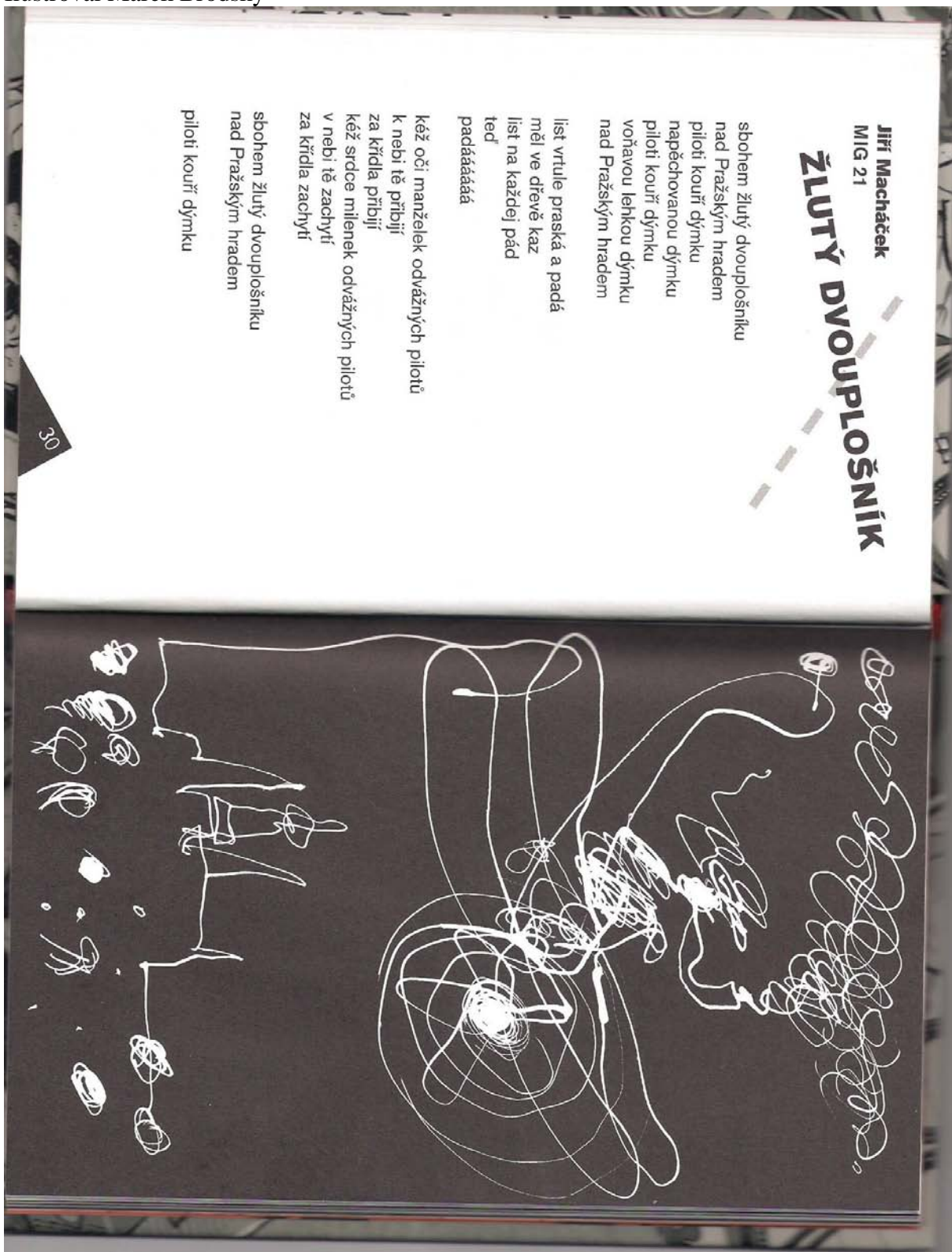
Na Pobřeží Slonoviny
sloni dělaj skopičiny,
šťouchají se choboty,
stahují si kalhoty,
trenky hází do bažiny
navzájem a bez příčiny.



Příloha č. 13

Beatová poezie autorů žijících a hrajících (2005)

Ilustroval Marek Brodský



Příloha č. 14

Pavel Cmíral: *Milujem se čím dál víc* (2007)

Ilustrační fotografie: Renata Horová

Ty víš, tati, zač tě platí.

No a co víš o závratí?
O závratí z dívčích vlasů?

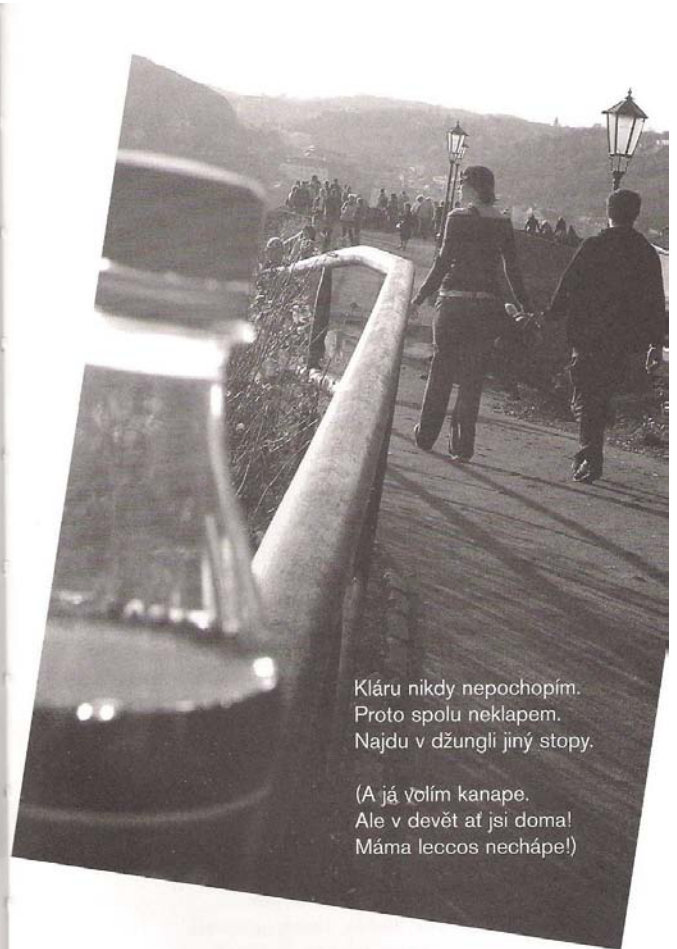
(Na to máš ty fůru času...)

O závratí z dívčích těl?

(Dlouho jsem je neviděl!)

Necouvej, jsi bezva chlápek.
Vysvětli mi, jak to klape
mezi dvěma z různých planet?

(Vítr jiných vůní vane
z jejich spánků, z jejich slov,
myš & káně myšilov,
pes & kočka toulavá,
lev & hrdá antilopa,
vědec / kráska bezhlavá...
Originál / originál.
Biliony možností...
Do sebe když zatnou drápek,
hostina se rozhostí
v džungli ulic, vztahů, snů.
Vždycky nad tím užasnu,
jak to, že se pohostili
zrovna právě tihle dva...?
Vztah je velká neznámá.
A jak jim to potom klape
o středách a v sobotu?
Jde to, když tě druhý chápe,
netrestá tě za botu
pohozenou u botníku,
udělanou v životě.
Tak se, synu, nauč chápat
tu, co touží chápat tě.)



Klárú nikdy nepochopím.
Proto spolu neklapem.
Najdu v džungli jiné stopy.

(A já volím kanape.
Ale v devět ať jsi doma!
Máma leccos nechápe!)

Příloha č. 15

Ljuba Štíplová: *Hrajeme si s abecedou* (2000)

Ilustrovala Edita Plicková



Fňukal Hafík při kaříčku,
ňafal, že chce housky.
Trefil nosem do koflíčku,
ufrnil si fousky.

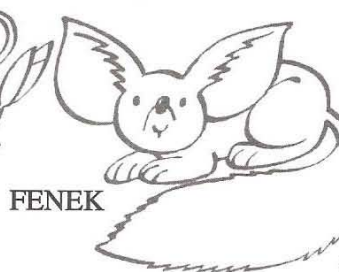


Ff Ff

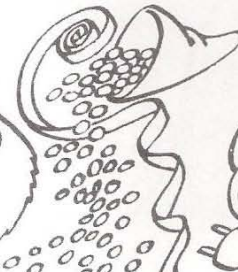
VE KTERÝCH SLOVECH SLYŠÍŠ HLÁSKU „F“?



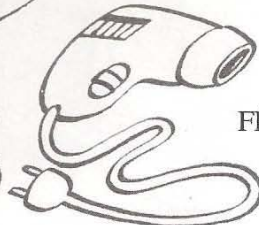
FIALKA



FENEK



KONFETY



FÉN

Příloha č. 16

Petr Šmalec: *Šmalcova abeceda* (2005)

Ilustroval Petr Šmalec



Příloha č. 17

Petr Šmalec: *Šmalcova abeceda* (2005)

Ilustroval Petr Šmalec

Ss

„Pane soudce, měl jsem saně,
sněhulák si sedl na ně,
no a vidíte to sám.
Měl jsem saně – jsou ty tam.“

Sněhulák syk: „Já ti dám!“

Soudce Sup je nasupený,
křičí, až se třesou stěny:
„Prosím v soudní síni klid,
nebo ji dám vyklidit!

Sněhuláku, budeš bit!

Sovo, pište: Viník bude
obšťastňovat místní chudé
až do první oblevy.
Snad zklidní své projevy.“

Jen svědek skunk svoje ví.



Soud, to není žádná legrace. Slon obvinil sněhuláka, že mu zničil saně. Sněhulákovi je horko, pan obhájce si připravuje obhajobu a svědkové se chystají svědčit. Jestlipak soudce pozná, kdo je v právu? My ale víme, jak se to semlelo. Podívejte se na obrázek a řekněte, co si myslíte vy. Kdo může za slonovy rozbité saně?

Příloha č. 18

Petr Šmalec: *Šmalcova abeceda* (2005)

Ilustroval Petr Šmalec



Příloha č. 19

Petr Maděra: *Houbece pictus* (2008)

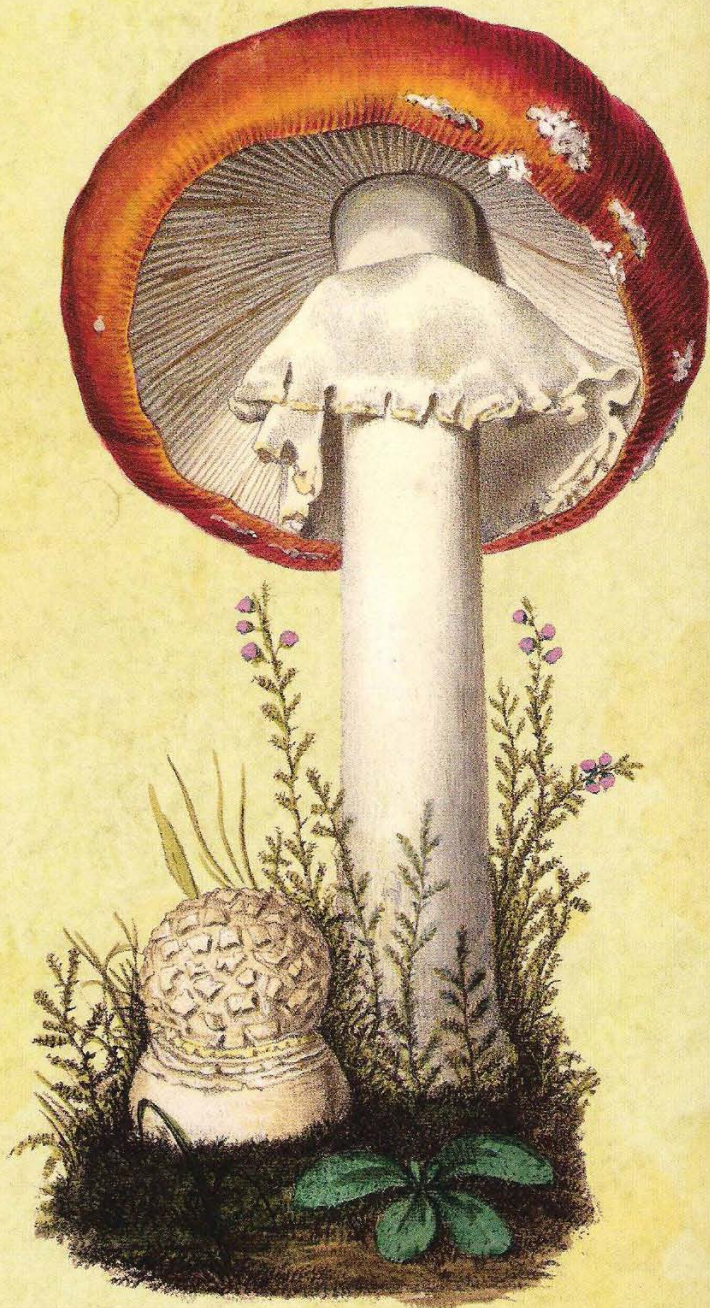
Ilustroval Miloš Kopták

HÁDANKA PRO SESTŘENKU

V mechu klaunův nos,
bradavic jak vos.

Také obě rudé líce
samá bílá bradavice.

Červená se u paty
břízy bradavičnatý.



40

Příloha č. 20

Petr Maděra: *Houbeles pictus* (2008)

Ilustroval Miloš Kopták

MUCHOMŮRKA ČERVENÁ



Muchomůrka červená se,
snubní prsten nosí v pase,
jako každá mladá žena,
pyšná, že je zasnoubena.

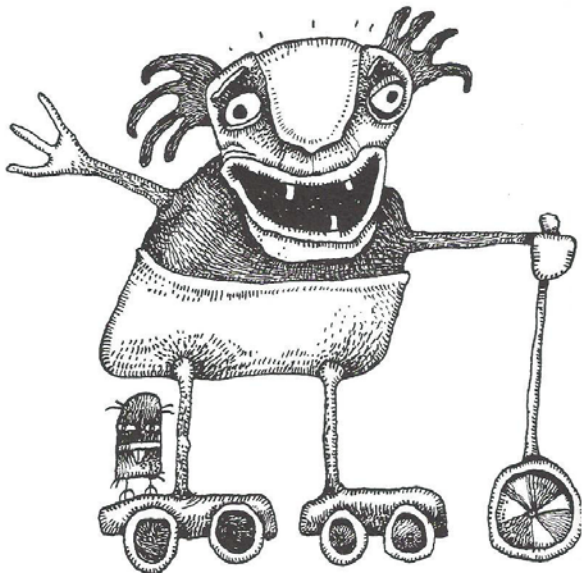
Vezme si ji jeden ňouma,
omamný účinek zkoumá.
Krásná je, však uvnitř jed!
Na rozdíl od mnohých dobrých
nezůstane na ocet.

Příloha č. 21

Marta Dietrich Dvorská: *Myslete na nesmysly* (2007)

Ilustroval Jan Ignác Říha

BYL JEDEN STARÝ ČLOVĚK V NUSLÍCH
JEZDIL NA KOLEČKOVÝCH BRUSLÍCH
NECHYBĚLO MU NIC
MĚL O KOLEČKO VÍC
A TAK SI UŽÍVAL NA BRUSLÍCH V NUSLÍCH



JEDEN MLADÝ PÁN Z PANKRÁČE
BYL LÍNÝ VSTÁVAT DO PRÁCE
A TAK LEŽÍ V CHLÁDKU
V BASE NA LEHÁTKU
TO NENÍ ŽÁDNÁ LEGRACE

JEDNÉ BABIČCE V POČERNICÍCH
POŘÁD SE STÝSKÁ PO ČERTÍCÍCH
V DĚTSTVÍ S NIMI HRÁLA KARTY
POTOM JE LÍBALA NA RTY
A TEĎ JE MALUJE PO ZDECH V POČERNICÍCH

Příloha č. 22

Radek Malý: *Kam až smí smích* (2009)

Ilustrovala Anna Neborová



Příloha č. 23

Radek Malý: *Kam až smí smích* (2009)

Ilustrovala Anna Neborová

Škola není holubník

Já vím,
že škola není holubník,
jak říká paní učitelka,
a musíme do ní
na rozdíl od holubů
chodit včas.

Já vím,
že školní zvonění platí pro všechny
a v osm ráno mám být za lavicí
a ne viset za ucho
pod panem školníkem.

Já vím,
moc dobře to vím,
ale prosím vás,
můžete to někdo vysvětlit
mému budíku?

Těšíte se do školy?

I ona se na vás těší.
Vždyť domácí úkoly
celé léto sama řeší.

Sama píše, sama čte,
už ji z toho bolí hlava.
Rychle, děti, pomozte,
ať je zase brzy zdravá!



Dotazník poezie (1. stupeň ZŠ)

Třída:

Dívka – chlapec

OTÁZKY:

1. Máte rádi básničky?
2. Jaké básničky vás baví:
 - a) o zvířátkách
 - b) o přírodě
 - c) o rodině a domovu
 - d) o škole
 - e) o městě a moderní technice
 - f) jiné, jaké?
3. Znáte nějakou básničku nazpaměť? Jestli ano, napište její název a autora, pokud ho znáte.
4. Znáte jméno nějakého básníka? (Můžete napsat i více.)
5. Čtete si ve škole básničky z čítanky? Baví vás to?
6. Znáte z dětství nějakou veršovanou pohádku nebo příběh? Například Polámal se mraveneček, Kuřátko a obilí, Cvrček a mravenci, jiné?
7. Baví vás básně recitovat?

Dotazník poezie (nižší gymnázium)

Třída:

Pohlaví: chlapec – dívka

U otázek můžete označit více odpovědí. Ke každé otázce můžete přidat svůj komentář.

OTÁZKY:

1. Máte raději prózu nebo poezii?
2. Jaká témata v básních vyhledáváte? a) zvířata, b) příroda, c) rodina, domov, d) škola, e) láska, f) město a moderní technika, g) jiné – jaké?
3. Baví vás více básně veselé nebo smutné? Proč?
4. Máte nějaké oblíbené autory poezie? Jaké?
5. Líbí se vám nesmysly v básních?
6. Máte rádi tvorbu písničkářů?
Pokud ano, kterých? a) Nohavica, b) Plíhal, c) Kryl d) Vodňanský, e) Eben, f) Dědeček, g) jiní – kdo?
7. Měly by být podle vás básně rýmované? Proč?
8. Kdy vyhledáváte básně: a) je mi smutno, b) nemám co dělat, c) básně nevyhledávám, d) jen tak, e) jiný důvod – jaký?
9. Co vám dává čtení poezie? a) útěchu při smutku, b) obohacuje moji slovní zásobu a vyjadřování, c) baví mě to, d) oddech a relaxaci, e) něco jiného, co?
10. Baví vás básně recitovat?